

RAPORT SGH I FORUM EKONOMICZNEGO 2023

SGH WARSAW SCHOOL
OF ECONOMICS AND ECONOMIC
FORUM REPORT 2023

SGH

XXXII FORUM EKONOMICZNE
„Nowe wartości Starego Kontynentu –
Europa u progu zmian”

Karpacz, 5–7 września 2023 r.

32nd ECONOMIC FORUM
‘New values for the Old Continent –
Europe on the threshold of change’

Karpacz, 5th–7th September 2023

#futureofCEE

SGH

Szkoła Główna
Handlowa
w Warszawie

Prezentacja
Raportu SGH i Forum Ekonomicznego
5 września 2023 roku w Karpaczu

Presentation of the *Report*
of the SGH Warsaw School of Economics
and the Economic Forum
on 5th September 2023 in Karpacz

Przedmowa

Pprzed Państwem szósta edycja *Raportu SGH i Forum Ekonomicznego* – cyklicznej publikacji, która od 2018 r. kompleksowo podsumowuje najważniejsze procesy gospodarcze i społeczne zachodzące w Polsce oraz w krajach regionu Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW).

Raport składa się z 12 rozdziałów merytorycznych, stworzonych przez kilkadziesiąt ekspertów ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, oraz dodatku specjalnego, przygotowanego przez przedstawicieli Europejskiego Banku Inwestycyjnego.

Do ważniejszych wątków poruszanych w tegorocznym *Raporcie* należą wzrost gospodarczy i trajektorie rozwojowe krajów naszego regionu. Przedmiotem analizy są również czynniki wpływające na rozwój gospodarczy, w tym niepokojący badaczy spadek inwestycji, inflacja (wyższa w naszym regionie niż w strefie euro), sięganie po odnawialne źródła energii i dążenie do zrównoważonego rozwoju.

Z *Raportu* wynika, że mimo recesji w 2020 r. i spowolnienia wzrostu gospodarczego w 2022 r. wszystkie 11 państw EŚW odnotowało w latach 2020–2022 przeciętnie szybsze tempo wzrostu gospodarczego w stosunku do średniej unijnej. Wśród krajów EŚW najszybszy wzrost gospodarczy w całym analizowanym okresie osiągnęła Polska. Jednakże pod względem inwestycji nasz kraj pozostaje znacząco w tyle za innymi państwami regionu i trend ten ma charakter długofalowy.

Trzeba też zauważyć, że w 2022 r. w EŚW odnotowano ponad dwukrotnie wyższą inflację niż na obszarze tzw. starej Unii. W naszym regionie można zaobserwować także wzrost kosztów obsługi długu publicznego, co stanowi wyzwanie dla polityki fiskalnej poszczególnych państw w warunkach kryzysu. W związku z nasileniem się od początku XXI w. anomalii pogodowych i towarzyszących im nieurodzajów, załamujących produkcję rolną, rośnie również zagrożenie bezpieczeństwa żywnościowego w wymiarze globalnym. Trwająca od lutego 2022 r. wojna w Ukrainie, będącej czołowym producentem i eksporterem pszenicy, jęczmienia i kukurydzy na świecie, pogłębiła dodatkowo ten stan w wielu krajach. Podejmowana z rozmysłem przez Rosję dewastacja ukraińskiej gospodarki oraz infrastruktury krytycznej będzie mieć długofalowe negatywne skutki dla rozwoju EŚW i świata.

Nie sposób oczywiście na nieco ponad 400 stronach *Raportu* scharakteryzować i przeanalizować wszystkich problemów i zagrożeń dzisiejszego świata, mamy jednak nadzieję, że dogłębne badanie wybranych obszarów opisanych przez naszych ekspertów Państwa zaciekawi i Państwu posłuży. Liczymy, że *Raport* trafi również w ręce decydentów, którzy znajdą w poszczególnych rozdziałach konkretne rekomendacje na przyszłość. Jesteśmy zdania, że specjalistyczna diagnoza ekspercka, powstająca w ramach sprawdzonej od lat współpracy z Fundacją Instytut Studiów Wschodnich, jest w tym przypadku nie do przecenienia.

DR HAB. PIOTR WACHOWIAK, PROF. SGH
REKTOR SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE

ZYGMUNT BERDYCHOWSKI
PRZEWODNICZĄCY RADY PROGRAMOWEJ FORUM EKONOMICZNEGO

Preface

TThis is already the sixth edition of the *Report of SGH and Economic Forum* – a cyclical publication that has been comprehensively summarizing the most important economic and social processes in Poland and Central and Eastern Europe (CEE) since 2018.

The report consists of 12 chapters created by experts from the Warsaw School of Economics, as well as a special addendum prepared by representatives of the European Investment Bank.

Key topics addressed in this year's *Report* include economic growth and development trajectories of countries in our region. The analysis also covers factors affecting economic development, such as worrisome decline in investments, inflation (higher in our region than in the eurozone), adoption of renewable energy sources, and pursuit of sustainable development.

According to the report, despite the recession in 2020 and the economic slowdown in 2022, all 11 CEE countries recorded, a faster economic growth in the years 2020–2022 than the EU average. Among the CEE countries, Poland had the fastest economic growth throughout the analysed period. However, in terms of investments, our country significantly lags behind other countries in the region, and this trend seems to be long-term.

It should also be noted that in 2022, the CEE region experienced inflation more than twice as high as in the so-called old EU countries. The region is also struggling with an increase in the costs of servicing public debt, which poses a challenge for the fiscal policies of individual countries in times of crisis. Furthermore, extreme weather phenomena that have been intensifying since the beginning of the 21st century, accompanied by crop failures, are raising global food security risks. Since February 2022, the war in Ukraine, a leading global producer and exporter of wheat, barley, and corn, has further exacerbated this situation in many countries. Deliberate destruction of Ukraine's economy and critical infrastructure by Russia will have long-term negative consequences for the development of the CEE region and the world.

Obviously, it is impossible to describe and analyse all the contemporary problems and threats in just over 400 pages of the *Report*. However, we hope that the in-depth examination of selected areas by our experts will capture your interest and prove useful. We also hope that the *Report* will reach decision-makers who will find in it specific recommendations for the future. We believe that the expert diagnosis, arising from years-long established cooperation with the Foundation Institute for Eastern Studies, is invaluable.

DOCTOR HABILITATUS, ASSOCIATE PROFESSOR OF SGH PIOTR WACHOWIAK,
RECTOR OF SGH WARSAW SCHOOL OF ECONOMICS

ZYGMUNT BERDYCHOWSKI
CHAIRMAN OF THE PROGRAMME BOARD OF THE ECONOMIC FORUM

KOMITET REDAKCYJNY RAPORTU SGH I FORUM EKONOMICZNEGO 2023

REPORT OF THE SGH WARSAW SCHOOL
OF ECONOMICS AND THE ECONOMIC
FORUM 2023 EDITORIAL COMMITTEE

**AGNIESZKA
CHŁOŃ-DOMIŃCZAK**

Doktor habilitowana nauk ekonomicznych, profesorka uczelni oraz dyrektorka Instytutu Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Obecnie pełni funkcję prorektorki ds. nauki.

PhD in economic sciences, associate professor and Director of the Institute of Statistics and Demography of the Warsaw School of Economics. Currently Vice Rector for Research.

**MARIUSZ
STROJNY**

Doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Instytucie Zarządzania Wartością Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz pełnomocnik rektora ds. transferu technologii. Redaktor naukowy Raportu SGH i Forum Ekonomicznego.

PhD in economic sciences, assistant professor at the Institute of Value Management of the Warsaw School of Economics, Rector's Representative for Transfer of Technology. Academic editor of the Report of the SGH Warsaw School of Economics and the Economic Forum.

**ROMAN
SOBIECKI**

Doktor habilitowany nauk ekonomicznych, profesor uczelni oraz dyrektor Instytutu Rynków i Konkurencji Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. W latach 2005–2012 prodziekan, a w latach 2012–2020 dziekan Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie. Obecnie pełni funkcję prorektora ds. rozwoju.

PhD in economic sciences, associate professor and Director of Market and Competition Institute of SGH Warsaw School of Economics. From 2005 to 2012 Deputy Dean, and in 2012 Dean of the Collegium of Enterprise Sciences. Currently Vice Rector for Development.

**BARTOSZ
MAJEWSKI**

Dyrektor Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii oraz współpracownik Instytutu Zarządzania Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Director of the Centre for Entrepreneurship and Transfer of Technology and collaborator of the Institute of Management of SGH Warsaw School of Economics.

STRESZCZENIE RAPORTU SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE I FORUM EKONOMICZNEGO 2023

- 6 Trajektorie rozwojowe krajów Europy Środkowo-Wschodniej – próba oceny wpływu pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie
- 8 Inwestycje jako warunek sprostania wyzwaniom rozwojowym – potencjał Polski na tle innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej
- 10 Gospodarki Europy Środkowo-Wschodniej w warunkach wysokiej inflacji
- 12 Rosnące koszty obsługi długu publicznego – wyzwania dla polityki fiskalnej w warunkach kryzysowych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej
- 14 Zagrożenia bezpieczeństwa żywnościowego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i sposoby ich przewyżczenia
- 16 Technologie cyfrowe a dostęp do usług medycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej
- 18 Bezpieczeństwo energetyczne krajów Europy Środkowo-Wschodniej wobec procesu dekarbonizacji i transformacji rynków energii
- 20 Popyt na pracę z perspektywy zawodów nowych i schyłkowych a struktura podaży pracy w świetle procesu starzenia się ludności
- 22 Transformacja konsumpcji na rzecz trwałej jakości życia
- 24 Gospodarka w warunkach wysokiej inflacji wyzwaniem dla przedsiębiorstw i menedżerów
- 26 Zrównoważony rozwój a ESG – uwarunkowania, wyzwania, dobre praktyki
- 28 Systemy wspierania startupów w krajach Europy Środkowo-Wschodniej
- 30 Aktualizacja modelu biznesowego: czy firmy z Europy Środkowo-Wschodniej inwestują wystarczająco dużo?

SUMMARY OF THE REPORT OF THE SGH WARSAW SCHOOL OF ECONOMICS AND THE ECONOMIC FORUM 2023

- 34 Development trajectories of CEE countries – a tentative assessment of the effects of the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine
- 36 Unleashing the power of investment – Poland's potential compared to its peers from Central and Eastern Europe
- 38 Central and Eastern European economies in a high-inflation era
- 40 Growing costs of public debt servicing – challenges for fiscal policy during crisis conditions in selected Central and Eastern Europe countries
- 42 Threats to food security in Central and Eastern Europe and ways to overcome them
- 44 Digital technologies and access to healthcare services in the countries of Central Eastern Europe
- 46 Energy security of Central and Eastern European countries in the face of the process of decarbonisation and transformation of energy markets
- 48 Labour demand in the light of new and descending occupations and the structure of labour supply in the light of population ageing
- 50 Transforming consumption for sustainable quality of life
- 52 A highly inflationary economy as a challenge to businesses and managers
- 54 Sustainable development and ESG – conditions, challenges, good practices
- 56 Start-up support systems in the countries of Central and Eastern Europe
- 58 Upgrading the business model: Are Central and Eastern European firms investing enough?

SGH

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (SGH) jest najstarszą uczelnią ekonomiczną w Polsce i zarazem jednym z najbardziej renomowanych ośrodków akademickich w Europie Środkowo-Wschodniej. Od 117 lat zajmuje się „kształtowaniem liderów przyszłości”, prowadząc równocześnie kompleksowe badania naukowe w zakresie ekonomii, analizy danych, e-biznesu i prawa gospodarczego. Przygotowuje także ekspertyzy dla firm, instytucji publicznych i jednostek samorządu terytorialnego. Uczelnia zajmuje stale wysokie miejsca w rankingach uniwersyteckich. Od 2017 r. posiada akredytację AMBA, w 2021 r. uzyskała prestiżową akredytację EQUIS, a w 2022 r. przyznano jej także certyfikat BSIS. Aktualnie SGH znajduje się w końcowej fazie starań o przyznanie jej akredytacji AACSB. Przystąpienie w 2022 r. do sojuszu Uniwersytetu Europejskiego CIVICA, obejmującego dziesiątkę najbardziej prestiżowych uczelni europejskich specjalizujących się w dziedzinie nauk społecznych, w szczególności ekonomicznych, nadało nowy wymiar międzynarodowej współpracy akademickiej SGH. Uczelnia blisko współpracuje też z biznesem. W 2023 r. Klub Partnerów SGH, skupiający 37 polskich i międzynarodowych firm, obchodził swoje 25-lecie. Będąc niezależną, wspierającą zrównoważony rozwój społeczeństwa i gospodarki uczelnią, SGH kształtuje obywatelskie i etyczne postawy poprzez swoją działalność dydaktyczną, badawczą i opiniotwórczą.

Od 2018 r. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie jest głównym partnerem merytorycznym Forum Ekonomicznego. Prezentacja *Raportu SGH i Forum Ekonomicznego*, zawierającego aktualną analizę sytuacji gospodarczej w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce, stanowi jeden z najważniejszych punktów w programie Forum. Co roku podczas tego wydarzenia przyznawana jest też Nagroda Gospodarcza SGH.

SGH Warsaw School of Economics is the oldest economic university in Poland and one of the most renowned academic centres in Central and Eastern Europe. It has been “shaping the leaders of the future” for 117 years, while conducting comprehensive scientific research in the field of economics, data analysis, e-business and economic law. It also prepares expert reports for companies, public institutions and local government units. SGH consistently ranks high in university rankings. Since 2017 SGH has held an AMBA accreditation, in 2021 it received the prestigious EQUIS accreditation, and in 2022 it was also granted BSIS certification. Currently, SGH is in the final phase of its efforts to obtain AACSB accreditation. Joining the CIVICA European University alliance in 2022, which includes 10 the most prestigious European universities in the field of social sciences, in particular in economics, has given a new dimension to international academic cooperation of the university. SGH Warsaw School of Economics maintains very close links with business. In 2023 SGH Partners Club, which brings together 37 Polish and international companies, celebrates its 25th anniversary. SGH, being an independent university that supports the balanced development of society and the economy, shapes civic and ethical attitudes through its teaching, research and opinion-forming activities.

Since 2018 SGH Warsaw School of Economics has been the main expert partner of the Economic Forum. One of the most important points of the Forum's agenda is presentation of the *Report of the SGH Warsaw School of Economics and the Economic Forum*, providing current analyses of the economic situation in Central and Eastern Europe, including Poland. Additionally, SGH Economic Award is made each year on the Forum.

INSTYTUT WSCHODNI

Fundacja Instytut Studiów Wschodnich od początku swojego istnienia (1992) prowadzi działalność na rzecz współpracy pomiędzy państwami europejskimi, szczególnie z Europy Środkowo-Wschodniej. Projekty realizowane na różnych szczeblach służą rozwojowi kontaktów politycznych, gospodarczych, kulturalnych i naukowych pomiędzy państwami tego regionu.

Forum Ekonomiczne jest największą konferencją polityczno-gospodarczą w Europie Środkowo-Wschodniej. Przez 30 lat swojego istnienia stało się platformą wymiany poglądów i kształtowania opinii liderów, jednym z najistotniejszych miejsc spotkań elit polityczno-biznesowych w Europie. Na Forum od lat padają ważne deklaracje dotyczące polityki gospodarczej, a opinie uczestników cytowane są przez światowe media oraz omawiane przez środowiska eksperckie.

Foundation Institute for Eastern Studies has since its inception in 1992 been active in the field of co-operation among European countries, especially in Central and Eastern Europe. Various projects conducted at different levels have been adding to creation and development of political, economic, cultural and scientific ties among states in the region.

The Economic Forum is the largest and the most important conference in Central and Eastern Europe. For 30 years now, the Forum has gathered political, economic and social leaders from over 60 countries around the world. It serves as a platform owing to which the most important figures in European politics and economy can exchange their views. Each year important declarations are made during the Forum, which is why the sessions attract the media from all over the world the most, as well as their effects are echoed among experts long after the Forum's closure.

STRESZCZENIE RAPORTU SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE I FORUM EKONOMICZNEGO **2023**

#futureofCEE

Trajektorie rozwojowe krajów Europy Środkowo-Wschodniej – próba oceny wpływu pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie

- Mimo recesji w 2020 r. i spowolnienia wzrostu gospodarczego w 2022 r. w latach 2020–2022 kraje ESW-11 osiągnęły szybsze tempo wzrostu gospodarczego w stosunku do średniej dla całej UE.
- Kraje ESW, reprezentujące patchworkowy model kapitalizmu, znacznie gorzej radziły sobie z krótko- i średniookresowymi negatywnymi szokami zewnętrznymi, o czym świadczą m.in. dane za lata 2009–2014, tj. okres globalnego kryzysu finansowego.
- Wśród krajów ESW-11 najszybszy wzrost gospodarczy w całym analizowanym okresie osiągnęła Polska.

Niniejsze opracowanie poświęcone jest analizie porównawczej zmian trajektorii rozwojowych 11 nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej (UE) z Europy Środkowo-Wschodniej (ESW-11) w latach 2020–2022 w następstwie dwóch negatywnych, zewnętrznych szoków egzogenicznych w postaci pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie. Analiza prowadzona jest w szerszym ujęciu, na tle całej Unii Europejskiej (UE-28)¹ i obejmuje dwa podstawowe wymiary rozwoju: gospodarczy (wzrost i równowaga) oraz instytucjonalny (architektura instytucjonalna gospodarki).

Analiza danych zawartych w tabeli 1 prowadzi do następujących wniosków. Po pierwsze, wzrost gospodarczy w krajach ESW-11 był – średnio biorąc – szybszy niż w krajach tzw. starej Unii (UE-15) zarówno w całym okresie 2004–2019, jak i w wyodrębnionych w tym opracowaniu podokresach. Po drugie, jeśli przyjąć, że kraje ESW-11 reprezentują w UE nowy, odrębny model kapitalizmu patchworkowego, to model ten cechował się najwyższym tempem wzrostu gospodarczego w porównaniu z czterema innymi modelami kapitalizmu współistniejącymi w UE² – kontynentalnym, śródziemnomorskim, nordyckim i anglosaskim.

Po trzecie, mimo zdolności do osiągania najwyższego relatywnie tempa wzrostu PKB w dłuższym okresie, kraje reprezentujące patchworkowy model kapitalizmu znacznie gorzej radziły sobie z krótko- i średniookresowymi negatywnymi szokami zewnętrznymi, o czym świadczą m.in. dane za lata 2009–2014, obejmujące okres globalnego kryzysu finansowego. Średnie tempo wzrostu gospodarczego w krajach ESW-11 było wówczas – z jednym wyjątkiem (modelu śródziemnomorskiego) – niższe niż w gospodarkach reprezentujących pozostałe

modele kapitalizmu w UE. Spektakularnym odstępstwem od tego ogólnego wzorca była Polska, która nie tylko nie doznała recesji w 2009 r., ale osiągnęła też w tych latach najwyższą (poza Maltą) średnią stopę wzrostu PKB w UE.

Po czwarte, wśród krajów ESW-11 najszybszy wzrost gospodarczy w całym analizowanym okresie zanotowała Polska. Zbliżone wyniki pod tym względem uzyskały jeszcze tylko Rumunia i Słowacja. W całej UE wyższe tempo wzrostu było udziałem jedynie Irlandii i Malty.

Po piąte, wejście krajów ESW-11 do UE nastąpiło, z wyjątkiem Słowenii i Czech, w warunkach bezprecedensowo dużej rozpiętości w poziomie rozwoju gospodarczego w stosunku do państw tworzących jej „rdzeń”. PKB *per capita* według PSN w grupie ESW-11 stanowił w 2004 r. przeciętnie zaledwie 53% średniej dla całej Unii. Dla porównania w latach 1980–1986 – kiedy do Wspólnoty przyjmowano kraje z południa Europy – wskaźnik ten wynosił średnio 72% i wahał się w przedziale od 60% (Portugalia) do 76–80% (Hiszpania i Grecja). Po wejściu do UE kraje ESW-11 – w odróżnieniu od krajów reprezentujących model śródziemnomorski – doświadczyły szybkiego procesu konwergencji dochodowej, który spowodował, że po 15 latach członkostwa nadrobiły one aż 24 p.p. dystansu rozwojowego do Unii. Równocześnie wyprzedziły one – średnio jako grupa – pod względem poziomu PKB na mieszkańca (według PSN) Grecję i Portugalię, odrabiając przy tym przeważającą część dystansu rozwojowego (52 p.p. w 2004 r.) do grupy krajów śródziemnomorskich.

Po szóste, najszybciej proces realnej konwergencji przebiegał w latach 2004–2019 w Rumunii (35 p.p.), a następnie w krajach bałtyckich (22–26 p.p.) i w Polsce (21 p.p.), najwolniej zaś w Słowenii (1 p.p.) oraz w Chorwacji i na Węgrzech (po 10 p.p.). Istotny wpływ na tempo tego procesu miała zróżnicowana skala migracji w poszczególnych krajach, w tym zwłaszcza duży zakres emigracji i spadek łącznej liczby ludności w krajach bałtyckich i w Rumunii³. Czynniki te sprawiły, że tempo wzrostu PKB *per capita* w tych krajach było znacząco wyższe niż stopa wzrostu PKB w ujęciu absolutnym (tabela 1).

W 2020 r. dotychczasowe, korzystne tendencje w obszarze wzrostu gospodarczego w krajach ESW-11 uległy odwróceniu. Wszystkie kraje tej grupy w związku z pandemią COVID-19 i gwałtownym ograniczeniem skali działalności gospodarczej, głównie na skutek restrykcji administracyjnych (lockdowny) i załamania zagregowanego popytu, wpadły w recesję. Skala spadku PKB była jednak zróżnicowana – największa w Chorwacji (ze względu na kluczowe znaczenie sektora

TABELA 1. Wzrost gospodarczy w krajach EŚW-11 w latach 2004–2022 (PKB w cenach stałych)

Kraj	Średnia roczna stopa wzrostu					PKB per capita (PSN, UE-28 = 100)		
	2004–2019	2004–2008	2009–2014	2015–2019	2020–2022	2004	2019	2022
Polska	4,1	5,2	2,9	4,5	2,9	52	73	79
Bułgaria	2,1	6,6	0,2	3,2	1,1	35	53	59
Chorwacja	1,5	4,0	-2,0	3,2	2,5	57	67	73
Czechy	2,9	5,3	0,1	3,9	0,1	81	93	91
Estonia	2,9	5,6	0,2	3,7	2,0	56	82	87
Litwa	3,4	7,1	0,4	3,5	2,2	58	84	90
Łotwa	2,8	7,4	-1,1	3,2	0,9	47	69	74
Rumunia	4,0	7,9	0,3	4,7	1,7	35	70	77
Słowacja	3,8	7,3	1,3	3,3	0,0	59	71	67
Słowenia	2,2	4,9	-1,1	3,6	3,1	88	89	92
Węgry	2,2	2,9	0,1	4,1	2,3	63	73	78

Modele kapitalizmu

Patchworkowy	3,5	5,8	1,1	4,1	2,0	53	73	78
Kontynentalny	1,4	2,1	0,6	1,7	0,6	121	117	114
Śródziemnomorski	0,5	1,9	-1,6	1,8	0,5	105	90	88
Nordycki	1,7	2,8	0,4	1,6	1,7	127	118	121
Anglosaski	1,8	2,0	0,9	2,6	1,2	125	111	112
UE-28	1,7	2,8	0,2	2,4	0,9	100	100	100

Uwagi: liczba ludności według danych IMF; w przypadku wszystkich wymienionych w tabeli modeli kapitalizmu podano średnią ważoną liczbą ludności.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CEIC (za 2022 r.), Eurostatu oraz IMF (za lata 2004–2021).

turystycznego w tej gospodarce), najmniejsza zaś na Litwie, w Estonii i Polsce.

Rok 2021 odznaczał się z kolei szybką poprawą koniunktury, chociaż istotne znaczenie miał tu też efekt bazy. Procentowa zmiana wartości PKB w 2021 r. liczona była bowiem w stosunku do obniżonego, pandemicznego poziomu. Niemniej w większości krajów EŚW-11 PKB na koniec 2021 r. był wyższy niż w grudniu 2019 r. Szczególnie wysoką dynamikę wzrostu gospodarczego wykazały Chorwacja, Słowenia, Estonia i Węgry.

Rok 2022 przyniósł – z jednej strony – utrzymanie korzystnych tendencji zapoczątkowanych w poprzednim okresie: w analizowanej grupie krajów wszystkie, poza Estonią, utrzymały bowiem dodatnie tempo wzrostu gospodarczego. Z drugiej strony, analizując dynamikę wzrostu, łatwo zauważyć jej znaczne spowolnienie, które było konsekwencją inwazji Rosji na Ukrainę i dość szybkiego zacieśniania polityki monetarnej w reakcji na rosnącą we wszystkich krajach regionu stopę inflacji, która po części jest również konsekwencją tego konfliktu.

W rezultacie wszystkie analizowane gospodarki (z wyłączeniem przywołanej wcześniej Estonii, która zanotowała spadek PKB o 1,1%) borykały się ze spowolnieniem dynamiki

wzrostu gospodarczego, sięgającym od 3,8 p.p. w Chorwacji i 3,1 p.p. na Litwie do 0,4 p.p. w Bułgarii i 0,6 p.p. w Polsce. Wojna w Ukrainie odcisnęła szczególnie silne piętno na dynamice wzrostu gospodarczego w krajach bałtyckich (na Łotwie tempo wzrostu gospodarczego w 2022 r. zmniejszyło się w porównaniu z poprzednim okresem o 2,5 p.p.), w których ryzyko polityczne związane z rozszerzeniem konfliktu było największe.

Trzeba jednocześnie podkreślić, że mimo recesji w 2020 r. i spowolnienia wzrostu gospodarczego w 2022 r. w latach 2020–2022 kraje EŚW-11 osiągnęły przeciętnie szybsze tempo wzrostu gospodarczego w stosunku do średniej dla całej UE. W efekcie udało im się zmniejszyć dystans rozwojowy do UE-28. Wyjątkiem były Czechy i Słowacja, w których luka rozwojowa w ciągu tych trzech lat zwiększyła się, odpowiednio o 2 i 4 p.p., w stosunku do średniej dla UE-28.

MARIA LISSOWSKA – prof. dr hab., Katedra Ekonomii II SGH; **PIOTR MASZCZYK** – dr, Katedra Ekonomii II SGH; **MARIUSZ PRÓCHNIĄK** – prof. dr hab., kierownik Katedry Ekonomii II SGH; **RYSZARD RAPACKI** – prof. dr hab., Katedra Ekonomii II SGH; **ALEKSANDER SULEJEWICZ** – dr hab., prof. SGH, Katedra Ekonomii II SGH

¹ Tylko w latach 2010–2019 z Rumunii wyemigrowało 2 mln osób, a liczba ludności kraju spadła o ponad 800 tys. (4%). W tym samym okresie w wyniku emigracji populacja Litwy i Łotwy skurczyła się o ok. 8%.

² Kontynentalny model kapitalizmu reprezentują Austria, Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg i Niemcy, model śródziemnomorski – Grecja, Hiszpania, Portugalia i Włochy, model nordycki – Dania, Finlandia i Szwecja, model anglosaski zaś Irlandia i Wielka Brytania. Dla pełności obrazu – kapitalizm patchworkowy ucieleśnia 11 krajów EŚW.

³ W badaniu uwzględniliśmy też Wielką Brytanię, gdyż kraj ten pozostawał członkiem UE przez zdecydowaną większość analizowanego okresu (do 2020 r.).

Inwestycje jako warunek sprostania wyzwaniom rozwojowym – potencjał Polski na tle innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej

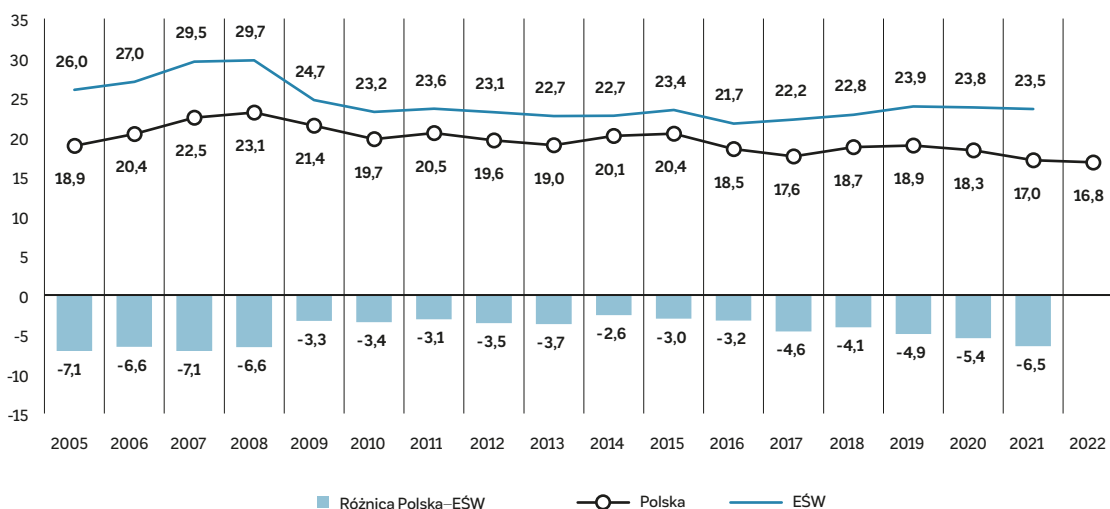
- Wartość inwestycji w relacji do PKB w Polsce w latach 2008–2022 spadła z 23,1% w 2008 r. do 16,8% w 2022 r.
- Pod względem poziomu inwestycji Polska pozostaje znacząco w tyle za innymi krajami EŚW, w szczególności za Czechami czy nawet Węgrami, i trend ten ma charakter długofalowy.
- Prawdopodobnym scenariuszem na lata 2023–2025 jest kontynuacja widocznego w Polsce spadku inwestycji do wysokości 16,4% PKB w 2025 r.

Polska od lat boryka się z problemem malejących inwestycji. Ich wartość w relacji do PKB w latach 2008–2022 spadła z 23,1% PKB w 2008 r. do 16,8% w 2022 r. Co więcej, pod względem poziomu inwestycji Polska pozostaje znacząco w tyle za innymi krajami EŚW, w szczególności za Czechami czy nawet Węgrami, i trend ten ma charakter długofalowy. Utrzymujące się tendencje są

bardzo negatywne, jeśli spojrzeć na nie w kontekście wyzwań rozwojowych stojących przed Polską, która, podobnie jak większość krajów EŚW, osiągnęła już średni poziom rozwoju i może niebawem wpaść w pułapkę średniego dochodu. Także model gospodarki zależnej, oparty na inwestycjach zagranicznych, powoli wyczerpuje swoją zdolność do generowania wzrostu polskiej gospodarki. W tej sytuacji kluczowym wyzwaniem stają się wzmocnienie inwestycji polskich przedsiębiorstw oraz rozwój inwestycji opartych na zaawansowanych technologiach i kapitale ludzkim.

Analiza danych dotyczących poziomu inwestycji w Polsce i innych krajach EŚW w latach 2005–2021 pozwala na wyodrębnienie trzech podokresów cechujących się zróżnicowanymi trendami (rysunek 1). Pierwszy z nich obejmuje czas od 2005 r. do kryzysu globalnego z lat 2007–2009, którego kulminacją przypadła na 2009 r. W tym podokresie inwestycje w Polsce i EŚW rosły i osiągnęły w relacji do PKB najwyższą wartość. W Polsce wyniosła ona 23,1% PKB w 2008 r. W pozostałych krajach EŚW odnotowano w tym czasie jednak

RYСУNEK 1. Nakłady brutto na środki trwałe w Polsce i innych krajach EŚW w latach 2005–2021 (% PKB)

Uwagi: dane dotyczące EŚW – z wyłączeniem Polski – obejmują: Bułgarię, Chorwację, Czechy, Litwę, Łotwę, Estonię, Rumunię, Słowenię i Słowację; dane dotyczące Polski są oparte na danych wstępnych GUS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych AMECO oraz GUS.

znacznie lepsze wyniki, z maksimum na poziomie 29,7% PKB. Koniec globalnego kryzysu przyniósł stabilizację w zakresie inwestycji w analizowanych gospodarkach na wyraźnie niższym poziomie. W efekcie w kolejnym podokresie (lata 2010–2015) w krajach EŚW wartość inwestycji wahała się w granicach 22,7–23,6%, w Polsce wartość ta ustabilizowała się natomiast na poziomie 19,0–20,5% PKB. Cechą charakterystyczną tego podokresu, obok względnej stabilizacji poziomu inwestycji w PKB, była względnie mała różnica między wynikiem Polski a średnią dla pozostałych krajów EŚW. Ostatni podokres (lata 2016–2021) przyniósł jednak pogłębienie tych dysproporcji na niekorzyść Polski. W krajach ESW odnotowano w tym czasie lekki wzrost poziomu inwestycji – z 21,7% do 23,5% PKB, podczas gdy w Polsce wysokość inwestycji nie przekroczyła 19% PKB, a w 2021 r. osiągnęła swoje minimum w postaci 17% PKB. Warto w tym miejscu odnotować, że według wstępnych danych GUS poziom inwestycji w polskiej gospodarce spadł w 2022 r. do 16,8% PKB.

Ze względu na długookresowy trend spadkowy, jakim charakteryzują się inwestycje w Polsce, prawdopodobnym scenariuszem na lata 2023–2025 jest kontynuacja widocznego spadku inwestycji do wysokości 16,4% PKB w 2025 r. Za takim scenariuszem przemawiać może presja powodowana wpływem wielu czynników, w tym: wysoką inflacją i wartością stóp procentowych, spowolnieniem wzrostu PKB, niepewnością co do szybkiego zakończenia konfliktu zbrojnego w Ukrainie, brakiem przełożenia spadku cen surowców energetycznych na ceny detaliczne czy wreszcie brakiem czynników stymulujących inwestycje prywatne.

MARIUSZ-JAN RADŁO – dr hab., prof. SGH, kierownik Katedry Globalnych Współzależności Gospodarczych, Instytut Gospodarki Światowej SGH; **TOMASZ NAPIÓRKOWSKI** – dr, adiunkt, Instytut Gospodarki Światowej SGH; **ALEKSANDRA SZAREK-PIASKOWSKA** – dr, adiunkt, Instytut Gospodarki Światowej SGH

W tym wydaniu Gazety SGH zostały zaprezentowane streszczenia opracowań z **Raportu SGH i Forum Ekonomicznego 2023**.

→ www.sgh.waw.pl/ForumEkonomiczne2023

SGH W SIECI:

FACEBOOK: www.facebook.com/SGHwarsaw

TWITTER / X: www.twitter.com/SGHWarsaw

LINKEDIN: www.linkedin.com/school/sgh-warsaw-school-of-economics

YOUTUBE: www.youtube.com/@WarsawSchoolofEconomicsSGH

FLICKR: www.flickr.com/sgh_warsaw

Gospodarki Europy Środkowo-Wschodniej w warunkach wysokiej inflacji

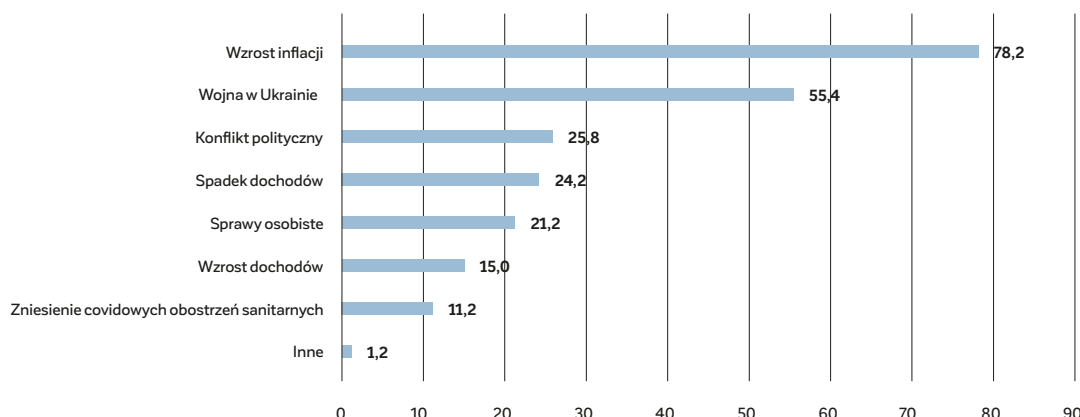
- W 2022 r. w krajach EŚW odnotowano ponad dwukrotnie wyższą inflację niż w krajach tzw. starej Unii.
- W konsekwencji dwóch kryzysów na koniec 2022 r. realny PKB w krajach EŚW był niewiele większy niż na koniec 2019 r.
- W Polsce konsumpcja spada od III kw. 2022 r. W pozostałych krajach regionu (z wyjątkiem Łotwy) konsumpcja prywatna rośnie nieustannie od chwili przełamania kryzysu COVID-19.
- W Czechach, Polsce, Rumunii, na Słowacji i Węgrzech, a także w UE-27 wzrosły w 2021 r. zakończyły trwającą ponad dwa lata fazę spadkową inwestycji.

Wojna w Ukrainie, tak jak kryzys spowodowany pandemią COVID-19, zakłóciła ścieżkę wzrostu wszystkich analizowanych gospodarek. W konsekwencji dwóch kryzysów na koniec 2022 r. realny PKB był niewiele większy niż na koniec 2019 r., tj. o: 1,08% na Słowacji, 2,95% w Estonii, 4,47% na Łotwie, 4,98% na Węgrzech, 6,26% na Litwie, 6,37% w Bułgarii, 7,14% w Polsce i 7,91% w Rumunii. W Czechach realny PKB spadł w IV kw. 2022 r. poniżej poziomu z IV kw. 2019 r. o 1,0%. Dla porównania w UE-27 realny PKB pod koniec 2022 r. był o 2,84% większy niż przed wybuchem pandemii COVID-19. Spadek aktywności gospodarczej i wysoka inflacja spowodowały, że nad gospodarkami europejskimi zawisło widmo stagflacji. W kształtowaniu się barometru nastrojów gospodarczych

widać jednak pewne oznaki poprawy koniunktury i spodziewamy się, że dane ilościowe za I kw. 2023 r. potwierdzą wskazania wyprzedzających wskaźników koniunktury.

Sytuacja gospodarstw domowych w ostatnich latach była determinowana początkowo przez kryzys gospodarczy wywołany pandemią COVID-19, a następnie przez kryzys energetyczny związany z wojną w Ukrainie. W niektórych krajach Europy była w tym czasie prowadzona niekonwencjonalna polityka pieniężna i budżetowa – w UE realizowano klauzule rezygnacji z reguł fiskalnych, a polityka pieniężna wielu państw członkowskich, w tym niektórych krajów EŚW, polegała na tzw. luzowaniu ilościowym. Ich skutkiem był gwałtowny wzrost tempa inflacji. W 2022 r. w krajach EŚW odnotowano ponad dwukrotnie wyższą inflację niż w krajach tzw. starej Unii. Na koniec 2022 r. najwyższą stopę CPI zanotowano na Węgrzech (25% r/r), a najniższą w Rumunii i Bułgarii (odpowiednio 14,1% i 14,3%). W strefie euro stopa inflacji wyniosła 9,2% r/r, a w UE-27 10,4% r/r. Wzrost inflacji skłonił banki centralne do zaostrzenia polityki pieniężnej, co doprowadziło do znacznego wzrostu stóp procentowych. Wysoka inflacja w połączeniu z wyższymi stopami procentowymi poważnie zaważyła na sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych i wpłynęła na ich zachowania ekonomiczne. W połowie 2022 r. w ciekawym badaniu kondycji gospodarstw domowych Instytut Rozwoju Gospodarczego (IRG) SGH zadał 1000 Polakom pytanie o to, co miało największy wpływ na ogólną ocenę jakości ich życia. Najczęściej udzielaną przez ankietowanych odpowiedzią był „wzrost inflacji” (78,2% badanych). W dalszej kolejności respondenci wskazywali: „wojnę w Ukrainie” (55,4%), „konflikt

RYSUNEK 1. Odsetek odpowiedzi udzielonych na pytanie: Co miało największy wpływ na ogólną ocenę jakości życia? (%)

polityczny” (25,8%), „spadek dochodów” (24,2%). „Sprawy osobiste” miały znaczenie w ocenie jakości życia dla co piątego respondenta, a na „zniesienie covidowych obostrzeń sanitarnych” wskazało jedynie 11,2% ankietowanych (rysunek 1).

W Polsce konsumpcja spada od III kw. 2022 r. W pozostałych krajach regionu konsumpcja prywatna rośnie nieustannie od chwili przełamania kryzysu COVID-19 (tylko na Łotwie w II kw. 2022 r. odnotowano jej jednorazowy spadek o 0,9% k/k). Należy zaznaczyć, że w czasie kryzysu COVID-19 zmiany poziomu konsumpcji (w cyklu klasycznym) w grupie krajów EŚW były podobne. Obecnie wahania konsumpcji w poszczególnych krajach regionu są zróżnicowane. Takie same wnioski płyną z analizy składowej cyklicznej konsumpcji prywatnej. Faza spadkowa trwa w Czechach, Polsce, Estonii i na Litwie. W pozostałych krajach postępuje faza wzrostowa.

W całym 2020 r. inwestycje przedsiębiorstw zmniejszyły się zarówno w UE-27 (o 5,4% realnie), jak i w większości krajów EŚW (najbardziej na Słowacji – o 10,8%). Wraz z łagodzeniem obostrzeń przeciwpandemicznych i nadejściem ożywienia w gospodarce europejskiej przedsiębiorstwa rozpoczęły odbudowę inwestycji. W 2021 r. wzrosły one we wszystkich krajach regionu, z wyjątkiem Bułgarii – w największym stopniu na

Litwie (o 7,8% w cenach stałych), a w najmniejszym na Słowacji (o 0,2%); dla porównania w UE-27 o 3,8%. W Czechach, Polsce, Rumunii, na Słowacji i Węgrzech, a także w UE-27 wzrosty w 2021 r. zakończyły trwającą ponad dwa lata fazę spadkową w cyklu inwestycyjnym. W trzech krajach: Bułgarii, Litwie i Łotwie, odbicie w inwestycjach było zbyt słabe, by przełamać ich tendencję spadkową. W Estonii, inaczej niż we wszystkich pozostałych krajach, inwestycje przedsiębiorstw osiągnęły górny punkt zwrotny w cyklu dopiero w I kw. 2021 r. i od tej pory znajdują się w fazie spadkowej.

ELŻBIETA ADAMOWICZ – prof. dr hab., Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

SŁAWOMIR DUDEK – dr, adiunkt, Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

GRZEGORZ KONAT – dr, adiunkt, Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

KATARZYNA MAJCHRZAK – dr hab., prof. SGH, Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

ŁUKASZ OLEJNIK – dr, asystent, Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

MAREK RADZIKOWSKI – dr, adiunkt, Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

EWA RATUSZNY – dr hab., prof. SGH, Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH;

MAREK ROCKI – prof. dr hab., dyrektor Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH;

KONRAD WALCZYK – dr, zastępca dyrektora Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH

SGH

Szkoła Główna
Handlowa
w Warszawie

absolwent.sgh.waw.pl

Klub Absolwentów SGH zaprasza
Networking | Rozwój | Mentoring

Rosnące koszty obsługi długu publicznego – wyzwania dla polityki fiskalnej w warunkach kryzysowych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej

- W „rekordowym” październiku 2022 r. rentowność obligacji słowackich sięgała 3,6%, greckich – 4,4%, czeskich – 5,5%, polskich – 7,8%, rumuńskich – 9,1%, węgierskich – 10,3%.
- Wzrost rentowności obligacji skarbowych o 1 p.p. przekłada się w przybliżeniu na kwartalne dodatkowe obciążenie sektora publicznego wydatkami wynoszącymi ok. 0,11–0,12% rocznego PKB w Czechach, Polsce i Rumunii, ok. 0,15% rocznego PKB na Słowacji, ok. 0,18% PKB na Węgrzech i ok. 0,45% PKB w Grecji.

Wpływ pandemii na finanse publiczne krajów EŚW trudno przecenić: zareagowały one przede wszystkim spektakularnymi „deficytami bieżącymi” (ujemne oszczędności netto), sięgającymi w 2020 r. 5% PKB, a w Rumunii i w Grecji – nawet 7% i 8% PKB. Jedynie na Węgrzech skala reakcji „bieżącego wyniku” sektora publicznego na pierwszy rok pandemii była relatywnie niewielka. Przykuwa uwagę to, że o ile w większości badanych krajów sytuacja ta nie uległa poprawie w 2021 r. (a na Węgrzech istotnie się pogorszyła), o tyle „bieżący wynik” sektora publicznego w Polsce powrócił do stanu równowagi. Na Węgrzech, w Polsce i w Rumunii w okresie pandemii znaczenie finansowania inwestycji z perspektywy generowania deficytu nominalnego istotnie wzrosło: na Węgrzech deficyt nominalny osiągnął wartość 7,5% PKB w 2020 r. (przy ujemnych oszczędnościach netto na poziomie 2% PKB; w kolejnym roku utrzymał się na zbliżonym poziomie), w Polsce i w Rumunii potrzeby związane z finansowaniem inwestycji odpowiadały zaś za ok. jedną trzecią deficytu sektora publicznego w 2020 r. Efektem deficytów nominalnych z lat 2020–2021 był wzrost relacji długu publicznego do PKB (mierzony różnicą relacji z 2021 r. i 2019 r.), przekraczający we wszystkich badanych krajach, z wyjątkiem Polski, 10 p.p. (na Słowacji i w Grecji sięgający 14 p.p.).

Paradoksalnie rentowność obligacji skarbowych emitowanych przez wszystkie badane kraje była w 2020 r. rekordowo niska, a na Słowacji i w Grecji sytuacja ta utrzymała się do końca następnego roku. Choć spread w stosunku do rentowności obligacji niemieckich uległ wszędzie „spłaszczeniu”, względne różnice w kosztach obsługi długu publicznego między poszczególnymi krajami pozostały znaczące. W okresie od połowy 2020 r. do połowy 2021 r. rentowność obligacji słowackich wynosiła przeciętnie 0,2%, greckich – 0,9%, czeskich – 1,3%, polskich – 1,4%, węgierskich – 2,4%, rumuńskich – 3,2%. Silnie

zróżnicowana była także skala wzrostów rentowności obligacji skarbowych pod koniec 2021 r. i w roku kolejnym. W „rekordowym” październiku 2022 r. rentowność obligacji słowackich sięgała 3,6%, greckich – 4,4%, czeskich – 5,5%, polskich – 7,8%, rumuńskich – 9,1%, węgierskich – 10,3%.

Wzrost rentowności obligacji skarbowych powoduje wzrost obciążenia budżetów publicznych kosztami obsługi zadłużenia – tym większy, im większa jest w danym kraju relacja długu podsektora centralnego do PKB. Wzrost rentowności obligacji skarbowych o 1 p.p. przekłada się na kwartalne dodatkowe obciążenie sektora publicznego wydatkami wynoszącymi ok. 0,11–0,12% rocznego PKB w Czechach, w Polsce i w Rumunii, ok. 0,15% rocznego PKB na Słowacji, ok. 0,18% na Węgrzech i ok. 0,45% PKB w Grecji. Gdyby zatem obserwowane poziomy rentowności w poszczególnych krajach utrzymywały się dostatecznie długo, dodatkowe (w stosunku do poziomu z drugiej połowy 2020 r. i pierwszej połowy 2021 r.) roczne wydatki sektora publicznego z tego tytułu wynosiłyby w relacji do PKB: 1,7% w Czechach, 2,1% w Rumunii i na Słowacji, 2,8% w Polsce, 4,6% na Węgrzech oraz 6,4% w Grecji. Zwłaszcza w przypadku dwóch ostatnich państw mogłoby to zagrażać stabilności finansów publicznych.

Analiza regresji umożliwia sformułowanie wniosków dotyczących czynników decydujących o rentowności obligacji skarbowych poszczególnych krajów i – co za tym idzie – powszechnych w krajach EŚW spadków rentowności w 2020 r. i pierwszej połowie 2021 r. oraz następujących po nich wzrostów pod koniec 2021 r. i w 2022 r. Bez wątpienia we wszystkich badanych krajach najważniejszym czynnikiem determinującym poziom rentowności obligacji skarbowych jest wysokość stóp procentowych rynku pieniężnego. Wydaje się, że inwestorzy w pewnym (niewielkim) stopniu uwzględniają również „kondycję” finansów publicznych, mierzoną relacją długu publicznego do PKB. Wpływ tego czynnika może być jednak analizowany tylko w długim okresie – zaobserwowany cykl kwartalnych zmian relacji deficytu nominalnego i długu publicznego do PKB uniemożliwia bowiem podejmowanie decyzji inwestycyjnych na podstawie wielkości kwartalnych. Zaskakujący jest natomiast brak zauważalnego znaczenia ratingu jako czynnika współdecydującego o różnicach w poziomach rentowności obligacji skarbowych poszczególnych krajów. Przeprowadzone badanie wskazuje na zasadność traktowania ryzyka kursowego jako zmiennej niezależnej (wbrew teoretycznemu założeniu parytetu efektywnych stóp procentowych) od wysokości stopy procentowej, sugerując równocześnie brak wpływu kursu walutowego na rentowność obligacji. Uogólniając, można

ponadto stwierdzić, że w większości badanych krajów do wzrostu rentowności obligacji wiosną i latem 2022 r. przyczyniła się w pewnym stopniu wojna w Ukrainie. W przeciwnym kierunku musiały natomiast zadziałać wypłaty unijnych środków na realizację krajowych programów reform.

Badanie wskazuje także, że stabilność systemu finansów publicznych, której elementem jest możliwość finansowania potrzeb pożyczkowych po rozsądnym koszcie, zależy nie tylko od efektów polityki fiskalnej (w zakresie oszczędności netto sektora publicznego, deficytu i długu publicznego), lecz także od czynników o charakterze monetarnym (a przede wszystkim od poziomu stóp procentowych rynku pieniężnego). Na podstawie wyników badania można sformułować następujące rekomendacje:

- 1) zasadne jest holistyczne podejście do polityki gospodarczej, traktujące poszczególne cele (w szczególności wzrost gospodarczy, stabilizację siły nabywczej pieniądza i minimalizację bezrobocia) w sposób zrównoważony;
- 2) w państwach członkowskich UE nienależących do strefy euro takie podejście powinno zakładać równoczesne starania o zachowanie względnej poprawy sytuacji budżetowej (bez wykazywania nadmiernego deficytu budżetowego w rozumieniu art. 126 ust. 6 TFUE) oraz o osiągnięcie wysokiego stopnia stabilności cen (w rozumieniu art. 140 ust. 1 *tiret* pierwsze TFUE); zaproponowane przez Komisję Europejską zmiany w systemie zarządzania gospodarczego w tym zakresie można uznać za istotny impuls do usprawnień na poziomie krajowym;

- 3) obowiązujące w UE prawne zasady SEG wymagają uelastycznienia w ten sposób, by mogły znaleźć zastosowanie także w okresach występowania „szoków” zewnętrznych (bez konieczności odwoływania się do „ogólnych klauzul wyjścia”).

MICHAŁ BITNER – dr hab., prof. UW, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; **ARTUR NOWAK-FAR** – prof. dr hab., Katedra Integracji i Prawa Europejskiego SGH; **JACEK SIERAK** – dr hab., prof. SGH, kierownik Katedry Ekonomiki i Finansów Samorządu Terytorialnego SGH

30 lat Gazety SGH

PISMO SZKOŁY
GŁÓWNEJ
HANDLOWEJ
W WARSZAWIE

POBIERZ PDF: gazeta.sgh.waw.pl

CZYTAJ ONLINE: www.issuu.com/GazetaSGH

NAPISZ DO NAS: gazeta@sgh.waw.pl

Zagrożenia bezpieczeństwa żywnościowego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i sposoby ich przewyżczenia¹

- Od początku XXI w. narastają zjawiska mające niekorzystny wpływ na stan bezpieczeństwa żywnościowego.
- Spośród krajów EŚW najwięcej osób poważnie niedożywionych w latach 2019–2021 było w Ukrainie, Rumunii i Polsce (odpowiednio: 1,4 mln, 0,7 mln i 0,4 mln).
- Przeciwdziałanie niekorzystnym dla bezpieczeństwa żywnościowego zjawiskom będzie wymagało promowania sprawiedliwego i transparentnego systemu handlowego, wzmocnienia współpracy międzynarodowej w zakresie rozwiązywania kryzysów żywnościowych, a także usprawnienia infrastruktury transportu i przechowywania żywności.

Pierwszym i podstawowym wymiarem bezpieczeństwa żywnościowego jest fizyczna dostępność żywności. Znajduje ona odzwierciedlenie w liczbie osób niedożywionych i głodujących. Z raportu *The State of Food Security and Nutrition in the World*, dotyczącego liczby osób niedożywionych ogółem w regionie EŚW, wynika, że relatywnie najtrudniejsza sytuacja pod tym względem w latach 2019–2021 występowała w Bułgarii, na Słowacji i w Ukrainie (tabela 1). Najwięcej osób poważnie niedożywionych (*severe food insecurity*; z wykluczeniem niedożywienia umiarkowanego, *moderate food insecurity*) w latach 2019–2021 zarejestrowano w Ukrainie, Rumunii i Polsce (odpowiednio: 1,4 mln, 0,7 mln i 0,4 mln). Podobnie było w przypadku liczby osób umiarkowanie niedożywionych. Tu także dominowały wyżej wymienione kraje, a dane wynosiły odpowiednio: 9,9 mln, 2,8 mln i 2,6 mln dla Ukrainy, Polski i Rumunii. Z kolei najlepsza sytuacja pod tym względem występowała w Słowenii i Estonii.

Od początku XXI w. narastają zjawiska mające niekorzystny wpływ na stan bezpieczeństwa żywnościowego zarówno poszczególnych krajów czy regionów, jak i całego świata. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim nasilające się anomalie pogodowe (susze, huragany) oraz towarzyszące im nieurodzaje i plagi szarańczy, które załamują produkcję rolną na wielkich obszarach świata, wywołując kryzysy żywnościowe i zwiększając liczbę niedożywionych i głodujących. W ostatnich latach ten niekorzystny stan uległ dodatkowemu pogorszeniu przez rozprzestrzeniające się epidemie wirusowe czy wybuch konfliktu zbrojnego w Ukrainie. Załamało to docelowy poziom bezpieczeństwa żywnościowego w wielu krajach.

Główne czynniki napędzające rozwój tej sytuacji w zakresie podstawowych wymiarów bezpieczeństwa żywnościowego to:

- 1) fizyczna dostępność żywności: wysokie ceny żywności, problemy związane z transportem i logistyką;
- 2) ekonomiczna dostępność żywności: wysokie ceny żywności w następstwie wzrostu cen energii i nawozów sztucznych oraz gwałtownych wahań podaży surowców rolnych, niekorzystne praktyki stosowane w ramach polityki handlowej (w tym zakazy eksportu), niepewność co do przyszłości ukraińskiego eksportu;
- 3) jakość zdrowotna żywności: wysokie ceny żywności ograniczają siłę nabywczą ludności oraz utrudniają zapewnienie odpowiedniej różnorodności i zdrowotności diety, a także przyczyniają się do wzrostu udziału żywności o obniżonej i zafałszowanej jakości;
- 4) stabilność systemu: niepewność co do dalszego przebiegu wojny rosyjsko-ukraińskiej i jej eskalacji, zacieśnianie stóp procentowych i globalna recesja, deprecjacja walut, rosnące bariery zadłużenia państw, konflikty zbrojne (w tym wojny pelżające), niekorzystny wpływ zmian klimatu.

Wiele wskazuje na to, że przyszły obraz światowej ekonomii ukształtują takie zjawiska jak: pelżające konflikty zbrojne, które będą zwiększać rolę państwa i jego organów w gospodarce i jeszcze bardziej uzasadniać interwencjonizm w sektorze rolnym, znaczne wahania cen artykułów rolno-spożywczych na rynkach światowych czy wreszcie podejmowane w ramach polityk krajowych działania oznaczające w istocie cofanie się procesu globalizacji oraz „demonтаж” globalnych łańcuchów dostaw na rzecz ich rekonfiguracji².

Przeciwdziałanie niekorzystnym z perspektywy bezpieczeństwa żywnościowego zjawiskom będzie wymagało:

- 1) promowania sprawiedliwego i transparentnego systemu handlowego;
- 2) podjęcia wielu działań na rzecz wzmocnienia współpracy międzynarodowej w zakresie rozwiązywania kryzysów żywnościowych oraz problemów głodu na świecie;
- 3) usprawnienia infrastruktury transportu i przechowywania żywności oraz funkcjonowania portów morskich i łączących je korytarzy, tak aby umożliwić swobodny obrót i handel surowcami rolnymi i żywnością.

Bez tych podstawowych działań nie tyle poprawa, ile wręcz utrzymanie minimalnego poziomu bezpieczeństwa żywnościowego będzie niemożliwe w coraz większej liczbie krajów, i to w odniesieniu do wszystkich regionów świata.

STANISŁAW KOWALCZYK – prof. dr hab., kierownik Zakładu Rynku i Bezpieczeństwa Żywnościowego, Instytut Rynków i Konkurencji SGH; **IWONA ŁUCZYK** – dr, adiunkt, Instytut Rynków i Konkurencji SGH

TABELA 1. Liczba (mln) i odsetek (%) osób niedożywionych (w tym poważnie i umiarkowanie) w populacji krajów EŚW

Państwo	Osoby niedożywione		Osoby odczuwające poważny brak bezpieczeństwa żywnościowego w populacji ogółem		Osoby odczuwające poważny i umiarkowany brak bezpieczeństwa żywnościowego	
	2004–2006	2019–2021	2014–2016	2019–2021	2014–2016	2019–2021
Bulgaria	0,4 4,9	0,2 3,0	0,1 1,9	0,2 2,9	1,1 14,9	1,1 15,5
Czechy	* < 2,5	* < 2,5	< 0,1 0,7	0,2 1,6	0,6 5,8	0,6 5,8
Węgry	* < 2,5	* < 2,5	0,1 1,4	0,2 2,1	1,1 11,3	1,0 10,6
Polska	* < 2,5	* < 2,5	0,7 1,8	0,4 0,9	3,4 8,9	2,8 7,4
Rumunia	* < 2,5	* < 2,5	1,1 5,6	0,7 3,7	3,8 19,3	2,6 13,4
Słowacja	0,3 5,5	0,2 3,8	< 0,1 1,1	< 0,1 1,6	0,3 6,2	0,4 7,7
Ukraina	* < 2,5	1,2 2,8	0,9 2,0	1,4 3,2	8,9 19,8	9,9 22,7
Estonia	* < 2,5	* < 2,5	< 0,1 0,9	< 0,1 0,8	0,1 9,5	0,1 7,9
Łotwa	* < 2,5	* < 2,5	< 0,1 0,6	< 0,1 0,7	0,2 9,9	0,2 9,4
Litwa	* < 2,5	* < 2,5	< 0,1 2,5	< 0,1 1,9	0,4 15,3	0,3 9,8
Chorwacja	* < 2,5	* < 2,5	< 0,1 0,6	< 0,1 1,6	0,3 6,5	0,5 11,4
Słowenia	* < 2,5	* < 2,5	< 0,1 0,9	< 0,1 0,6	0,3 12,3	0,2 7,4

* Dane pominięte z uwagi na występowanie niedożywienia mniejszego niż 2,5% populacji ogółem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO.

Gazeta SGH INSIGHT

ANALIZY, PODSUMOWANIA, PROGNOZY

GAZETA.SGH.WAW.PL/INSIGHT

POBIERZ PDF: gazeta.sgh.waw.pl

CZYTAJ ONLINE: www.issuu.com/GazetaSGH

NAPISZ DO NAS: gazeta@sgh.waw.pl

Technologie cyfrowe a dostęp do usług medycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

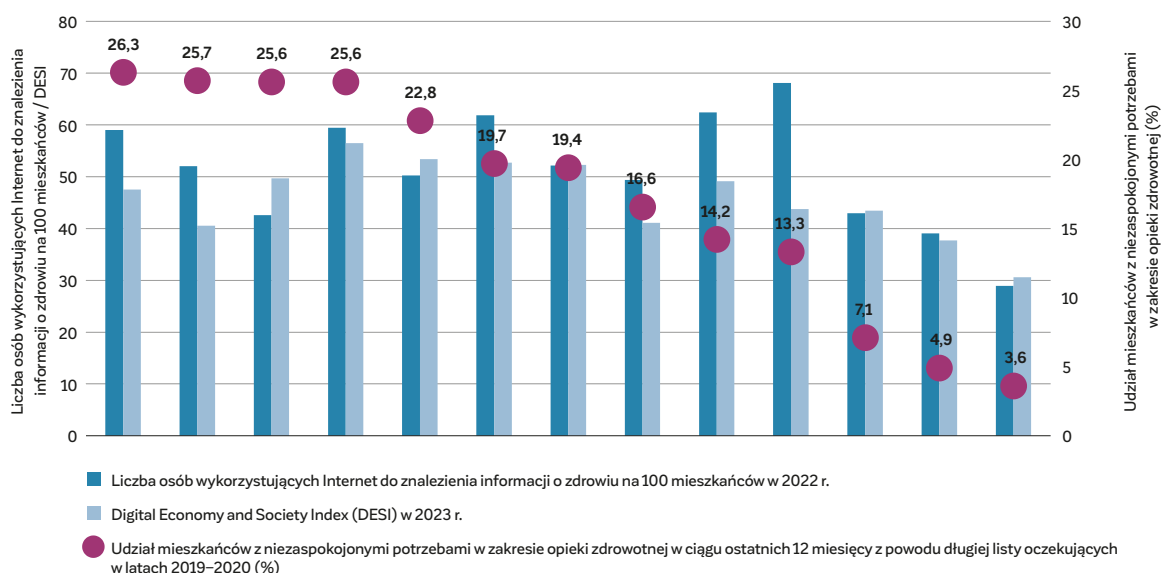
- Drugi najwyższy udział mieszkańców z niezaspokojonymi potrzebami w zakresie opieki zdrowotnej z powodu długiej listy oczekujących występuje w Polsce (25,7%). Jest to znacznie gorszy wynik niż średni poziom we wszystkich krajach EŚW (16,5%) i UE (19,4%).
- W Polsce odsetek specjalistów ochrony zdrowia jest najniższy w regionie (237 specjalistów na 100 tys. mieszkańców w porównaniu z 315 specjalistami na 100 tys. mieszkańców w EŚW).

Pandemia COVID-19 uwiarydomiła potrzebę transformacji cyfrowej sektora zdrowia i opieki zdrowotnej we wszystkich krajach UE w taki sposób, aby stał się on odporny na kryzysy i bardziej wydajny. Wymagana jest pilna interwencja w zakresie zdrowia publicznego w krajach regionu, zwiększająca równy dostęp do usług opieki medycznej i niwelująca istniejące różnice. Kluczową sprawą jest tu długi okres oczekiwania na wizytę, wskazywany jako najważniejsza zmienna wpływająca na niezaspokojenie potrzeb w zakresie opieki zdrowotnej.

Na rysunku 1 zestawiono dane dotyczące udziału mieszkańców z niezaspokojonymi potrzebami w zakresie opieki zdrowotnej w ciągu ostatnich 12 miesięcy z powodu długiej listy oczekujących z danymi na temat udziału mieszkańców wykorzystujących Internet do poszukiwania informacji o zdrowiu oraz danymi dotyczącymi poziomu DESI w analizowanych krajach EŚW.

Wśród analizowanych państw drugi najwyższy udział mieszkańców z niezaspokojonymi potrzebami w zakresie opieki zdrowotnej z powodu długiej listy oczekujących występuje w Polsce (25,7%). Jest to znacznie gorszy wynik niż średni poziom tej zmiennej dla całej EŚW (16,5%) i UE (19,4%). Państwa o największym udziale mieszkańców wykorzystujących Internet do poszukiwania informacji o zdrowiu to: Węgry (68 osób na 100 mieszkańców), Czechy i Litwa (62) oraz Estonia i Chorwacja (59). Następne miejsce zajmuje Polska, która uzyskała taki sam wynik (52) jak średnia dla UE, przewyższając z kolei średni poziom we wszystkich krajach EŚW (49). W przypadku Polski, gdzie odsetek specjalistów ochrony zdrowia jest najniższy w regionie (237 specjalistów na 100 tys. mieszkańców w Polsce w porównaniu z 315 specjalistami na 100 tys. mieszkańców średnio w EŚW), długoterminowym celem strategicznym powinna być inwestycja w wykształcenie większej liczby

RYСУNEK 1. Niezaspokojone potrzeby w zakresie opieki zdrowotnej i poziom cyfryzacji w krajach EŚW w latach 2019–2023

specjalistów w dziedzinie ochrony zdrowia (lekarzy, stomatologów, farmaceutów). Biorąc pod uwagę dane Eurostatu, z których wynika, że co drugi Polak deklaruje korzystanie z Internetu w poszukiwaniu informacji zdrowotnych, a także raporty na temat cyfryzacji wskazujące, że 80% respondentów chce rozwoju technologii cyfrowych w obszarze e-zdrowia, decydecji powinni skupić się w krótkim okresie na wdrożeniu efektywnego, ujednoliconego systemu zarządzania już dostępnymi danymi (np. kolejkami u specjalistów czy też elektronicznym dostępem do badań lekarskich dla wszystkich pacjentów niezależnie od grupy wiekowej).

Szansą na dalsze zwiększanie efektywności funkcjonowania systemów zdrowotnych jest wykorzystanie technologii cyfrowych. Rozwiązania z zakresu telemedycyny umożliwiają szybką komunikację między pacjentami i dostawcami usług medycznych, a także przekazywanie danych między poszczególnymi podmiotami na rynku usług medycznych oraz bezpośredni kontakt pacjentów i pracowników ochrony zdrowia. Obejmują one e-porady, elektroniczne kartoteki, sieci informacji o zdrowiu, informacje na temat zdrowia zawarte w Internecie oraz rejestry elektroniczne i przenośne urządzenia wykorzystywane

do monitorowania stanu organizmu. Cyfryzacja przyczynia się z jednej strony do zwiększania jakości, dostępności i skuteczności usług ochrony zdrowia, a z drugiej do obniżenia kosztów opieki zdrowotnej, niwelując drugą z najważniejszych wskazanych barier, jaką jest wysoki koszt leczenia.

Do głównych rekomendacji należą w tym przypadku inwestycje w zasoby ludzkie oraz systemy cyfryzacji. Potrzeba konkretnych środków alokowanych we wzrost liczby personelu medycznego oraz jego kształcenia pod kątem cyfrowym. Kluczowym elementem jest również wdrożenie ujednoliconego, efektywnego systemu zarządzania informacjami medycznymi. Oba te elementy są niezbędne w celu zmniejszenia wysokiego odsetka społeczeństwa deklarującego niezaspokojone potrzeby w zakresie opieki zdrowotnej w Polsce.

ARKADIUSZ MICHAŁ KOWALSKI – dr hab., prof. SGH, kierownik Katedry Badań Gospodarek Azji Wschodniej, zastępca dyrektora Instytutu Gospodarki Światowej SGH; **MAŁGORZATA STEFANIA LEWANDOWSKA** – dr hab., prof. SGH, Katedra Zarządzania Międzynarodowego SGH; **DAWID MAJCHEREK** – dr, adiunkt, Katedra Zarządzania Międzynarodowego SGH; **KRYSTYNA POZNAŃSKA** – prof. dr hab., kierownik Zakładu Zarządzania Innowacjami, Instytut Przedsiębiorstwa SGH

SGH

**DOŁĄCZ DO NAS!
REKRUTUJEMY**

www.sgh.waw.pl/studia-podyplomowe-i-mba

**KSZTAŁTUJEMY
KOMPETENCJE
PRZYSZŁOŚCI**

- blisko 150 programów studiów podyplomowych w obszarach: administracja i prawo, finanse i rachunkowość, HR, marketing, transformacja cyfrowa, zarządzanie
- cztery programy MBA: CEMBA (Canadian Executive Master of Business Administration), MBA-SGH, SGH-WUM MBA w Ochronie Zdrowia oraz MBA for Startups

Bezpieczeństwo energetyczne krajów Europy Środkowo-Wschodniej wobec procesu dekarbonizacji i transformacji rynków energii

- Strukturalna ewolucja miksu energetycznego regionu EŚW była w latach 2000–2021 spójna ze zmianami globalnego miksu energetycznego, z tą różnicą, że w globalnym miksie energetycznym zauważalny był w tym okresie spadek znaczenia energii jądrowej (z ok. 7% do ok. 4%), podczas gdy w EŚW udział energii jądrowej w regionalnym miksie energetycznym pozostawał zasadniczo niezmienny (na poziomie 8%).
- Odnawialne źródła energii (OZE) w miksie energetycznym EŚW osiągnęły udział ponad 1% dopiero w 2006 r.
- Rynki reagują wzrostem udziału energii odnawialnej w mikсах energetycznych państw EŚW głównie za sprawą wzrostu cen kopalnych surowców energetycznych oraz ETS aniżeli zakresu zmienności tychże składowych.
- Wzrost cen paliw kopalnych oraz ich zmienność (w mniejszym stopniu), a także zmieniające się ceny uprawnień do emisji CO₂ będą w najbliższej przyszłości warunkowały proces dekarbonizacji i transformacji energetycznej państw EŚW.

Miks energetyczny¹ gospodarek regionu EŚW charakteryzuje się malejącym udziałem węgla w zużyciu energii pierwotnej, który na przestrzeni dwóch minionych dekad spadł z 41% w 2000 r. do 28% w 2021 r. (spadek o 13 p.p., tj. o niemal 32%). Tym samym węgiel przestał być dominującym surowcem energetycznym w regionie, który w ujęciu energii pierwotnej obecnie najmocniej polega na ropy naftowej. Jej udział w miksie energetycznym gospodarek z EŚW wzrósł bowiem z 25% w 2000 r. do 31% w 2021 r. (wzrost o 6 p.p., tj. o 24%). Tak znacząca zmiana nie przełożyła się jednak na istotne zmniejszenie zależności regionu od wysokoemisyjnych paliw kopalnych, jako że łączny udział węgla, zarówno kamiennego, jak i brunatnego, oraz ropy naftowej w miksie energetycznym spadł jedynie o niespełna 11% (spadek o 7 p.p. z 66% w 2000 r. do 59% w 2021 r.). Udział gazu ziemnego w miksie energetycznym regionu pozostawał na przestrzeni dwóch minionych dekad relatywnie niezmienny, oscylując w przedziale 20–23%. Łączny udział wszystkich paliw kopalnych w regionalnym miksie energetycznym, w tym niskoemisyjnego gazu, spadł z ok. 88% w 2000 r. do ok. 81–82% w 2021 r. (spadek o niemal 7 p.p., tj. o ok. 8%). W rezultacie łączny udział pozostałych źródeł energii (OZE, energii

jądrowej i energii wodnej) wzrósł o 7 p.p. z 12% w 2000 r. do 19% w 2021 r., tj. o ponad 58%. Wobec zasadniczo niezmiennego łącznego udziału energii jądrowej i energii wodnej w miksie energetycznym EŚW strukturalna zmiana zastępowania paliw kopalnych – której rząd wielkości wynosi 7 p.p. w skali całego miksu energetycznego regionu – spowodowana jest efektywnym pojawieniem się w miksie energetycznym OZE, które na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat osiągnęły udział na poziomie 7%.

Strukturalna ewolucja miksu energetycznego w EŚW była w latach 2000–2021 spójna ze zmianami globalnego miksu energetycznego, z tą różnicą, że w globalnym miksie energetycznym zauważalny był w tym czasie spadek znaczenia energii jądrowej (z ok. 7% do ok. 4%), podczas gdy w EŚW udział energii jądrowej w regionalnym miksie energetycznym pozostawał zasadniczo niezmienny (na poziomie 8%). Drugim wyróżnikiem tego regionu na tle gospodarki światowej jest to, że na przełomie XX i XXI w. OZE efektywnie nie występowały w miksie energetycznym EŚW (ich udział wyniósł bowiem ponad 1% dopiero w 2006 r.).

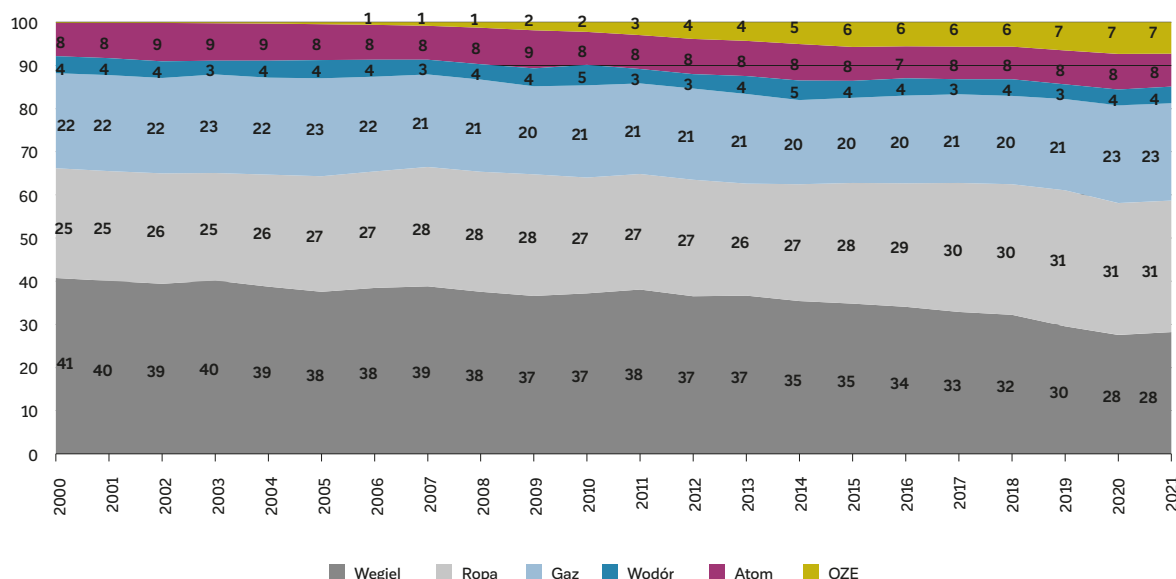
Celem przeprowadzonego badania była weryfikacja występowania relacji przyczynowo-skutkowej w odniesieniu do dwóch typów zależności:

- 1) dynamiki udziału źródeł odnawialnych w miksie energetycznym państw EŚW względem zmienności cen paliw kopalnych i ETS;
- 2) dynamiki udziału źródeł odnawialnych w miksie energetycznym państw EŚW względem dynamiki cen paliw kopalnych i ETS.

Analiza zależności została oparta na danych obejmujących okres od początku 2006 r. do końca 2021 r. w odniesieniu do wymienionych wcześniej 11 państw EŚW. W badaniu wykorzystano dane pochodzące z baz IEA (ceny surowców energetycznych), Reutersa (ceny surowców energetycznych i ceny uprawnień do emisji CO₂) oraz Banku Światowego (deflator PKB). W analizie uwzględniono też benchmarkowe ceny surowców energetycznych, tj. ropy naftowej (USD/bbl), gazu ziemnego (USD/m³), węgla (USD/t), a także ceny uprawnień do emisji CO₂ (EUR/t), które w danym okresie były równe dla wszystkich badanych krajów.

W toku analiz ujawniono także istotne statystycznie zależności przyczynowo-skutkowe pozwalające ogółem skonkludować, że prosty bodziec cenowy wydaje się silniejszy od niepewności (rozumianej jako zmienność cen paliw kopalnych i ETS). Wygląda bowiem na to, iż rynki reagują przede wszystkim wzrostem udziału energii odnawialnej w miksie

RYSUNEK 2. Ewolucja miks energetyczny w regionie EŚW w latach 2000–2021 (energia pierwotna, %)

Źródło: opracowanie własne.

energetycznym głównie za sprawą wzrostu cen surowców energetycznych oraz ETS.

Można zatem oczekiwać, że wzrost cen paliw kopalnych oraz ich zmienność (jakkolwiek już o mniejszym natężeniu), a także zmieniające się ceny uprawnień do emisji CO₂ będą jeszcze w najbliższej przyszłości warunkowały proces dekarbonizacji i transformacji energetycznej państw EŚW. Efekty podwyżek cen energii mogą z jednej strony skutkować mniejszą konkurencyjnością przedsiębiorstw w regionie, z drugiej zaś stać się katalizatorem zmian zmierzających w kierunku

oszczędzania energii oraz działań proefektywnościowych, jak również rozwoju inwestycji w OZE.

MACIEJ MRÓZ – dr, adiunkt, Katedra Geografii Ekonomicznej SGH; **DOROTA NIEDZIÓŁKA** – dr hab., prof. SGH, kierownik Katedry Geografii Ekonomicznej SGH; **TOMASZ WIŚNIEWSKI** – dr, adiunkt, Instytut Międzynarodowej Polityki Gospodarczej SGH; **BARTOSZ WITKOWSKI** – prof. dr hab., dyrektor Instytutu Ekonometrii SGH; **GRAŻYNA WOJTKOWSKA-ŁODEJ** – dr hab., prof. SGH, dyrektor Instytutu Międzynarodowej Polityki Gospodarczej SGH

¹ Miks energetyczny (*energy mix*) analizowany na podstawie danych opublikowanych w raporcie BP (*Statistical Review of World Energy*, 2022), z wykorzystaniem taksonomii zastosowanej w tym zestawieniu (taksonomia, w której na cały miks energetyczny w ujęciu energii pierwotnej składają się: paliwa kopalne – węgiel, ropa, gaz, a także odnawialne źródła energii oraz energia wodna i jądrowa). Miks energetyczny analizowany jest w niniejszym opracowaniu jako całkowite zużycie energii pierwotnej, co należy odróżnić od miks energetycznego związanego z wytwarzaniem energii elektrycznej, który charakteryzuje się odmienną strukturą – brakiem istotnego udziału ropy naftowej.

Gazeta SGH
– życie uczelni online

gazeta.sgh.waw.pl

Popyt na pracę z perspektywy zawodów nowych i schyłkowych a struktura podaży pracy w świetle procesu starzenia się ludności

- **Udział mieszkańców EŚW w całej populacji UE (27 krajów), który wynosi obecnie 22,6%, obniży się do 20,7% w 2050 r.**
- **Blisko 57% osób w wieku 25–64 lata w UE-27 posiada umiejętności cyfrowe na poziomie podstawowym lub wyższym. W Polsce odsetek ten wyniósł 46% przy równym udziale obu grup opisujących stopień zaawansowania umiejętności: na poziomie podstawowym i powyżej poziomu podstawowego.**

Europa jest i będzie kontynentem nie tylko najstarszym demograficznie, ale też o największym ubytku ludności w wieku produkcyjnym. W krajach EŚW zmiany wielkości populacji będą według prognoz głębsze niż w Europie Zachodniej czy Północnej, szczególnie od końca lat 20. XXI wieku. Udział mieszkańców tego regionu w całej populacji UE, obejmującej łącznie 27 krajów (UE-27), który wynosi obecnie 22,6%, obniży się do 20,7% w 2050 r., w liczbach bezwzględnych spadnie zaś z ponad 102 mln do mniej niż 93 mln w 2050 r.

Dane przedstawione w tabeli 1 wskazują, że starzenie się ludności w krajach EŚW nie przebiega równomiernie, ale można dostrzec, że kierunek zachodzących zmian jest podobny. Po 2030 r. należy spodziewać się przyspieszenia procesu demograficznego starzenia się ludności, a ponadto na znaczeniu zyska proces tzw. podwójnego starzenia się ludności. Wyraża się on szybszym

TABELA 1. Udział ludności w wieku 65 i więcej lat w krajach EŚW do 2050 r. (%)

Kraj	2025	2030	2040	2050
Polska	20,2	21,9	24,3	29,1
Bułgaria	21,9	23,1	26,3	30,1
Chorwacja	23,6	25,5	27,7	30,0
Czechy	20,4	21,4	24,0	27,2
Estonia	20,7	22,1	24,4	27,1
Łotwa	21,6	23,8	27,2	30,1
Litwa	20,8	23,6	27,9	30,8
Rumunia	20,4	21,0	25,3	28,5
Słowacja	18,4	20,4	23,7	28,4
Słowenia	22,3	24,3	27,4	30,2
Węgry	20,8	20,9	23,5	26,8
EŚW	21,8	23,7	27,0	29,0

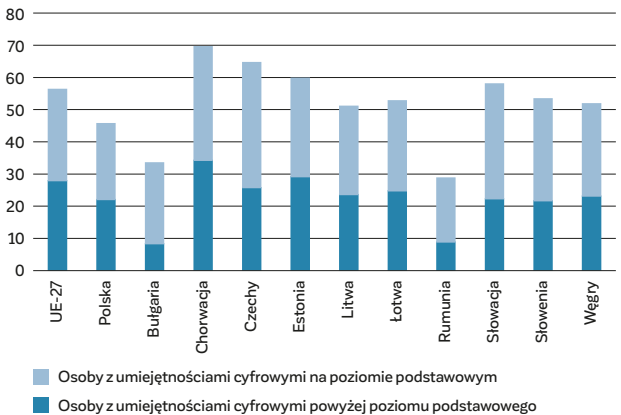
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROPOP2023 (wariant bazowy, nieuwzględniający migracji).

niż na ogół tempem wzrostu odsetka ludności w wieku 80 i więcej lat. Czynnikiem częściowo łagodzącym wpływ zmian demograficznych na rynek pracy jest powoli rosnący współczynnik aktywności zawodowej osób starszych, który zgodnie z projekcjami Eurostatu będzie rósł w EŚW także w przyszłości.

Najnowsze dostępne dane Eurostatu dotyczą 2021 r. (rysunek 1). Blisko 57% osób w wieku 25–64 lata w UE-27 posiadało umiejętności cyfrowe na poziomie podstawowym lub wyższym. Spośród 11 analizowanych krajów EŚW w czterech odnotowano wyższe wartości, a kolejne cztery osiągnęły bardzo zbliżony poziom. Najgorsza sytuacja występuje w Bułgarii i w Rumunii, gdzie mniej więcej tylko co trzecia osoba w wieku 25–64 lat posiada umiejętności cyfrowe. W Polsce odsetek ten wyniósł 46% przy równym udziale obu grup opisujących stopień zaawansowania umiejętności: na poziomie podstawowym i powyżej poziomu podstawowego. Najczęściej umiejętnościami cyfrowymi powyżej poziomu podstawowego mogą pochwalić się mieszkańcy Chorwacji (34%), z kolei pod względem umiejętności na poziomie podstawowym najlepsza sytuacja występuje w Czechach (blisko 40% osób w wieku 25–64 lata).

ŁUKASZ ARENDT – dr hab., prof. UŁ, Katedra Polityki Ekonomicznej Uniwersytetu Łódzkiego; **PIOTR BŁĘDOWSKI** – prof. dr hab., dyrektor Instytutu Gospodarstwa Społecznego SGH; **EWA GAŁECKA-BURDZIAK** – dr hab., prof. SGH, Katedra Ekonomii I SGH; **ROBERT PATER** – dr hab., prof. WSiIZ, kierownik Katedry Ekonomii i Finansów Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie; **ANNA RUZIK-SIERDZIŃSKA** – dr hab., prof. SGH, Katedra Ekonomii I SGH

RYSUNEK 1. Ludność w wieku 25–64 lata według posiadanych umiejętności cyfrowych w krajach EŚW oraz w UE-27 w 2021 r. (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

SGH

Szkoła Główna
Handlowa
w Warszawie

Główny Partner
Merytoryczny
Forum
Ekonomicznego

*Major Merits-Related
Partner of the
Economic Forum*

Nagroda
Gospodarcza SGH
*SGH Economic
Award*

Transformacja konsumpcji na rzecz trwałej jakości życia

- **Udział pomocy socjalnej w PKB w Polsce należy do najwyższych w krajach EŚW, ale jest mniejszy niż w krajach tzw. starej Unii, z wyjątkiem Holandii i Luksemburga.**
- **Wpływ programów społecznych i pomocy państwowej na eliminację skrajnego ubóstwa, które w Polsce oscyloowało w ostatnich pięciu latach wokół poziomu z 2016 r., jest ograniczony.**
- **W krajach EŚW ważne jest wspieranie ruchów obywatelskich i społecznych, które przeciwdziałają negatywnym zjawiskom społeczno-gospodarczym oraz stymulują zmiany społeczne, przyczyniając się do bardziej zrównoważonego i sprawiedliwego rozwoju.**

Koncepcja konsumpcji zrównoważonej staje się kluczowym elementem w dążeniu do zapewnienia trwałej jakości życia. Celem opracowania jest wskazanie działań i uwarunkowań transformujących konsumpcję w kierunku osiągnięcia trwałej jakości życia. Wymaga to określenia rodzajów konsumpcji kompatybilnych z rozwojem zrównoważonym oraz zidentyfikowania barier dla konsumpcji zrównoważonej.

Jak wynika z danych statystycznych Eurostatu na temat produkcji i konsumpcji odpowiedzialnej (SDG 12), w przypadku większości wskaźników dotyczących rozwoju bazującego na wzroście „odsprężonym” od środowiska naturalnego postęp w całej UE jest niewystarczający. Największe wyzwanie, zwłaszcza w państwach EŚW, stanowi zużycie surowców. W ostatnich pięciu latach przed pandemią najwyższa dynamika śladu materiałowego na mieszkańca, tj. zużycia surowców wywołanego konsumpcją towarów i usług, charakteryzowała: Rumunię (49%), Węgry (30%), Cypr (30%), Chorwację (24%), Bułgarię (21%), Polskę (21%), Łotwę (20%) i Litwę (20%). Wynikało to w szczególności z rozwoju budownictwa, który jest głównym czynnikiem napędzającym wydobycie materiałów. O ile w kontekście konsumpcji zrównoważonej zwiększone zużycie surowców jako trend w grupach uprzywilejowanych materialnie jest zjawiskiem negatywnym, o tyle jego ocena całościowo wymaga pogłębionych badań.

Ogólnokrajowe programy społeczne funkcjonujące w Polsce mają bezpośrednie przełożenie na poprawę konsumpcji zrównoważonej w zakresie, w jakim wpływają na poprawę zaspokojenia potrzeb życiowych i edukacyjnych dzieci oraz zwiększenie udziału osób starszych w życiu społecznym. Udział pomocy socjalnej w PKB Polski należy przy tym do najwyższych w krajach EŚW, ale jest mniejszy niż w tzw. starych państwach członkowskich UE, z wyjątkiem Holandii i Luksemburga.

Stwierdzić można ograniczony wpływ programów społecznych i pomocy państwowej na eliminację skrajnego ubóstwa, które oscyloowało w ostatnich pięciu latach wokół poziomu

z 2016 r. i które dotyka obecnie w największym stopniu rodziny wielodzietne, a więc także dzieci (8,3% osób w gospodarstwach domowych z co najmniej trzema osobami w wieku 0–17 lat). Z prognoz OECD wynika, że w Polsce w związku z wysokim udziałem umów na czas określony i osób samozatrudnionych z niskimi składkami oraz szacowaną jedną z najniższych w UE stóp zastąpienia występuje zagrożenie zwiększeniem ubóstwa osób w starszym wieku.

Pozytywny wpływ na społeczny wymiar konsumpcji zrównoważonej mają również programy uruchomione w Polsce w ramach tymczasowej pomocy publicznej dopuszczanej przez UE w czasie pandemii COVID-19 z 2020 r. czy kryzysu geopolitycznego po inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 r., wspierające dochody osób w trudnej sytuacji finansowej oraz mające zapobiegać pogłębianiu nierówności społecznych. W przypadku środków przeznaczonych na walkę ze skutkami gospodarczymi pandemii jest to w wprowadzony w 2020 r. o największym wpływie na budżet zasiłek postojowy dla osób pracujących na podstawie umów cywilnoprawnych oraz osób prowadzących działalność na własny rachunek.

Na drodze do zaspokojenia odpowiedniego poziomu życia kluczowe jest przeciwdziałanie nierównościom, w tym stworzenie szerszej palety dóbr publicznych. W świetle powyższej analizy można sformułować rekomendacje obejmujące następujące działania:

- 1) ograniczenie wzrostu płac w najwyższym kwintylu i rewolucja płacy minimalnej – w tym przypadku konieczne są działania zmierzające do tego, by konsumpcja nie wzrastała, a nawet była ograniczana, zwłaszcza jeśli nie łączy się z zaspokojeniem potrzeb podstawowych;
- 2) wprowadzenie progresji podatkowej dla dochodów (wyższe podatki dla wysokich dochodów) i majątku (np. podatki od dziedziczenia, przeciwdziałające koncentracji dochodów w górnym decylu) przy jednoczesnych działaniach mających na celu ograniczenie konsumpcji „nadmiernej” (zob. pkt 8);
- 3) polityka włączania osób z niepełnosprawnościami i innych grup zagrożonych wykluczeniem (np. imigrantów) w obszar rynku pracy oraz podwyższenie dostępu do usług publicznych dla tej grupy;
- 4) transfery społeczne, dopłaty do mieszkań etc., ograniczające poziom wykluczenia i niewystarczającej konsumpcji, oraz zwiększenie stopnia redystrybucji tych środków przy jednoczesnym uwzględnieniu uwag z pkt 2;
- 5) wprowadzenie korytarzy konsumpcyjnych wspomagane instrumentami cenowymi, uznanymi za skuteczne narzędzie zmniejszania śladu materiałowego konsumpcji towarów luksusowych, takich jak rozrywka i transport prywatny, bez nakładania dużych obciążeń na mniej zamożne gospodarstwa domowe; ustalenie cen maksymalnych na dobra pierwszej potrzeby;

- 6) zwiększenie wydatków na dobra i usługi publiczne (edukacja, opieka zdrowotna, mieszkalnictwo, żywność i mobilność) oraz ich dostępności, przyczyniające się do wzrostu dochodów wśród osób o najniższym i średnim dochodzie, przy jednoczesnej kampanii informacyjnej przeciwdziałającej tendencji polskiego społeczeństwa do niedoceniań dóbr publicznych;
- 7) wzmocnienie ruchów obywatelskich oraz troska o demokrację i państwo opiekuńcze: w regionie EŚW ważne jest wspieranie ruchów obywatelskich i społecznych, które przeciwdziałają negatywnym zjawiskom społeczno-gospodarczym oraz stymulują zmiany społeczne, przyczyniając się do bardziej zrównoważonego i sprawiedliwego rozwoju; aby uniknąć sytuacji, w której urynkowanie prowadzi do utraty gwarancji społecznych, należy promować ideę państwa opiekuńczego, by wzmocnić poparcie dla demokracji; kryteria otrzymywania świadczeń w programach społecznych powinny być dostosowane do potrzeb rodzin o niskich dochodach i żyjących w skrajnym ubóstwie;
- 8) przeciwdziałanie gentryfikacji i zaniedbywaniu potrzeb konsumpcji zbiorowej oraz monitorowanie trendów majątkowych: władze powinny dążyć do utrzymania zasobów mieszkań komunalnych, ograniczenia rozwoju osiedli grodzonych i komercjalizacji przestrzeni publicznych, aby zaspokoić się o potrzeby społeczne; monitorowanie trendów dotyczących majątku państwowego i prywatnego w krajach

EŚW pozwoli lepiej zrozumieć wpływ poszczególnych wymiarów polityki na zrównoważoną konsumpcję i rozwój oraz wykorzystać tę wiedzę w kształtowaniu przyszłych strategii i programów pomocowych;

- 9) promowanie zrównoważonej polityki energetycznej i transportowej oraz odpowiedzialnej konsumpcji: w celu przejścia na odnawialne źródła energii oraz ograniczenia emisji należy wprowadzać rozwiązania sprzyjające rozwojowi zrównoważonemu w sektorach energetyki i transportu; w państwach EŚW ważne jest monitorowanie zużycia surowców; aby lepiej zrozumieć złożony wpływ zwiększonego zużycia surowców, konieczne są jednak dalsze badania, uwzględniające specyfikę tego regionu;
- 10) integracja wymiaru środowiskowego w programach pomocy: realizacja koncepcji rozwoju zrównoważonego wymaga wprowadzenia kryteriów związanych z ochroną środowiska w krajowych programach pomocy, takich jak Fundusz Przeciwdziałania COVID-19.

ANNA HORODECKA – dr hab., prof. SGH, Instytut Międzynarodowej Polityki Gospodarczej SGH; **ALINA SZYPULEWSKA-PORCZYŃSKA** – dr hab., prof. SGH, Instytut Międzynarodowej Polityki Gospodarczej SGH

SGH

Szkoła Główna
Handlowa
w Warszawie

SZKOŁA DOKTORSKA SGH

PROFIL OGÓLNOAKADEMICKI

- ekonomia i finanse w dziedzinie ekonomia
- ekonomia i finanse w dziedzinie finanse
- nauki o polityce i administracji
- nauki o zarządzaniu i jakości

PROFIL WDROŻENIOWY

Innowacyjne rozwiązanie dla organizacji, szczególnie w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.

www.sgh.waw.pl/szkola-doktorska

Gospodarka w warunkach wysokiej inflacji wyzwaniem dla przedsiębiorstw i menedżerów

- Postulaty obniżenia inflacji w krótkim okresie przez podnoszenie stóp procentowych, ograniczanie wydatków, rekompensat i wydatków socjalnych odzwierciedlają w gruncie rzeczy interesy sektora finansowego, pomijając społeczne koszty tej polityki.
- Skuteczność walki z inflacją wymaga współpracy banku centralnego, rządu i pozostałych interesariuszy w konfrontacji z zewnętrznymi źródłami inflacji, transmitowanymi kanałami wymiany dóbr i usług z zagranicą.
- Za najlepsze narzędzie służące wspomaganiu zarządzania należy uznać elastyczne budżetowania adaptacyjne, dostosowane do inflacji rozumianej jako niedoskonała forma pieniądza.

Inflacja jest postrzegana jako zjawisko wzrostu cen wywołane nadmierną ilością pieniądza. Rzadziej dostrzega się długookresowe procesy deprecjacji i erozji funkcji pieniądza wpływające na nierównowagę w gospodarce. Informacja o inflacji jest niewystarczająca do wyrażenia opinii o stanie gospodarki, dopiero bowiem obserwacja światowych rynków finansowych pozwala lepiej zrozumieć strukturalne źródła tego zjawiska.

Percepcja inflacji przez przedsiębiorstwa oraz możliwości ograniczania jej negatywnych skutków wymagają specyficznego postępowania. Przyczyną napięć są sprzeczne interesy poszczególnych grup podmiotów. Jest też wielu beneficjentów tego zjawiska. Postulaty obniżenia inflacji w krótkim okresie przez podnoszenie stóp procentowych, ograniczanie wydatków, rekompensat i wydatków socjalnych odzwierciedlają w gruncie rzeczy interesy sektora finansowego, pomijając społeczne koszty tej polityki.

Zamrożenie wydatków publicznych, podnoszenie stóp procentowych, ograniczenie aktywności kredytowej itd. są trudne do zaakceptowania i raczej nieskuteczne, zwłaszcza w sytuacji gdy główny strumień inflacyjny ma charakter wewnętrzny, systemowy i długookresowy. W tych warunkach priorytet walki z inflacją za wszelką cenę może oznaczać spadek dynamiki wzrostu gospodarczego i wzrost bezrobocia.

Niezależnie od poziomu i źródeł tego zjawiska skuteczność walki z inflacją wymaga współpracy banku centralnego, rządu i pozostałych interesariuszy w konfrontacji z zewnętrznymi źródłami inflacji, transmitowanymi kanałami wymiany dóbr i usług z zagranicą.

Gdy możliwości redukcji zewnętrżnych źródeł inflacji są ograniczone, warto skoncentrować się na czynnikach konkurencyjności i rozwoju gospodarki. Akceptacja obecnej inflacji wskazuje na pierwszeństwo paradygmatu zrównoważonego

wzrostu przed osiągnięciem celu inflacyjnego. Ważniejsze wydają się w tej sytuacji stabilność systemu finansowego, zapewnienie wzrostu gospodarczego i utrzymanie wysokiego poziomu zatrudnienia.

Polityka antyinflacyjna powinna opierać się na równowadze zewnętrznej, czyli na neutralnych dla rozwoju wewnętrznego, płynności rozliczeń, dynamiki eksportu i przepływów kapitału relacjach z otoczeniem. Umożliwi to kontynuację trendów ekonomicznych i minimalizację strat w gospodarce wskutek redukcji transmisji zewnętrznych źródeł inflacji.

Za najlepsze narzędzie służące wspomaganiu zarządzania należy uznać elastyczne budżetowania adaptacyjne, dostosowane do inflacji rozumianej jako niedoskonała forma pieniądza. Budżetowanie pozwala menedżerom planować, zarządzać, kontrolować i rozliczać procesy w wymiarze rzeczowym. Metoda ta umożliwia przede wszystkim identyfikację obszarów wrażliwych na inflację w strukturze procesu wytwarzania i poszukiwanie skutecznych rozwiązań. Proces budżetowania, wspomagany informatycznie, pozwala na stosowanie procedur podporządkowanych elastycznej strategii i wysokiej dyscyplinie centralizacji wydatków oraz kontroli należności i zobowiązań. Cykl budżetowania podzielony na krótkie okresy, niezależnie od procesów inflacyjnych, umożliwia menedżerom śledzenie rzeczywistej wydajności w stosunku do zadań, unikanie napięć na etapie ich wykrywania, utrzymanie planowanej produktywności itd. Budżetowanie służy identyfikacji odchyleń i podejmowaniu działań naprawczych, co poprawia ogólną kontrolę wykorzystania zasobów i środków finansowych firmy. W sumie elastyczne budżetowanie pozwala na bieżącą adaptację przedsiębiorstwa, korektę celów i aktualizację zadań itd. stosownie do zmieniających się warunków.

Wnioski adresowane do podmiotów gospodarczych, w tym głównie do dużych przedsiębiorstw z EŚW, są ze względu na strukturalne podobieństwo gospodarek krajów bez większych zastrzeżeń aktualne i możliwe do wykorzystania również w odniesieniu do całego regionu. Dotyczą one następujących kwestii:

- 1) monitorowania skutków i zagrożeń gospodarczych związanych z przewlekłą inflacją, wzrostem cen energii, towarów i usług, rosnącymi kosztami pracy i kredytu, ograniczoną płynnością, powszechną drożyzną i zatorami płatniczymi;
- 2) wpływu inflacji na poziom sprzedaży, przychody, rozliczenia finansowe, aktywa i kapitały przedsiębiorstw;
- 3) oceny racjonalności zachowań dostosowawczych przedsiębiorstw w sferze działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej w warunkach inflacji;
- 4) przeglądu sposobów ograniczenia negatywnego oddziaływania inflacji na relacje biznesowe oraz wyniki, w tym

zarządzanie CF (*cash flow*), możliwości współpracy wewnątrzbranżowej, monitorowanie wolnych zasobów, stosowanie rozliczeń na zasadzie kompensat, barter, *clearing*, adaptację projektów inwestycyjnych do nowych warunków itd.

- 5) zbioru procedur postępowania w zakresie podejmowania decyzji, kształtowania relacji biznesowych i dyscypliny finansowej w zaburzonych warunkach prowadzenia biznesu wywołanych inflacją.

Trafnym rozwiązaniem przynoszącym antyinflacyjne efekty jest wprowadzenie tarczy antykryzysowej wraz z szerokim spektrum instrumentów polityki gospodarczej – nie tylko

fiskalnej i budżetowej, lecz także nastawionej na wspomaganie przedsiębiorstw poprzez zachęty inwestycyjne i transfer technologii. Rozwój gospodarczy, w tym inwestycje i modernizacja infrastruktury, konsolidacja sektora energetycznego, wspieranie eksportu, innowacji i transformacji energetycznej, drobnej przedsiębiorczości i indywidualnego budownictwa, sprzyjanie przedsiębiorczości i rozwojowi sektorów przemysłu, rolnictwa i budownictwa indywidualnego, to kierunki skutecznej walki z inflacją.

JAN KOMOROWSKI – prof. dr hab., Instytut Finansów SGH;

IRENEUSZ DĄBROWSKI – dr hab., prof. SGH, Katedra Ekonomii Stosowanej SGH

Strefa SGH na Forum Ekonomicznym 2022

W Strefie SGH przedstawiciele nauki i eksperci rozmawiają o najistotniejszych problemach gospodarek i społeczeństw regionu Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski.

Strefa SGH w faktach i liczbach

- W 2022 r. w Strefie SGH odbyły się **34 wydarzenia merytoryczne** o różnorodnej tematyce **z udziałem 80 gości**.
- **Ponad 30 paneli i debat** miało miejsce na głównej scenie Strefy SGH.
- Przedstawiciele SGH i **Instytutu Studiów Wschodnich** podpisali **list intencyjny w sprawie inicjatywy ESG**.
- Podczas zeszłorocznego Forum odbyła się również **prezentacja raportu Wskaźnik Catch-up – rozwój społeczny w Polsce na tle krajów UE**.
- Po raz pierwszy w Strefie SGH miało miejsce **wydarzenie skierowane bezpośrednio do absolwentów SGH – Wieczór z SGH**.
- W Strefie Chillout SGH, w kularach, w nieco luźniejszej atmosferze odbyło się **wiele nieformalnych spotkań**.
- **Ok. 2000 gości odwiedziło Strefę SGH** w czasie trwania Forum Ekonomicznego 2022.
- Oprócz tego **30 wydarzeń moderowanych przez ekspertów SGH** poza Strefą SGH oraz **20 wydarzeń z udziałem ekspertów SGH** w panelach zewnętrznych na Forum Ekonomicznym.

Relacje ze Strefy SGH oraz nagrania paneli i debat są dostępne na:

www.sgh.waw.pl/forumekonomiczne2022
www.gazeta.sgh.waw.pl/Forum-Ekonomiczne
www.youtube.com/WarsawSchoolofEconomicsSGH

Zrównoważony rozwój a ESG

– uwarunkowania, wyzwania, dobre praktyki

- Publikacja NFRD była przełomowym momentem w historii raportowania kwestii zrównoważonego rozwoju w UE.
- Pierwszy raport w Polsce, uwzględniający międzynarodowe wytyczne Global Reporting Initiative (GRI), opublikowała w 2006 r. Telekomunikacja Polska.
- Polska jest liderem regionu w raportowaniu kwestii zrównoważonego rozwoju (67 raportów, w tym 11 poddanych weryfikacji zewnętrznej).

Raportowanie kwestii zrównoważonego rozwoju zaczęło się intensywnie rozwijać pod koniec XX w., z wyjątkiem EŚW, gdzie dotarło nieco później. W Polsce nastąpiło to wraz z początkiem XXI w. – pierwszy tego typu raport, uwzględniający międzynarodowe wytyczne Global Reporting Initiative (GRI), opublikowała w 2006 r. Telekomunikacja Polska. Na przestrzeni ostatnich 20 lat zaszły jednak w tym zakresie znaczące zmiany, jeśli chodzi zarówno o liczbę, jak i o jakość publikowanych raportów na

temat zrównoważonego rozwoju. Jest to odpowiedź na rosnące oczekiwania rynku dotyczące ujawniania danych o ESG, a także coraz surowsze regulacje w tym zakresie.

Unijne prawodawstwo w zakresie raportowania kwestii zrównoważonego rozwoju zainicjowała dyrektywa dotycząca raportowania kwestii niefinansowych (Non-Financial Reporting Directive, NFRD) z 2014 r. Dość szybko okazało się jednak, że zapisy dyrektywy są niewystarczające (obowiązkiem sprawozdawczym objęto zbyt małą grupę przedsiębiorstw; zapisy regulacji były na dużym poziomie ogólności i nie zawierały wskaźników; nie wymagano weryfikacji zewnętrznej raportów). Co więcej, wbrew oczekiwaniom rynkowym, publikacja NFRD nie wpłynęła w znaczący sposób nie tylko na liczbę publikowanych raportów, ale też na jakość ujawnianych danych.

NFRD została zastąpiona bardziej wymagającą dyrektywą o sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD), przyjętą w grudniu 2022 r. Dyrektywie towarzyszą standardy raportowania zagadnień zrównoważonego rozwoju (European Sustainability Reporting Standards, ESRS), które zawierają bardzo precyzyjny zakres ujawnień jakościowych i ilościowych, a wraz z innymi zapisami, w tym obowiązkiem niezależnej weryfikacji zewnętrznej, mają być w założeniu odpowiedzią na zidentyfikowane słabe strony NFRD.

W 2019 r. przyjęte zostało rozporządzenie w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR), które, nakładając na uczestników rynku finansowego i doradców finansowych wymóg przejrzystości w odniesieniu do występowania w ramach prowadzonej działalności czynników zagrażających zrównoważonemu rozwojowi, wspiera wzrost zrównoważonych inwestycji, a pośrednio przekłada się na konieczność ujawniania określonych danych o ESG przez podmioty spoza sektora finansowego.

Syntetyczne porównanie kluczowych wytycznych i regulacji dotyczących ujawnień ESG zaprezentowano w tabeli 2.

Publikacja NFRD była przełomowym momentem w historii raportowania kwestii zrównoważonego rozwoju w UE, po raz pierwszy regulacja dotycząca tej tematyki objęła bowiem wszystkie państwa członkowskie.

Analiza raportów niefinansowych opublikowanych w latach 2016–2020 w państwach EŚW (bez Czarnogóry) dostępnych w bazie Corporate Register¹ nie odzwierciedla jednak rosnącego trendu raportowania zrównoważonego (tabela 1). Ze zgromadzonych w niej danych wynika jednak wprost, że Polska jest liderem regionu w raportowaniu kwestii zrównoważonego rozwoju² pod względem zarówno liczby raportów, jak i raportujących organizacji. Wynik ten nie powinien zaskakiwać, ponieważ Polska jest największym spośród analizowanych krajów UE.

TABELA 1. Liczba opublikowanych raportów niefinansowych (w tym poddanych weryfikacji zewnętrznej) w latach 2016–2020 w krajach EŚW dostępnych w bazie Corporate Register*

	2016	2017	2018	2019	2020
Albania	4 (2)	3 (1)	2 (1)	2 (1)	1 (1)
Białoruś	2 (0)	0 (0)	2 (0)	1 (0)	3 (0)
Bośnia i Hercegowina	0 (0)	0 (0)	1 (0)	1 (0)	1 (0)
Bułgaria	7 (0)	6 (0)	6 (0)	6 (1)	8 (1)
Chorwacja	20 (1)	16 (1)	19 (1)	19 (2)	20 (2)
Czechy	15 (1)	17 (2)	17 (1)	19 (1)	17 (1)
Estonia	10 (2)	11 (3)	14 (2)	12 (2)	15 (1)
Litwa	9 (0)	9 (0)	11 (1)	12 (0)	9 (0)
Łotwa	3 (1)	4 (1)	8 (1)	8 (1)	8 (1)
Macedonia Północna	1 (0)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (0)
Mołdawia	1 (0)	2 (0)	1 (0)	1 (0)	0 (0)
Polska	47 (15)	51 (9)	63 (11)	53 (10)	67 (11)
Rumunia	12 (0)	15 (0)	25 (3)	25 (3)	26 (1)
Serbia	12 (3)	10 (3)	11 (4)	9 (4)	10 (3)
Słowacja	7 (1)	6 (1)	7 (0)	9 (0)	6 (0)
Słowenia	12 (1)	14 (2)	13 (2)	12 (2)	10 (2)
Ukraina	9 (1)	14 (1)	10 (1)	10 (0)	10 (0)
Węgry	22 (8)	20 (5)	18 (8)	18 (6)	22 (9)

* W nawiasach podano liczbę raportów poddanych weryfikacji zewnętrznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Corporate Register.

TABELA 2. Porównanie kluczowych standardów i wytycznych dotyczących ujawnień ESG (kolorem niebieskim oznaczono regulacje obowiązkowe)

	Standardy GRI	Wytyczne IIRC	Dyrektywa NFRD (2014/95)	Rekomendacje TCFD	Rozporządzenie SFDR (2019/2088)	Dyrektywa CSRD (2022/2464)	ESRS
Rodzaj dokumentu	standardy	wytyczne	regulacja	wytyczne	regulacja	regulacja	standardy
Data wejścia w życie	pierwsza wersja wytycznych (G1) – 2000, ostatnia rewizja standardów – 2021*	2013 (rewizja 2021)	2017	2017	2021	2024	2024 (publikacja)
Adresaci	każda organizacja zainteresowana raportowaniem zrównoważonym, choć wytyczne zaadresowane są do przedstawicieli biznesu	przedsiębiorstwa zainteresowane pokazaniem interesariuszom, zwłaszcza inwestorom, zintegrowanego podejścia do zarządzania i raportowania	duże jednostki zaufania publicznego, duże spółki giełdowe	każde przedsiębiorstwo zainteresowane ujawnieniami w zakresie klimatu	uczestnicy rynku finansowego i doradcy finansowi	duże jednostki zaufania publicznego, od 2025 r. wszystkie firmy zatrudniające powyżej 250 pracowników, a od 2026 r. notowane na giełdzie małe i średnie przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 10 pracowników	wynika z CSRD
Obowiązek stosowania (liczba objętych podmiotów)	dobrowolne	dobrowolne	obowiązkowe (UE: ok. 11–12 tys., PL: ok. 200–300)	dobrowolne	bd.	obowiązkowe (UE: ok. 40–50 tys., PL: ok. 3500)	obowiązkowe (wynika z CSRD)
Zakres ujawnień ESG	„E” (materiały, energia, woda i ścieki, różnorodność biologiczna, emisje, odpady, ocena środowiskowa dostawcy); „S” (zatrudnienie, relacje pracy, BHP, szkolenia, różnorodność, niedyskryminacja, wolność zrzeszania się, praca dzieci, praca przymusowa, ludność rdzenna, społeczności lokalne, ocena społeczna dostawców, polityka publiczna, zdrowie i bezpieczeństwo klientów, marketing i etykietowanie, prywatność klientów); „G” (ład organizacyjny, etyka, przeciwdziałanie korupcji)	„E” (kapitał naturalny); „S” (kapitał ludzki, kapitał społeczny i relacyjny, kapitał intelektualny)	„E” (kwestie środowiskowe, polityki i ryzyka); „S” (kwestie społeczne i pracownicze, kwestie dotyczące poszanowania praw człowieka, polityka różnorodności, polityki i ryzyka); „G” (przeciwdziałanie korupcji i łapownictwu)	E (klimat)	„E” (kwestie środowiskowe); „S” (kwestie społeczne i pracownicze, kwestie dotyczące poszanowania praw człowieka); „G” (przeciwdziałanie korupcji i łapownictwu)	„E” (czynniki środowiskowe, klimat); „S” (czynniki społeczne i z zakresu praw człowieka, polityka różnorodności); „G” (czynniki związane z zarządzaniem, ład organizacyjny)	„E” (zmiana klimatu, zanieczyszczenia, zasoby wodne i morskie, bioróżnorodność i ekosystemy, zużycie zasobów i gospodarka o obiegu zamkniętym); „S” (zatrudnienie, pracownicy w łańcuchu wartości, otoczenie społeczne, konsumenci i użytkownicy końcowi); „G” (praktyki biznesowe)

* Do 2016 r. GRI publikowało wytyczne do raportowania kwestii zrównoważonego rozwoju. W 2016 r. została opublikowana pierwsza wersja standardów GRI.

Źródło: opracowanie własne.

PIOTR GLEN – mgr, koordynator ds. społecznej odpowiedzialności, SGH;
MACIEJ CYGLER – dr, adiunkt, Instytut Ekonomii Międzynarodowej SGH;
MARCIN DĄBROWSKI – dr, kanclerz SGH; **KAMIL FLIG** – mgr, Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii SGH; **EWA JASTRZĘBSKA** – dr, rzeczniczka etyki SGH; **ANNA KARMAŃSKA** – prof. dr hab., dyrektor Instytutu Rachunkowości SGH; **MARIUSZ LIPSKI** – dr, adiunkt, Instytut Finansów Korporacji i Inwestycji SGH; **AGATA LULEWICZ-SAS** – dr hab., prof. SGH, Instytut Kapitału

Ludzkiego SGH; **BARBARA OCICKA** – dr hab., prof. SGH, Instytut Finansów Korporacji i Inwestycji SGH; **MARIA PIETRZAK** – dr, adiunkt, Instytut Zarządzania SGH; **ALEKSANDRA STANEK-KOWALCZYK** – dr, adiunkt, Instytut Zarządzania SGH; **WALDEMAR ROGOWSKI** – dr hab., prof. SGH, wicedyrektor Instytutu Finansów Korporacji i Inwestycji SGH; **MARTA ZIÓŁKOWSKA** – dr, adiunkt, Instytut Zarządzania SGH

¹ Baza Corporate Register jest globalną bazą raportów niefinansowych; w wersji bezpłatnej pozbawiona jest obecnie wielu możliwości wyszukiwania danych, dostępnych jeszcze kilka lat temu.

² Trzeba przy tym zauważyć, że liczba raportów z Polski dostępnych w globalnej bazie Corporate Register (766) jest zdecydowanie wyższa niż liczba raportów publikowanych w bazach krajowych: bibliotece raportów konkursu „Raporty Zrównoważonego Rozwoju” (559) i bazie CSInfo (508).

Systemy wspierania startupów w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

- „Liderem” w zakresie systemów wspierania startupów w krajach EŚW jest Estonia, cztery kolejne kraje regionu (Litwa, Łotwa, Polska, Czechy) zostały natomiast zakwalifikowane jako „wschodząca gwiazda”.
- Osiem krajów EŚW (Słowenia, Słowacja, Bułgaria, Węgry, Chorwacja, Rumunia, Bułgaria i Ukraina) uzyskało status „rozwijające się”, gdyż ich systemy wspierania startupów mają jeszcze wiele słabych punktów.

Aby dokonać oceny poziomu rozwoju danego państwa EŚW w ramach systemu wspierania startupów, zespół badawczy zastosował technikę punktowej oceny ważonej, w której każde z kryteriów zostało zoperacjonalizowane w skali od 1 (poziom bardzo niski) do 5 (poziom bardzo wysoki) przez eksperta odpowiedzialnego za prowadzone nad nim prace badawcze. Następnie każdy z badaczy dokonał oceny poszczególnych państw na podstawie wcześniej zdefiniowanej skali. Wagi do punktowej oceny ważonej zostały określone w ubiegłorocznej edycji badania za pomocą techniki porównań binarnych, tj. porównań w parach. W ten sposób dany czynnik był porównywany kolejno z każdym z pozostałych czynników i w wyniku głosowania większością zwykłą decydowano o jego ważności.

W toku badania techniką porównań binarnych ustalono, że waga poszczególnych czynników (sumujących się łącznie do 100%) składających się na systemy wspierania startupów w państwach EŚW jest następująca: rozwój społeczno-gospodarczy – 15,45%, systemy podatkowe – 10%, ochrona własności intelektualnej – 5,45%, przedsiębiorczość akademicka – 6,36%, agencje rządowe – 6,36%, akceleratory startupów – 14,55%, piaskownice regulacyjne – 1,82%, klastry – 13,64%, fundusze VC – 18,18%, oraz rozpoznawalność startupów na podstawie osiągniętych przez nie sukcesów w poszczególnych państwach – 4,55%.

Dzięki przyjęciu syntetycznej miary, będącej sumą ocen ważonych w odniesieniu do poszczególnych czynników, możliwe było zidentyfikowanie najbardziej rozwiniętych systemów wspierania startupów w EŚW. Zespół ekspertów przyjął trzy rangi mające odzwierciedlać poziom rozwoju poszczególnych państw w tym zakresie:

- 1) „lider” – łączna ocena możliwej do zdobycia liczby punktów w skali od 1 do 5 wynosi minimum 80% (4,00 lub więcej pkt);
- 2) „wschodząca gwiazda” – łączna ocena możliwej do zdobycia liczby punktów w skali od 1 do 5 mieści się w przedziale 60,00–79,99% (3,00–3,995 pkt);
- 3) „rozwijające się” – łączna ocena możliwej do zdobycia liczby punktów w skali od 1 do 5 wynosi mniej niż 60% (mniej niż 3,00 pkt).

TABELA 1. Ranking systemów wspierania startupów w EŚW

Pozycja	Kraj	Ocena łączna	Kategoria	Zmiana oceny łącznej w porównaniu z rankingiem z 2021 r.	Miejsce w rankingu z 2021 r.
1	Estonia	4,61	lider	0,02	1
2	Litwa	3,79	wschodząca gwiazda	-0,25	2
3	Łotwa	3,27	wschodząca gwiazda	0,09	6
4	Polska	3,24	wschodząca gwiazda	-0,63	4
5	Czechy	3,17	wschodząca gwiazda	0,76	3
6	Słowenia	2,96	rozwijające się	-0,39	5
7	Słowacja	2,73	rozwijające się	0,17	7
8	Bułgaria	2,60	rozwijające się	-0,21	8
9	Węgry	2,42	rozwijające się	-0,03	9
10	Chorwacja	2,38	rozwijające się	-0,31	11
11	Rumunia	2,36	rozwijające się	-0,01	10
12	Albania	1,53	rozwijające się	-0,04	13
13	Ukraina	1,29	rozwijające się	-0,65	12

Źródło: opracowanie własne.

TABELA 2. Szczegółowe oceny czynników składających się na systemy wspierania startupów w państwach EŚW i ocena łączna danego państwa na tle całego regionu*

Kryterium	Waga (%)	Albania	Bułgaria	Chorwacja	Czechy	Estonia	Litwa	Łotwa	Polska	Rumunia	Słowacja	Słowenia	Ukraina	Węgry
Rozwój	15,45	0,46	0,62	0,31	0,31	0,62	0,77	0,46	0,62	0,62	0,31	0,31	0,15	0,46
Podatki	10,00	0,10	0,40	0,30	0,30	0,40	0,40	0,40	0,20	0,30	0,30	0,40	0,10	0,20
Własność intelektualna	5,45	0,05	0,05	0,05	0,11	0,25	0,14	0,11	0,08	0,05	0,05	0,27	0,11	0,11
Przedsiębiorczość akademicka	10,00	0,10	0,30	0,20	0,40	0,50	0,40	0,50	0,50	0,30	0,50	0,30	0,20	0,30
Agencje rządowe	6,36	0,06	0,10	0,06	0,20	0,27	0,24	0,24	0,25	0,06	0,10	0,22	0,06	0,13
Akceleratorzy	14,55	0,36	0,43	0,15	0,58	0,73	0,73	0,73	0,51	0,29	0,51	0,58	0,15	0,44
Piaskownice regulacyjne	1,82	0,02	0,05	0,04	0,05	0,07	0,07	0,05	0,07	0,05	0,05	0,05	0,02	0,05
Klasy	13,64	0,14	0,41	0,55	0,55	0,68	0,68	0,55	0,55	0,41	0,68	0,55	0,27	0,41
Venture capital	18,18	0,18	0,18	0,55	0,55	0,91	0,18	0,18	0,36	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
Rozpoznawalność startupów na podstawie osiągniętych przez nie sukcesów	4,55	0,05	0,05	0,18	0,14	0,18	0,18	0,05	0,09	0,09	0,05	0,09	0,05	0,14
Ocena łączna	100	1,53	2,60	2,38	3,17	4,61	3,79	3,27	3,23	2,33	2,73	2,96	1,29	2,42

* Panel ekspertów, dla którego punktem wyjścia były opracowania przedstawione w podrozdziale poświęconym czynnikom systemów wspierania startupów w EŚW. Badania zrealizowano w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie 3 kwietnia 2022 r. (technika porównań binarnych).

Źródło: opracowanie własne przygotowane w celu określenia wag poszczególnych kryteriów w zbiorze czynników składających się na badane systemy wspierania startupów w EŚW.

W wyniku przeprowadzonej analizy zidentyfikowano jeden system wspierania startupów o randze „lider” (Estonia), cztery systemy zakwalifikowane jako „wschodząca gwiazda” (Litwa, Łotwa, Polska, Czechy) oraz osiem systemów należących do kategorii „rozwijające się” (Słowenia, Słowacja, Bułgaria, Węgry, Chorwacja, Rumunia, Bułgaria i Ukraina).

W tabeli 1 zaprezentowano ranking oraz ocenę łączną poszczególnych państw EŚW, a w tabeli 2 wyszczególniono oceny dziesięciu wyróżnionych czynników składających się na systemy wspierania startupów w każdym z nich.

ELENA PAWĘTA – dr, Instytut Ekonomii Międzynarodowej SGH; **MARCIN WOJTYŚIAK-KOTLARSKI** – dr hab., prof. SGH, Instytut Zarządzania SGH; **TOMASZ PILEWICZ** – dr, Instytut Przedsiębiorstwa SGH; **MAŁGORZATA GODLEWSKA** – dr, Katedra Prawa Administracyjnego i Finansowego Przedsiębiorstw SGH; **ANNA MASŁOŃ-ORACZ** – dr, Instytut Zarządzania SGH; **ALBERT TOMASZEWSKI** – dr, Instytut Zarządzania SGH; **OLGA PANKIV** – dr, Dział Obsługi Projektów SGH; **HANNA RACHOŃ** – mgr, Instytut Zarządzania SGH; **WERONIKA DANIŁOWSKA** – mgr, Szkoła Doktorska SGH

SGH

Szkoła Główna
Handlowa
w Warszawie

www.sgh.waw.pl/szkolenia-dla-biznesu

Szkołimy liderów w odpowiedzi na wyzwania jutra

Aktualizacja modelu biznesowego: czy firmy z Europy Środkowo-Wschodniej inwestują wystarczająco dużo?¹

Opracowanie Europejskiego Banku Inwestycyjnego – Mecenasa Raportu SGH i Forum Ekonomicznego 2023

- Raport Europejskiego Banku Inwestycyjnego za lata 2022–2023 pokazuje, że europejskie firmy zmagają się wciąż z trudnościami powodowanymi przez wysokie koszty energii, uwarunkowania rynku pracy (brak wykwalifikowanej siły roboczej), bardziej restrykcyjne warunki finansowania i ogólny stan niepewności.
- Luki inwestycyjne w regionie EŚW przewyższają wciąż te występujące w UE czy w USA: odpowiedni poziom inwestycji w ostatnich latach deklaruje ok. 77% firm w EŚW (w porównaniu z 80% w UE i 81% w USA).
- Choć wielkość inwestycji w aktywa niematerialne (badania i rozwój, oprogramowanie, procesy biznesowe) w EŚW była niższa niż średnia unijna (24% wobec 37%), to odsetek firm zamierzających postawić przede wszystkim na innowacyjność nowych produktów i usług w EŚW (27%) przewyższał wynik odnotowany pod tym względem w UE (24%) i USA (21%).
- Około połowa firm z regionu EŚW uznała je za czynnik warunkujący ich działalność. Z kolei dla jednej na dziesięć firm mają one „istotny wpływ” – jest to odsetek niższy niż w UE (57%).

Chociaż gospodarka europejska odbudowuje się po wielu wstrząsach, jakich doznała w ostatnich latach, to jeszcze nie do końca uporała się ze swoimi problemami. Raport Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) za lata 2022–2023 pokazuje, że europejskie firmy zmagają się wciąż z trudnościami powodowanymi przez wysokie koszty energii, uwarunkowania rynku pracy (brak wykwalifikowanej siły roboczej), bardziej restrykcyjne warunki finansowania i ogólny stan niepewności. Wyzwania te są pod wieloma względami szczególnie uciążliwe dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) z powodu bliskości wojny w Ukrainie, dużego udziału paliw kopalnych w ich koszyku energetycznym oraz trwającej transformacji w stronę modelu wzrostu opartego na technologii.

Niniejsze opracowanie opiera się na przeprowadzonym przez EBI od 2016 r. badaniu inwestycyjnym *EIB Group Survey on Investment* (EIBIS) – unikalnym, corocznym projekcie obejmującym około 12 500 firm ze wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej (UE) oraz grupę przedsiębiorstw ze Stanów Zjednoczonych (USA). W ramach badania gromadzone

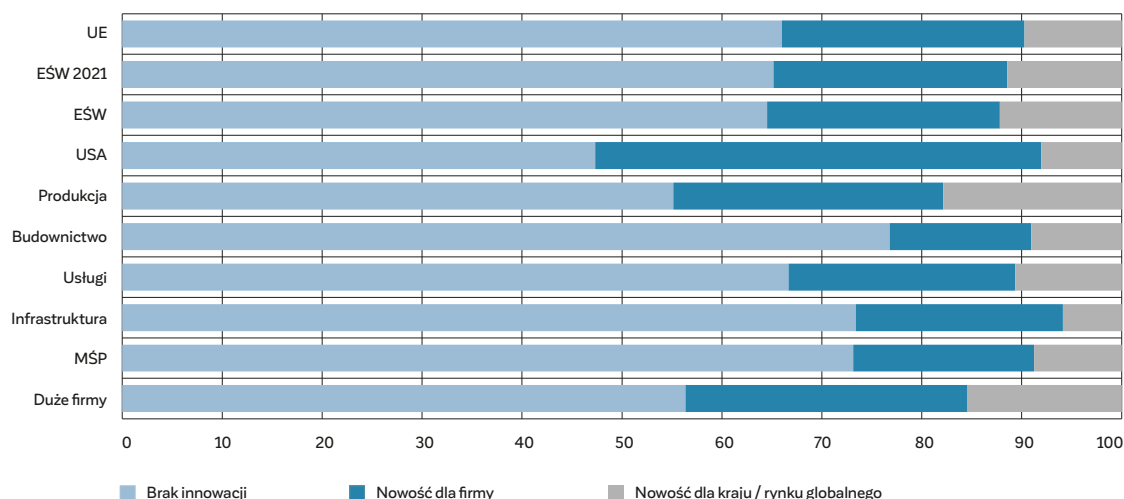
są dane na temat właściwości i wyników firm, ich działalności inwestycyjnej i planów na przyszłość, źródeł finansowania, problemów związanych z finansowaniem oraz innych wyzwań, z którymi się zmagają, takich jak zmiany klimatu czy transformacja cyfrowa. Na potrzeby niniejszej publikacji prezentujemy starannie wyselekcjonowane wyniki, które mają według nas zasadnicze znaczenie dla przeprowadzenia dyskusji o przyszłej konkurencyjności, potrzebach inwestycyjnych i rozwoju firm w regionie EŚW.

Ogólnie rzecz biorąc, luki inwestycyjne w regionie EŚW przewyższają wciąż te występujące w UE czy w USA: odpowiedni poziom inwestycji w ostatnich latach deklaruje ok. 77% firm w EŚW (w porównaniu z 80% w UE i 81% w USA). Tym niemniej działalność inwestycyjna odradza się po kryzysie, w miarę jak firmy próbują zerwać ze starym kapitałochłonnym modelem rozwoju i poszukują w tym zakresie nowych możliwości, zwłaszcza tych związanych z zastosowaniem technologii i innowacjami. Choć wielkość inwestycji w aktywa niematerialne (badania i rozwój, oprogramowanie, procesy biznesowe) w EŚW była niższa niż średnia unijna (24% wobec 37%), to odsetek firm zamierzających postawić przede wszystkim na innowacyjność nowych produktów i usług w EŚW (27%) przewyższał wynik odnotowany pod tym względem w UE (24%) i USA (21%). Innowacje to szczególnie ważny priorytet inwestycyjny dla firm produkcyjnych i dużych spółek. W regionie EŚW innowacje są najczęściej stawiane na pierwszym miejscu przez firmy słoweńskie i czeskie.

Uśredniając, firmy z EŚW są równie innowacyjne jak te z UE, ale mniej inwestują w badania i rozwój (B+R). W ostatnim czasie ponad jedna trzecia firm w regionie EŚW opracowała lub wprowadziła nowe produkty, procesy bądź usługi w ramach swojej działalności inwestycyjnej. Ponadto firmy korzystają z zaawansowanych technologii (w tym AI i *Big Data*, Internetu rzeczy, platform *e-commerce*, druku 3D i dronów) w podobnym stopniu jak przedsiębiorstwa z pozostałych krajów UE, co wskazuje na to, że w średnim ujęciu ich technologie produkcyjne są porównywalne z rozwiązaniami stosowanymi na szczeblu unijnym. Jednakże aktywni innowatorzy, to jest firmy, które zainwestowały znaczne środki w działalność B+R oraz wprowadziły nowy produkt, proces bądź usługę, występują w EŚW nieco rzadziej niż w UE.

Długoterminowe przeszkody dla inwestycji – niepewność i brak wykwalifikowanej siły roboczej – odgrywają wciąż istotną rolę; za utrudnienia uznało je odpowiednio 87% i 82% firm.

RYSUNEK 1. Działalność innowacyjna według regionu, sektora i wielkości (%)

Pytanie: Jaką część łącznych inwestycji przeznaczono na opracowanie lub wprowadzenie nowych produktów, procesów lub usług? Czy produkty, procesy lub usługi były nowe dla firmy, nowe dla kraju czy nowe dla rynku globalnego? Podstawa: wszystkie firmy, które przeprowadziły inwestycje w ostatnim roku obrotowym (z wyłączeniem odpowiedzi „nie wiem” i przypadków odmowy udzielenia odpowiedzi).

Źródło: badanie inwestycyjne EBI.

W porównaniu z poprzednią edycją badania gwałtownie wzrósł udział firm wskazujących na koszty energii jako czynniki utrudniające realizację inwestycji (87%), zwłaszcza wśród podmiotów, które uznały ten problem za podstawową barierę (63%).

Również zmiany klimatu nie wydają się już tak odległe – ich efekty stają się coraz bardziej odczuwalne. Około połowa firm z regionu EŚW uznała je za czynnik warunkujący w jakiejś mierze ich działalność. Z kolei dla jednej na dziesięć firm mają one „istotny wpływ” – jest to odsetek niższy niż w UE (57%). Firmy z EŚW inwestują w ochronę przed zmianami klimatu, przy czym ok. jedna trzecia z nich opracowała już lub zainwestowała w odporność na fizyczne zagrożenia powodowane przez zmiany klimatu, co odpowiada tendencjom zaobserwowanym pod tym względem w UE.

Udział firm z EŚW uznających przejście na surowsze standardy klimatyczne za zagrożenie jest wyższy niż odsetek podmiotów postrzegających ten proces w kategoriach szans (odpowiednio 36% i 18%). Liczby te kontrastują z ogólną sytuacją panującą w UE, gdzie proporcje te rozkładają się po równo. Prawie 90% firm z EŚW podjęło już działania służące obniżeniu emisji gazów cieplarnianych, co odpowiada średniej unijnej. Odsetek firm z EŚW inwestujących w poprawę efektywności energetycznej wynosi zaś 39%, co jest również porównywalne ze średnią dla UE.

Największą część źródeł finansowania wśród firm z EŚW w 2022 r. stanowiły środki własne (70%), a w dalszej kolejności – źródła zewnętrzne (25%). Zaledwie 4% inwestycji finansowanych jest w ramach grupy przedsiębiorstw. Nieco mniej niż połowa firm z EŚW, które przeprowadziły inwestycje w poprzednim roku obrotowym, pokryła co najmniej część swoich inwestycji ze źródeł zewnętrznych. Podobnie jak w UE odsetek ten istotnie zmalał, zwłaszcza wśród dużych firm (z 59% do 46%) i w sektorze produkcyjnym (z 56% do 43%). Około jednej trzeciej firm z regionu EŚW, korzystających z finansowania zewnętrznego, otrzymało dotacje – znacznie więcej niż średnio w UE (21%). Udział firm z EŚW doświadczających przeszkód finansowych (9%) nie zmienił się na przestrzeni ostatnich lat i pozostaje wyższy niż średnia dla UE (6%).

JULIE DELANOTE – European Investment Bank; **MATTEO FERRAZZI** – European Investment Bank; **JOCHEN SCHANZ** – European Investment Bank; **MARCIN WOLSKI** – European Investment Bank

¹ Niniejsze opracowanie bazuje w dużej mierze na badaniu autorstwa M. Ferrazziego, J. Schanza, M. Wolskiego, J. Delanote i F. de Novais e Silvy pt. *EIB Investment Survey 2022: CESEE Overview*. Pełną wersję raportu i więcej informacji na temat działalności EBI można znaleźć na naszej stronie internetowej (www.eib.org).

SGH

Klub Partnerów

ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY

klub.partnerow@sgh.waw.pl

Projekty w obszarze CSR i ESG

Konferencje i warsztaty

Targi pracy, oferty staży i praktyk

Stypendia, nagrody, konkursy

Wspólnie prowadzone przedmioty
– studia I i II stopnia

Współpraca merytoryczna
– studia podyplomowe

Wzmacnianie rozpoznawalności
marki pracodawców

WSPÓLNIE KSZTAŁTUJEMY LIDERÓW

accenture

Millennium
bank

Bank Pekao

BIK

DB SCHENKER

Deloitte.

大成 DENTONS

EY
Building a better
working world

Google

GPW

GRUPA
LUXMED

Henkel

ING

KEARNEY

KGHM
POLSKA MIEDŹ

KPMG

Lindt
MAÎTRE CHOCOLATIER SUISSE
DEPUIS 1845

L'ORÉAL

Makarony
Polskie

makro

MasterCard

mBank

McKinsey
& Company

Microsoft

P&G

Bank Polski

Point72

PRESSGLASS

pwc

PZU

SAMSUNG

SANDOZ
A Novartis
Division

Santander

sas

software AG

tpa

UNIQA

A stylized map of Europe in a dark purple hue. Overlaid on the map is a network of thin, light purple lines connecting various data points. Each data point is represented by a small purple dot, and many of these dots are surrounded by concentric circles of varying radii, suggesting a range or influence. The data points are scattered across the European continent, with a higher density in the central and eastern regions. The overall aesthetic is technical and data-driven.

SUMMARY OF THE REPORT OF THE SGH WARSAW SCHOOL OF ECONOMICS AND THE ECONOMIC FORUM **2023**

#futureofCEE

Development trajectories of CEE countries – a tentative assessment of the effects of the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine

- Despite recession in 2020 and the economic slowdown in 2022, in the 2020–2022 period CEE-11 countries achieved, on average, a faster pace of economic growth compared to the EU average.
- CEE countries representing a patchwork model of capitalism fared significantly worse in handling short- and medium-term external shocks, as evidenced by data from the years 2009–2014, which covered the period of the global financial crisis.
- Among the CEE-11 countries, Poland recorded the fastest economic growth throughout the analysed period.

This study provides a comparative analysis of changes in the development trajectories of the 11 new European Union (EU) Member States in Central and Eastern Europe (CEE-11) between 2020 and 2022 resulting from two adverse exogenous shocks: COVID-19 pandemic and the war in Ukraine. The analysis is placed against the background of the entire European Union (EU-28)¹ and covers two basic development dimensions: economic dimension (growth and equilibrium) and institutional dimension (institutional architecture of the economy).

Analysis of data presented in Table 1 leads to the following conclusions. Firstly, economic growth in the CEE-11 countries was, on average, faster than in the “old” EU countries (EU-15) both in the entire period of 2004–2019 and in the sub-periods identified in this study. Secondly, if we assume that CEE-11 countries represent a new, distinct model of patchwork capitalism within the EU, this model was characterized by the fastest economic growth compared to the four other models of capitalism coexisting in the EU²: continental, Mediterranean, Nordic, and Anglo-Saxon.

Thirdly, despite the ability to achieve the highest relative GDP growth rates in the longer term, countries representing a patchwork model of capitalism fared significantly worse in handling short- and medium-term external shocks, as evidenced by data from the years 2009–2014, which covered the period of the global financial crisis. The average economic growth rate in the CEE-11 countries during that time was lower than in economies representing other models of capitalism within the EU, with one exception (the Mediterranean model). Poland was a remarkable exception to this general pattern, as it not only avoided a recession in 2009 but also achieved the

second highest average GDP growth rate in the EU during those years (after Malta).

Fourthly, among the CEE-11 countries, Poland experienced the fastest economic growth throughout the analysed period. Romania and Slovakia also achieved similar results in this regard. In the entire EU, only Ireland and Malta had higher growth rates.

Fifthly, the accession of the CEE-11 countries to the EU, with the exception of Slovenia and Czechia, happened under unprecedented conditions of significant disparity in economic development compared to the countries forming its “core”. In 2004, GDP per capita (PPP-based) in the CEE-11 group was only around 53% of the EU average. By comparison, during the years 1980–1986, when countries from Southern Europe were being admitted to the Community, this indicator averaged 72%, and ranged from 60% (Portugal) to 76–80% (Spain and Greece). After joining the EU, the CEE-11 countries, unlike the representatives of the Mediterranean model, experienced a rapid process of income convergence, which closed a development gap of 24 ppts with the EU after 15 years of membership. They also surpassed Greece and Portugal, on average as a group, in terms of GDP per capita (PPP-based), and narrowed the development gap (52 ppts in 2004) with the group of Mediterranean countries.

Sixthly, the process of real convergence proceeded most rapidly between 2004 and 2019 in Romania (35 ppts), followed by the Baltic countries (22–26 ppts) and Poland (21 ppts). It progressed more slowly in Slovenia (1 ppt) and in Croatia and Hungary (10 ppts each). The scale of migration in individual countries, including significant emigration and a decline in the total population in the Baltic countries and Romania, had a significant impact on the pace of this process³. These factors resulted in GDP per capita growth rates in those countries being significantly higher than the absolute GDP growth rate (Table 1).

In 2020, the previous favourable trends in economic growth in CEE-11 countries were reversed. Due to the COVID-19 pandemic and sharp reduction in economic activity, primarily as a result of administrative restrictions (lockdowns) and a collapse in aggregate demand, all countries in this group entered into a recession. However, the volume of the GDP decline varied, with Croatia experiencing the largest decline (due to the significant role of the tourism sector in its economy) and Lithuania, Estonia, and Poland recording the smallest declines.

In contrast, year 2021 saw a rapid improvement in economic conditions, although the base effect was also significant.

TABLE 1. Economic growth in CEE-11 in 2004–2022 (GDP in constant prices)

Country	Average annual growth rate					PKB per capita (PPP, UE-28 = 100)		
	2004–2019	2004–2008	2009–2014	2015–2019	2020–2022	2004	2019	2022
Poland	4.1	5.2	2.9	4.5	2.9	52	73	79
Bulgaria	2.1	6.6	0.2	3.2	1.1	35	53	59
Croatia	1.5	4.0	-2.0	3.2	2.5	57	67	73
Czechia	2.9	5.3	0.1	3.9	0.1	81	93	91
Estonia	2.9	5.6	0.2	3.7	2.0	56	82	87
Lithuania	3.4	7.1	0.4	3.5	2.2	58	84	90
Latvia	2.8	7.4	-1.1	3.2	0.9	47	69	74
Romania	4.0	7.9	0.3	4.7	1.7	35	70	77
Slovakia	3.8	7.3	1.3	3.3	0.0	59	71	67
Slovenia	2.2	4.9	-1.1	3.6	3.1	88	89	92
Hungary	2.2	2.9	0.1	4.1	2.3	63	73	78
Capitalism models								
Patchwork	3.5	5.8	1.1	4.1	2.0	53	73	78
Continental	1.4	2.1	0.6	1.7	0.6	121	117	114
Mediterranean	0.5	1.9	-1.6	1.8	0.5	105	90	88
Nordic	1.7	2.8	0.4	1.6	1.7	127	118	121
Anglo-Saxon	1.8	2.0	0.9	2.6	1.2	125	111	112
EU-28	1.7	2.8	0.2	2.4	0.9	100	100	100

Note: population based on IMF data; for all the capitalism models population is provided as an average weighted value.

Source: self-reported data based on CEIC (for 2022), Eurostat and IMF (for 2004–2021).

The percentage change in GDP in 2021 was calculated relative to the reduced, pandemic rate. Nevertheless, in most CEE-11 countries, GDP at the end of 2021 was higher than in December 2019. Particularly high economic growth rate was observed in Croatia, Slovenia, Estonia, and Hungary.

In 2022, on the one hand, positive trends initiated in the previous period were maintained, as all countries in the analysed group, except for Estonia, maintained positive economic growth rates. On the other hand, when analysing the growth pace, a significant slowdown can be observed, which was a consequence of the Russian invasion of Ukraine and the rapid tightening of monetary policy in response to rising inflation rates in all countries of the region, partly due to the conflict.

As a result, all the analysed economies (except for Estonia, which experienced a 1.1% decline in GDP) faced a slowdown in economic growth dynamics ranging from 3.8 ppts in Croatia and 3.1 ppts in Lithuania to 0.4 ppts in Bulgaria and 0.6 ppts in Poland. The war in Ukraine particularly affected economic growth in the Baltic countries (in Latvia, the economic growth

rate in 2022 decreased by 2.5 ppts compared to the previous period), where the political risk associated with the expansion of the conflict was the highest.

It should be emphasized that despite the recession in 2020 and the economic slowdown in 2022, in the 2020–2022 period CEE-11 countries achieved, on average, a faster pace of economic growth compared to the EU average. As a result, they managed to reduce the development gap with the EU-28. Two exceptions were Czechia and Slovakia, where the development gap increased by 2 and 4 ppts, respectively, compared to the EU-28 average.

MARIA LISSOWSKA – professor, doctor habilitatus, Department of Economics II of SGH; **PIOTR MASZCZYK** – doctor, Department of Economics II of SGH; **MARIUSZ PRÓCHNIAK** – professor, doctor habilitatus, head of Department of Economics II of SGH; **RYSZARD RAPACKI** – professor, doctor habilitatus, Department of Economics II of SGH; **ALEKSANDER SULEJEWICZ** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Department of Economics II of SGH

¹ The study covers also the United Kingdom, which was an EU Member State for most of the analysed period (until 2020).

² The continental model of capitalism can be found in Austria, Belgium, France, the Netherlands, Luxembourg, and Germany; the Mediterranean model of capitalism is typical for Greece, Spain, Portugal and Italy, the Nordic model is represented by Denmark, Finland, and Sweden, while the Anglo-Saxon model is in place in Ireland and the United Kingdom. The 11 CEE countries embody the patchwork model of capitalism.

³ Only in 2010–2019, 2 million people left Romania, and its population fell by 800 thousand (4%). In the same period, populations of Lithuania and Latvia decreased by 8% each, as a result of emigration.

Unleashing the power of investment

– Poland's potential compared to its peers from Central and Eastern Europe

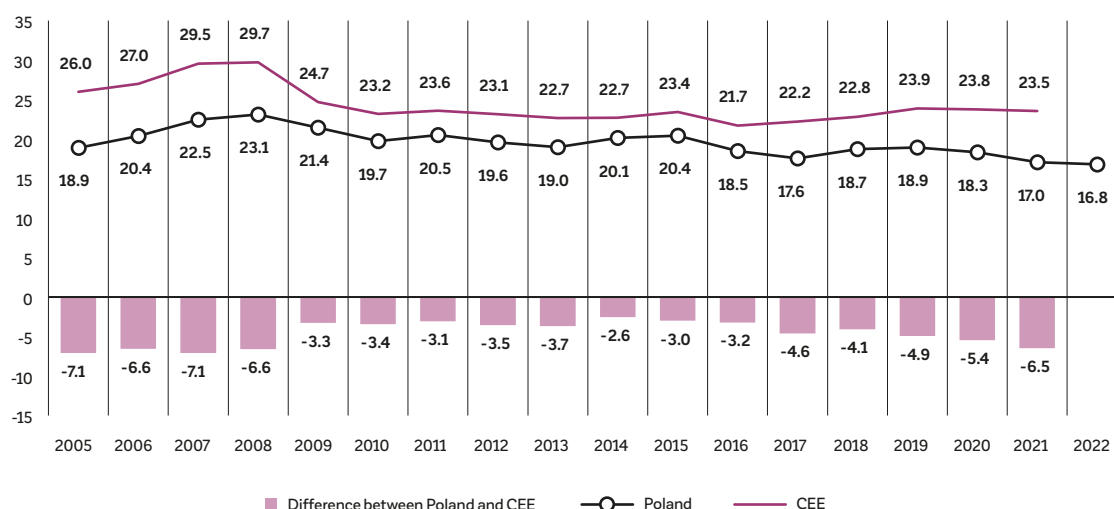
- The value of investments relative to GDP during the period of 2008–2022 in Poland decreased from 23.1% in 2008 to 16.8% in 2022.
- In terms of investment volume, Poland lags significantly behind other CEE countries, particularly Czechia and even Hungary, and this trend is of a long-term nature.
- A probable scenario for the years 2023–2025 is continuation of the visible decline in investments in Poland to 16.4% of GDP in 2025.

Poland has been facing a decline in investments for years. Their value relative to GDP during the period of 2008–2022 decreased from 23.1% in 2008 to 16.8% in 2022. Furthermore, in terms of investment volume, Poland lags significantly behind other CEE countries, particularly Czechia and even Hungary, and this trend is of a long-term nature. These persistent trends are highly negative

when viewed in the context of development challenges facing Poland, which, like most CEE countries, has already achieved an average level of development and may soon fall into the middle-income trap. The model of a dependent economy, based on foreign investments, is also gradually losing its capacity to generate growth in the Polish economy. In this situation, a key challenge is to strengthen investments by Polish companies and promote investments based on advanced technologies and human capital.

An analysis of investment data in Poland and other CEE countries from 2005 to 2021 makes it possible to identify three sub-periods characterized by different trends (Figure 1). The first period covers the time from 2005 until the global crisis of 2007–2009, culminating in 2009. During this period, investments in Poland and CEE countries grew and reached their highest value relative to GDP. In Poland, it was 23.1% of GDP in 2008. However, other CEE countries achieved significantly better results during this time, with a maximum rate of 29.7% of GDP. The end of the global crisis brought stabilization in

FIGURE 1. Gross investment in fixed assets in Poland and other CEE countries in 2005–2021 (% GDP)

Comments: CEE data, except for Poland, cover: Bulgaria, Croatia, Czechia, Lithuania, Latvia, Estonia, Romania, Slovenia, and Slovakia. Data referring to Poland are based on preliminary data of the Polish Central Statistical Office (GUS).

Source: self-reported data based on AMECO and GUS.

investment in the analysed economies, but at a noticeably lower level. As a result, during the next sub-period (2010–2015), the value of investments in CEE countries fluctuated within the range of 22.7% to 23.6% of GDP, while in Poland, it stabilized at 19.0% to 20.5% of GDP. A characteristic feature of this period, alongside the relatively stable investment level in GDP, was the relatively small difference between Poland's results and the average for other CEE countries. However, the last sub-period (2016–2021) deepened these disparities to the disadvantage of Poland. During this time, CEE countries experienced a slight increase in investment rate, from 21.7% to 23.5% of GDP, while in Poland, the investment rate did not exceed 19% of GDP, reaching a minimum of 17% of GDP in 2021. It is worth noting that according to preliminary data from the Polish Central Statistical Office (GUS), investment rate in the Polish economy decreased to 16.8% of GDP in 2022.

Considering the long-term downward trend characterizing investments in Poland, a probable scenario for the years 2023–2025 is continuation of the decline in investments to 16.4% of GDP in 2025. This scenario may be supported by the pressure caused by various factors, including high inflation and interest rates, a slowdown in GDP growth, uncertainty about a quick resolution to the armed conflict in Ukraine, lack of transmission of the decline in energy commodity prices to retail prices, and lack of factors stimulating private investments.

MARIUSZ-JAN RADŁO – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Institute of World Economy of SGH; **TOMASZ NAPIÓRKOWSKI** – doctor, assistant professor, Institute of World Economy of SGH; **ALEKSANDRA SZAREK-PIASKOWSKA** – doctor, assistant professor, Institute of World Economy at SGH

This issue of the Gazeta SGH presents summaries of studies included in **Report of the SGH Warsaw School of Economics and the Economic Forum 2023.**

→ www.sgh.waw.pl/ForumEkonomiczne2023

Central and Eastern European economies in a high-inflation era

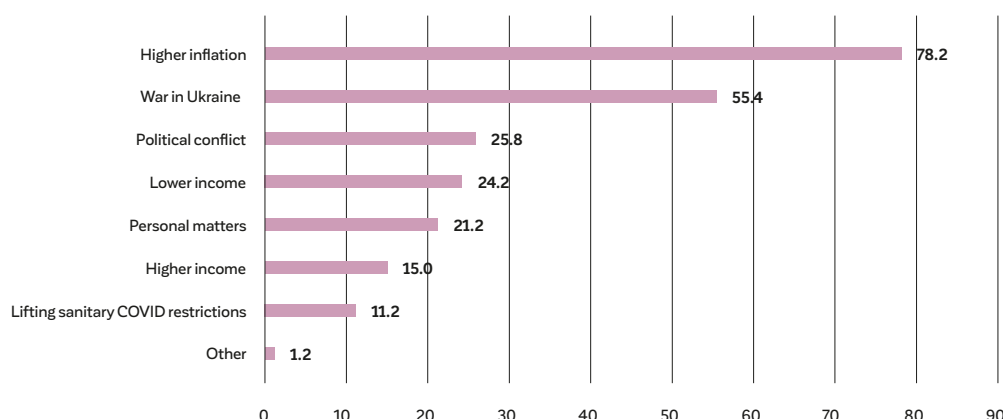
- In 2022, CEE countries experienced inflation that was over twice as high as in countries of the so-called old European Union.
- As a consequence of two crises, by the end of 2022, real GDP in CEE countries was only slightly higher than at the end of 2019.
- In Poland, consumption has been declining since Q3 2022. In other countries of the region (except Latvia), private consumption has been steadily increasing since the moment the COVID-19 crisis began to retreat.
- In Czechia, Poland, Romania, Slovakia, and Hungary, as well as in the EU-27, the growth in 2021 marked the end of a two-year period of declining investments.

The war in Ukraine, just as the COVID-19 pandemic crisis, disrupted the growth trajectory of all the analysed economies. As a consequence of two crises by the end of 2022, real GDP was only slightly higher than at the end of 2019, with a growth of 1.08% in Slovakia, 2.95% in Estonia, 4.47% in Latvia, 4.98% in Hungary, 6.26% in Lithuania, 6.37% in Bulgaria, 7.14% in Poland, and 7.91% in Romania. In Czechia, real GDP decreased by 1.0% in Q4 2022 compared to Q4 2019. In comparison, real GDP in the EU-27 at the end of 2022 was 2.84% higher than before the outbreak of the COVID-19 pandemic. Because of the decline in economic activity and high inflation, European economies faced a threat of stagflation. However, economic sentiments

show certain signs of an improvement in economic climate, and it is expected that quantitative data for Q1 2023 will confirm the leading economic indicators.

The situation of households in recent years has been initially determined by the economic crisis caused by the COVID-19 pandemic and then by the energy crisis related to the war in Ukraine. During this time, unconventional monetary and fiscal policies were implemented in some European countries – the EU suspended some fiscal rules, and monetary policies of many Member States, including some CEE countries, implemented quantitative easing. The result was a sharp increase in inflation rates. In 2022, CEE countries experienced inflation that was over twice as high as in countries of the so-called old European Union. Hungary had the highest CPI rate at the end of 2022 (25% y/y), while Romania and Bulgaria had the lowest rates (14.1% and 14.3%, respectively). In the eurozone, the inflation rate was 9.2% y/y, and in the EU-27, it was 10.4% y/y. The rise in inflation prompted central banks to tighten monetary policies, resulting in a significant increase in interest rates. High inflation combined with higher interest rates significantly affected the economic situation of households and influenced their economic behaviour. In mid-2022, in a quarterly survey of households' economic conditions conducted by the Research Institute for Economic Development (IRG) of SGH Warsaw School of Economics, 1000 Poles were asked about factors that had the greatest impact on their overall assessment of their quality of life. The most common answer was rising inflation (78.2% of respondents). Following that, respondents indicated the war in Ukraine (55.4%), political conflict (25.8%), and

FIGURE 1. Percentage of answers to the question: What factors had the greatest impact on your overall assessment of your quality of life? (%)

Comments: n = 1000 Polish households.

Source: Association of Financial Companies in Poland and Research Institute for Economic Development of SGH.

income decline (24.2%). Personal matters were significant for every fifth respondent when assessing their quality of life, while only 11.2% of respondents pointed to the lifting of COVID-19 sanitary restrictions (Figure 1).

In Poland, consumption has been declining since Q3 2022. In other countries of the region, private consumption has been steadily growing since the moment the COVID-19 crisis began to retreat (except for Latvia, where a one-time decline of 0.9% q/q was recorded in Q2 2022). It should be noted that during the COVID-19 crisis, changes in consumption (in the classical cycle) in CEE countries were similar. Currently, fluctuations in consumption in individual countries of the region are diverse. The same conclusions can be drawn from the analysis of the cyclical component of private consumption. The declining phase is ongoing in Czechia, Poland, Estonia, and Lithuania. In other countries, the growth phase continues.

Throughout 2020, corporate investments decreased both in the EU-27 (by 5.4% in real terms) and in most CEE countries (most significantly in Slovakia, by 10.8%). With the easing of pandemic restrictions and the recovery in the European economy, businesses began to invest more again. In 2021, investments increased in all countries of the region, with the exception of Bulgaria – the largest increase was observed in Lithuania (by 7.8% in

constant prices), while the smallest was in Slovakia (by 0.2%); in comparison, the growth in the EU-27 was 3.8%. In Czechia, Poland, Romania, Slovakia, and Hungary, as well as in the EU-27, the growth in 2021 marked the end of a two-year period decline phase in the investment cycle. In three countries – Bulgaria, Lithuania, and Latvia – the rebound in investments was too weak to break their downward trend. Unlike all other countries, in Estonia, corporate investments reached a turning point in the cycle only in Q1 2021 and have been in a declining phase since then.

ELŻBIETA ADAMOWICZ – professor, doctor habilitatus, Research Institute for Economic Development of SGH; **SŁAWOMIR DUDEK** – doctor, assistant professor, Research Institute for Economic Development of SGH; **GRZEGORZ KONAT** – doctor, assistant professor, Research Institute for Economic Development of SGH; **KATARZYNA MAJCHRZAK** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Research Institute for Economic Development of SGH; **ŁUKASZ OLEJNIK** – doctor, associate, Research Institute for Economic Development of SGH; **MAREK RADZIKOWSKI** – doctor, assistant professor, Research Institute for Economic Development of SGH; **EWA RATUSZNY** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Research Institute for Economic Development of SGH; **MAREK ROCKI** – professor, doctor habilitatus, director of Research Institute for Economic Development of SGH; **KONRAD WALCZYK** – doctor, deputy director of Research Institute for Economic Development of SGH

SGH

Warsaw School
of Economicsabsolwent.sgh.waw.pl

SGH Alumni Club

Networking | Development | Mentoring

Growing costs of public debt servicing

– challenges for fiscal policy during crisis conditions in selected Central and Eastern Europe countries

- In the “record-breaking” October 2022, the yield on Slovak bonds averaged 3.6%, Greek bonds – 4.4%, Czech bonds – 5.5%, Polish bonds – 7.8%, Romanian bonds – 9.1%, and Hungarian bonds – 10.3%.
- An increase of 1 ppt in the government bond yield translates to additional quarterly burdens on the public sector ranging from around 0.11% to 0.12% of annual GDP in Czechia, Poland, and Romania, around 0.15% of annual GDP in Slovakia, around 0.18% of GDP in Hungary, and around 0.45% of GDP in Greece.

Impact of the pandemic on public finances of CEE countries cannot be overstated: they responded primarily with staggering “current deficits” (negative net savings) reaching 5% of GDP in 2020 and even 7% to 8% of GDP in Romania and Greece. Only in Hungary was the scale of the public sector’s “current result” response in the first pandemic year relatively small. It is noteworthy that in most analysed countries, this situation did not improve in 2021 (and worsened significantly in Hungary), except for Poland, where the public sector’s “current result” returned to equilibrium. During the pandemic in Hungary, Poland, and Romania, importance of financing investments from the perspective of generating nominal deficit grew: in Hungary, nominal deficit reached 7.5% of GDP in 2020 (with negative net savings at 2% of GDP), in Poland and Romania, investment-related needs accounted for about one-third of the public sector’s deficit in 2020. As a result of the nominal deficits in 2020–2021, public debt-to-GDP ratio (measured by the difference between 2021 and 2019) increased by more than 10 ppts in all analysed countries, except for Poland (in Slovakia and Greece it reached 14 ppts).

Paradoxically, the yield on government bonds issued by all surveyed countries was at a record low in 2020, and this situation persisted in Slovakia and Greece until the end of the following year. Although the spread in relation to the yield on German Bunds flattened everywhere, relative differences in the cost of servicing public debt between countries remained significant. From mid-2020 to mid-2021, the yield on Slovak bonds averaged 0.2%, Greek bonds – 0.9%, Czech bonds – 1.3%, Polish bonds – 1.4%, Hungarian bonds – 2.4%, and Romanian bonds – 3.2%. The scale of increases in the yield on government bonds at the end of 2021 and the following year also varied significantly. In the “record-breaking” October 2022, the yield on Slovak bonds averaged 3.6%, Greek bonds

– 4.4%, Czech bonds – 5.5%, Polish bonds – 7.8%, Romanian bonds – 9.1%, and Hungarian bonds – 10.3%.

Increase in the yield on government bonds leads to higher burden on public budget in terms of debt servicing costs. The bigger the costs, the higher the central sub-sector debt-to-GDP ratio. An increase of 1 ppt in the government bond yield translates to additional quarterly burdens on the public sector ranging from around 0.11% – 0.12% of annual GDP in Czechia, Poland, and Romania, around 0.15% of annual GDP in Slovakia, around 0.18% in Hungary, and around 0.45% of GDP in Greece. Therefore, if the observed yield levels in individual countries persisted for a sufficiently long time, additional annual public sector expenses compared to the second half of 2020 and the first half of 2021 would amount to 1.7% of GDP in Czechia, 2.1% in Romania and Slovakia, 2.8% in Poland, 4.6% in Hungary, and 6.4% in Greece. Especially in the case of the latter two countries, this could threaten the stability of public finances.

Analysis of regression allows for drawing conclusions about factors influencing the yield of government bonds in individual countries and, consequently, widespread declines in yields in 2020 and the first half of 2021, followed by increases at the end of 2021 and in 2022. Undoubtedly, the most crucial factor determining the volume of government bond yields in all surveyed countries are short-term interest rates on the money market. It appears that investors also consider, to some extent, the “condition” of public finances, measured by the public debt-to-GDP ratio. However, the impact of this factor can only be analysed in the long term, as the observed quarterly cycle of changes in the nominal deficit and public debt-to-GDP ratio does not make it possible to make investment decisions based on quarterly data. Surprisingly, significance of the rating as a factor co-determining differences in government bond yields in individual countries was non-existent. The study shows that it is reasonable to treat exchange rate risk as a variable independent (against theoretical assumption of effective interest rate parity) from the interest rate, and at the same time suggests that exchange rate does not affect bonds yield. In general, the analysis indicates that the war in Ukraine significantly contributed to the increase in government bond yields in most surveyed countries in the spring and summer of 2022. Disbursements of EU funds for the implementation of national reforms must have worked in the opposite direction.

The study also indicates that stability of the public finance system, which includes the ability to finance borrowing needs at a reasonable cost, depends not only on the fiscal policy

(regarding net savings of the public sector, deficits, and public debt) but also on monetary factors (primarily short-term interest rates on the money market). Based on the study results, the following recommendations can be formulated:

- 1) A holistic approach to economic policy is advisable, whereby individual goals (especially economic growth, stabilization of money purchasing power, and minimising unemployment) are treated in a balanced manner.
- 2) In EU Member States outside the eurozone, such an approach should involve simultaneous efforts to improve the budget situation (without showing an excessive budget deficit as defined in Article 126(6) of the Treaty on the Functioning of the European Union) and achieve good price stability (as defined in Article 140(1), first indent of the Treaty on the Functioning of the European Union). The proposed changes in the system of economic governance by the European Commission can be seen as a significant trigger for improvements at the national level.
- 3) Legal rules of SEG in place in the EU require flexibility in a way that they can also be applied during external “shocks” (without the need to resort to “general escape clauses”).

MICHAŁ BITNER – doctor habilitatus, associate professor at the Warsaw University, head of Postgraduate Studies on EU-funded Project Management at the Faculty of Law and Administration of the Warsaw University; **ARTUR NOWAK-FAR** – professor, doctor habilitatus, Department of European Integration and Legal Studies; **JACEK SIERAK** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, head of Department of Local Government Economy and Financing of SGH

30 years of Gazeta SGH

THE MAGAZINE OF
THE SGH WARSAW
SCHOOL OF
ECONOMICS

DOWNLOAD PDF: gazeta.sgh.waw.pl

READ ONLINE: www.issuu.com/GazetaSGH

EMAIL US: gazeta@sgh.waw.pl

Threats to food security in Central and Eastern Europe and ways to overcome them¹

- Since the beginning of the 21st century, certain phenomena have had an increasingly negative impact on food security.
- The biggest numbers of malnourished people in CEE in the years 2019–2021 were recorded in Ukraine, Romania, and Poland (1.4 million, 0.7 million, 0.4 million respectively).
- Preventing phenomena adverse for food security will require promoting fair and transparent trade system, enhancing international cooperation on addressing food crises and upgrading food transportation and storage infrastructure.

First key dimension of food security is physical availability of food. It is reflected by the number of malnourished and starving people. According to the report *The State of Food Security and Nutrition in the World*, showing the number of malnourished people in the CEE, relatively the most difficult situation in 2019–2021 was in Bulgaria, Slovakia and Ukraine (Table 1). The biggest number of malnourished people (severe food insecurity, excluding moderate food insecurity) in the years 2019–2021 was recorded in Ukraine, Romania, and Poland (1.4 million, 0.7 million, 0.4 million respectively). In respect of moderately malnourished people the situation was similar. The highest numbers were also recorded in the aforementioned countries: 9.9 million in Ukraine, 2.8 million in Poland, 2.6 million in Romania. The best situation was found in Slovenia and Estonia.

Since the beginning of the 21st century certain phenomena have had an increasingly negative impact on food security of individual countries or regions and the entire world. These phenomena are increasingly extreme weather events (droughts, hurricanes) with accompanying crop failures and locust plagues, which damage agricultural production in many regions of the world, thereby causing food crises and increasing the number of malnourished and starving people. In recent years, these unfavourable conditions were further aggravated by spreading viral epidemics and the outbreak of an armed conflict in Ukraine. It has undermined the target level of food security in many countries.

Major factors causing the development of this difficult situation within basic food security dimensions include:

- 1) food availability: high food prices, problems connected with transports and logistics;
- 2) food affordability: high food prices resulting from an increase in prices of energy and fertilizers, and rapid fluctuations of agricultural raw materials supply, unfavourable practices in trade policy (e.g. export bans), uncertainty about the future of Ukrainian exports;
- 3) food quality: high prices of food reduce consumers' purchasing power and constrain ensuring properly diversified and healthy diet, and contribute to higher share of lower-quality and counterfeit food;
- 4) system stability: uncertainty about further course of the Russian-Ukrainian war and its escalation, tighter monetary policy and global recession, currency depreciation, growing barriers to state borrowing, military conflicts (including protracted wars), adverse impact of climate change.

Apparently, future global economy will be shaped by phenomena such as protracted armed conflicts, which will increase the role of the state and its institutions in the economy and will further justify interventionism in the agricultural sector. There will also be significant fluctuations in the prices of agricultural and food products in global markets. Lastly, actions taken within national policies will essentially involve a reversal of the process of globalization and "disassembly" of global supply chains in favour of their reconfiguration².

Counteracting the phenomena adverse for food security will involve:

- 1) promoting fair and transparent trade system;
- 2) undertaking multiple measures to enhance international cooperation on addressing food crises and world hunger problems;
- 3) upgrading food transportation and storage infrastructure, as well as seaports and channels connecting them, so as to make free trade in agricultural goods and food possible.

Without these essential measures not only improvement, but even maintaining a minimum level of food security will be impossible in an increasing number of countries, in all the regions of the world.

STANISŁAW KOWALCZYK – professor, doctor habilitatus, head of Food Safety Market Unit, Market and Competition Institute of SGH; **IWONA ŁUCZYK** – doctor, assistant professor, Market and Competition Institute of SGH

TABLE 1. Number (million) and percentage (%) of (severely and moderately) malnourished people in populations of the CEE countries

Country	Malnourished people		Total number of people experiencing severe food insecurity in population		People experiencing severe and moderate food insecurity	
	2004–2006	2019–2021	2014–2016	2019–2021	2014–2016	2019–2021
Bulgaria	0.4 4.9	0.2 3.0	0.1 1.9	0.2 2.9	1.1 14.9	1.1 15.5
Czechia	* < 2.5	* < 2.5	< 0.1 0.7	0.2 1.6	0.6 5.8	0.6 5.8
Hungary	* < 2.5	* < 2.5	0.1 1.4	0.2 2.1	1.1 11.3	1.0 10.6
Poland	* < 2.5	* < 2.5	0.7 1.8	0.4 0.9	3.4 8.9	2.8 7.4
Romania	* < 2.5	* < 2.5	1.1 5.6	0.7 3.7	3.8 19.3	2.6 13.4
Slovakia	0.3 5.5	0.2 3.8	< 0.1 1.1	< 0.1 1.6	0.3 6.2	0.4 7.7
Ukraine	* < 2.5	1.2 2.8	0.9 2.0	1.4 3.2	8.9 19.8	9.9 22.7
Estonia	* < 2.5	* < 2.5	< 0.1 0.9	< 0.1 0.8	0.1 9.5	0.1 7.9
Latvia	* < 2.5	* < 2.5	< 0.1 0.6	< 0.1 0.7	0.2 9.9	0.2 9.4
Lithuania	* < 2.5	* < 2.5	< 0.1 2.5	< 0.1 1.9	0.4 15.3	0.3 9.8
Croatia	* < 2.5	* < 2.5	< 0.1 0.6	< 0.1 1.6	0.3 6.5	0.5 11.4
Slovenia	* < 2.5	* < 2.5	< 0.1 0.9	< 0.1 0.6	0.3 12.3	0.2 7.4

* Data disregarded due to malnutrition rate in total population lower than 2.5%.

Source: self-reported data based on the data of FAO.

¹ Materials collected and described by dr Yuliia Zolotnytska from the Market and Competition Institute of SGH Warsaw School of Economics were used for this study.

² As of 13 March 2023, 23 countries have imposed 29 bans on food export, 10 countries have introduced 14 measures limiting exports.

Digital technologies and access to healthcare services in the countries of Central Eastern Europe

- Poland has the second highest percentage of residents with unmet healthcare needs due to long waiting lists (25.7%). This is significantly worse than the average for the entire CEE (16.5%) and the EU (19.4%).
- The percentage of healthcare specialists in Poland is the lowest in the region (237 specialists per 100 thousand inhabitants compared to an average of 315 specialists per 100 thousand inhabitants in CEE countries).

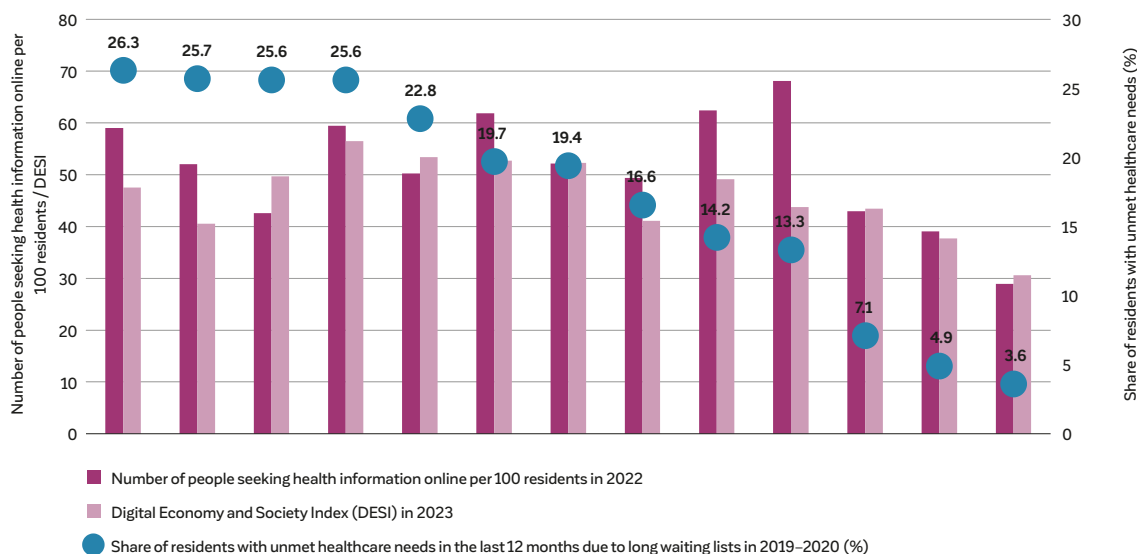
The COVID-19 pandemic has highlighted the need for digital transformation in the healthcare sector in all EU countries in order to make it more efficient and resilient to crises. Public health intervention is urgently needed in the countries of the region to increase equal access to healthcare services and reduce existing disparities. A key problem is long waiting time for appointments, identified as the most important variable preventing healthcare needs from being satisfied.

Figure 1 presents data on the share of residents with unmet healthcare needs in the last 12 months due to long waiting lists,

juxtaposed with data on the share of residents seeking health information online, and data on the level of DESI in the analysed CEE countries.

Poland has the second highest percentage of residents with unmet healthcare needs due to long waiting lists (25.7%) among the analysed countries. This is significantly worse than the average for the entire CEE (16.5%) and the EU (19.4%). Countries with the highest share of residents searching for health information online are Hungary (68 people per 100 residents), Czechia and Lithuania (62), and Estonia and Croatia (59). Poland follows closely with the same score (52) as the EU average, surpassing the average level in all CEE countries (49). In the case of Poland, where the percentage of healthcare specialists is the lowest in the region (237 specialists per 100 thousand inhabitants in Poland compared to an average of 315 specialists per 100 thousand inhabitants in CEE countries), a long-term strategic goal should be to invest in educating more healthcare specialists (doctors, dentists, pharmacists). Eurostat data indicate that every other Pole declares looking for health information online; digitalisation reports indicate that 80% of respondents want the development of digital technologies in the field of e-health. Therefore, decision-makers should focus in the short

FIGURE 1. Unmet healthcare needs and the level of digitalisation in CEE countries in 2019–2023

term on implementing an efficient single management system for already existing data (e.g., specialist appointment queues or electronic access to medical tests for all patients regardless of age group).

Digital technologies are an opportunity for further improvement in the efficiency of healthcare systems. Telemedicine solutions enable fast communication between patients and healthcare providers, transfer of data between different entities in the healthcare market, as well as direct contact between patients and healthcare workers. These solutions include e-consultations, electronic medical records, health information networks, online health information, and electronic registries and wearable devices used for monitoring the patient's condition. Digitalisation, on the one hand, improves the quality, accessibility, and effectiveness of healthcare services, and on the other hand, reduces healthcare expenses, thereby mitigating the second most important barrier, which is high treatment costs.

The main recommendations from the report include investments in human resources and digitisation systems. Specific

resources are needed to increase the number of medical personnel and their digital training. Implementation of a single, efficient medical information management system is also crucial. Both of these elements are necessary to reduce the high percentage of population reporting unmet healthcare needs in Poland.

ARKADIUSZ MICHAŁ KOWALSKI – doctor habilitatus, associate professor of SGH, head of Department of Research on East Asia Economies, deputy director of the Institute of World Economy of SGH; **MAŁGORZATA STEFANIA**

LEWANDOWSKA – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Department of International Management at SGH; **DAWID MAJCHEREK** – doctor habilitatus, assistant professor, Department of International Management at SGH; **KRYSZYNA POZNAŃSKA** – professor, doctor habilitatus, head of Innovation Management Unit of the Institute of Enterprise at SGH

SGH

Warsaw School
of Economics

**JOIN US!
APPLY NOW**

www.sgh.waw.pl/postgraduate-and-mba-studies

WE SHAPE COMPETENCE OF THE FUTURE

POSTGRADUATE PROGRAMMES IN ENGLISH:

- CEMBA – Executive Master of Business Administration
- Corporate Governance, Risk and Compliance Management
- Economic Diplomacy
- ESG Fundamentals for Business
- International Finance

Energy security of Central and Eastern European countries in the face of the process of decarbonisation and transformation of energy markets

- **Structural evolution of the energy mix in the CEE region in 2000–2021 was consistent with changes in the global energy mix, with the difference being that the global energy mix saw a noticeable decrease in the significance of nuclear energy (from around 7% to around 4%) during that period, while in CEE the share of nuclear energy in the energy mix remained essentially unchanged (at 8%).**
- **Renewable energy sources (RES) in the CEE energy mix reached a share of over 1% only in 2006.**
- **Markets respond by increasing the share of renewable energy in energy mixes of CEE countries mainly through rising prices of fossil fuels and ETS, rather than variability of these components.**
- **Future decarbonisation and energy transformation of CEE countries will be influenced by a growth in fossil fuel prices and (to a lesser extent) their volatility, as well as changing prices of CO₂ emission allowances.**

Energy mix¹ of the economies in the CEE region is characterized by a declining share of coal in primary energy consumption, which fell from 41% in 2000 to 28% in 2021 (a decrease of 13 ppts, nearly 32%). Thus, coal ceased to be the dominant energy source in the region, which now relies most heavily on crude oil in terms of primary energy. Its share in the energy mix of the economies in the CEE region increased from 25% in 2000 to 31% in 2021 (a rise of 6 ppts, or by 24%). However, this significant change did not lead to a substantial reduction in the region's dependency on high-emission fossil fuels, as the combined share of coal (both hard and brown coal) and crude oil in the energy mix decreased only by 11% (a decrease of 7 ppts from 66% in 2000 to 59% in 2021). The share of natural gas in the energy mix of the region remained relatively stable over the past two decades, fluctuating between 20% and 23%. Total share of all fossil fuels in the regional energy mix, including low-emission natural gas, fell from approximately 88% in 2000 to around 81–82% in 2021 (a fall of almost 7 ppts, approximately 8%). Consequently, the combined share of other energy sources (RES, nuclear energy, and hydropower) increased by 7 ppts from 12% in 2000 to 19% in 2021, representing a growth of over 58%. Considering a relatively stable

total share of nuclear energy and hydropower in the CEE energy mix, the structural shift away from fossil fuels (7 ppts for the entire regional energy mix) is attributed to effective integration of RES, which reached a share of 7% in the energy mix over the last few decades.

Structural evolution of the energy mix in CEE in 2000–2021 was consistent with changes in the global energy mix, with the difference being that the global energy mix saw a noticeable decrease in the significance of nuclear energy (from around 7% to around 4%) during that period, while in CEE the share of nuclear energy in the energy mix remained essentially unchanged (at 8%). Another distinctive feature of this region compared to the global economy is that at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, RES were effectively absent from the CEE energy mix (their share reached only slightly more than 1% in 2006).

The aim of the study was to verify causality for two types of dependencies:

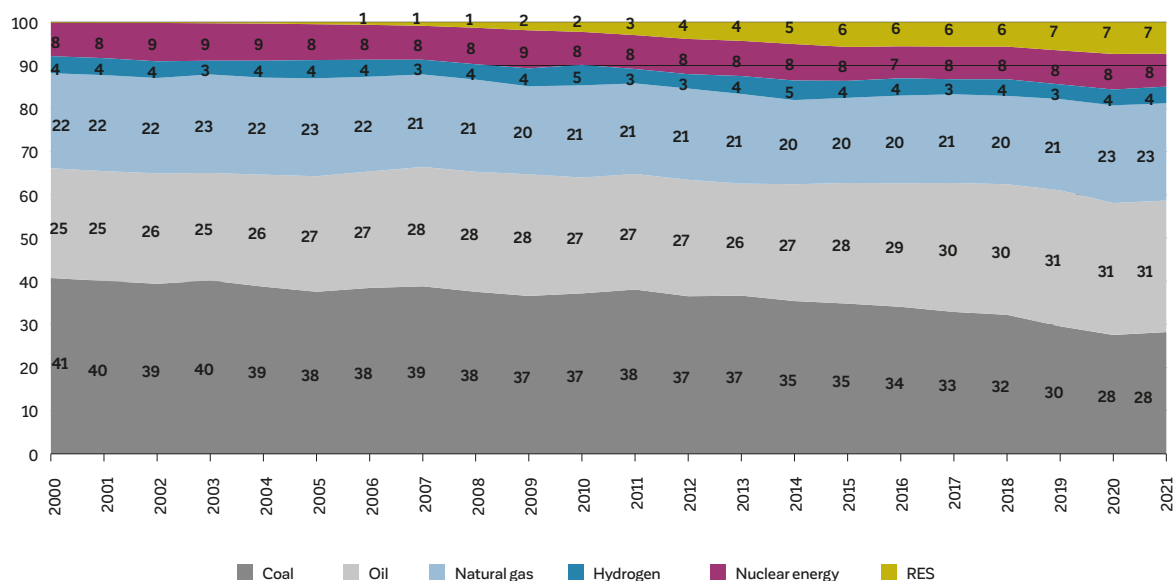
- 1) changes in the share of renewable sources in the energy mix of CEE countries in relation to volatility of fossil fuel prices and ETS;
- 2) changes in the share of renewable sources in the energy mix of CEE countries in relation to dynamics of fossil fuel prices and ETS.

These dependencies were analysed based on data covering the period from the beginning of 2006 to the end of 2021 for the 11 mentioned CEE countries. The study used data from IEA (energy commodity prices), Reuters (energy commodity prices and CO₂ emission allowance prices), and the World Bank (GDP deflator). The analysis also covered benchmark energy commodity prices, such as crude oil (USD/bbl), natural gas (USD/m³), coal (USD/t), and CO₂ emission allowance prices (EUR/t), which were equal for all analysed countries during a given period.

As a result of the analysis, statistically significant causal relationships were revealed, allowing us to conclude that simple price stimuli seem to be stronger than uncertainty (understood as volatility of fossil fuel prices and ETS). It appears that markets primarily respond to increased share of renewable energy in energy mix due to rising energy commodity prices and ETS.

It can be therefore expected that decarbonisation and energy transformation of CEE countries in the nearest future will be influenced by a growth in fossil fuel prices and (to a lesser extent) their volatility, as well as changing prices of

FIGURE 1. Evolution of the energy mix in the CEE region in 2000–2021 (primary energy, %)

Source: self-reported data.

CO₂ emission allowances. Effects of energy price growth may lead to reduced competitiveness of businesses in the region, but they can also act as catalysts for energy-saving measures, energy efficiency efforts, and investments in renewable energy sources.

MACIEJ MRÓZ – doctor, assistant professor, Department of Economic Geography of SGH; **DOROTA NIEDZIÓŁKA** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, head of Department of Economic Geography of SGH; **TOMASZ WIŚNIEWSKI** – doctor, assistant professor, Institute of International Economic Policy of SGH; **BARTOSZ WITKOWSKI** – professor, doctor habilitatus, director of Institute of Econometrics at SGH; **GRAŻYNA WOJTKOWSKA-ŁODEJ** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, director of Institute of World Economy at SGH

¹ Energy mix analysed on the basis of BP report (*Statistical Review of World Energy*, 2022), using taxonomy applied in this report (total energy mix in terms of primary energy comprises fossil fuels – coal, oil, gas, and renewable energy sources, as well as water and nuclear power). Energy mix analysed here is understood as total consumption of primary energy, which should be distinguished from energy mix referring to electricity production, characterised by a different structure with no significant share of crude oil.

Gazeta SGH

– życie uczelni online

gazeta.sgh.waw.pl/en

Labour demand in the light of new and descending occupations and the structure of labour supply in the light of population ageing

- The share of CEE residents in the entire population of the EU (27 countries), which currently stands at 22.6%, will decrease to 20.7% by 2050.
- Nearly 57% of people aged 25–64 in the EU-27 have basic or higher digital skills. In Poland, this percentage is 46%, with an equal distribution between the two skill-level groups: basic and above basic.

Europe is and will remain a continent not only with the oldest demographic, but also experiencing the largest decline in the working-age population. In CEE countries, population changes are expected to be deeper than in Western or Northern Europe, especially after the end of the 2020s. The share of CEE residents in the entire EU population, comprising 27 countries (EU-27), which currently stands at 22.6%, will decrease to 20.7% by 2050. In absolute numbers, it will decline from over 102 million to less than 93 million by 2050.

The data presented in Table 1 indicate that the process of population ageing in CEE countries is not uniform, but the direction of changes seems to be similar. After 2030, the demographic ageing process will probably accelerate, and the phenomenon of “double population ageing” will be more significant. This term expresses a faster than average pace of growth in the percentage of the population aged 80 and above.

TABLE 1. Share of population aged 65 and older in CEE countries by 2050 (%)

Country	2025	2030	2040	2050
Poland	20.2	21.9	24.3	29.1
Bulgaria	21.9	23.1	26.3	30.1
Croatia	23.6	25.5	27.7	30.0
Czechia	20.4	21.4	24.0	27.2
Estonia	20.7	22.1	24.4	27.1
Latvia	21.6	23.8	27.2	30.1
Lithuania	20.8	23.6	27.9	30.8
Romania	20.4	21.0	25.3	28.5
Slovakia	18.4	20.4	23.7	28.4
Slovenia	22.3	24.3	27.4	30.2
Hungary	20.8	20.9	23.5	26.8
CEE	21.8	23.7	27.0	29.0

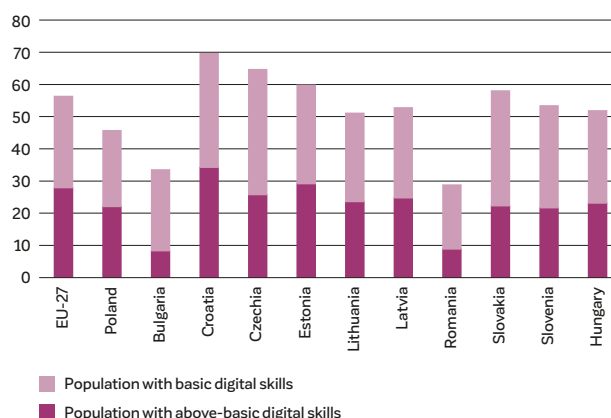
Source: self-reported data based on data of EUROPOP2023 (base data, excluding migration).

A factor partially mitigating the impact of demographic changes on the labour market is a slowly rising labour force participation rate of older people, which, according to Eurostat projections, will continue to grow in CEE countries in the future.

The latest available Eurostat data refer to 2021 (Figure 1). Nearly 57% of people aged 25–64 in the EU-27 had basic or higher digital skills. Among the 11 analysed CEE countries, four recorded higher values, and another four achieved very similar levels. The worst situation is in Bulgaria and Romania, where only about one-third of people aged 25–64 possess digital skills. In Poland, this percentage is 46%, with an equal distribution between the two skill-level groups: basic and above basic. Croatia has the highest percentage of people with digital skills above the basic level (34%), while Czechia has the best situation in terms of basic digital skills (nearly 40% of people aged 25–64).

ŁUKASZ ARENDT – doctor habilitatus, associate professor of the University of Lodz, Department of Economic Policy of the University of Lodz; **PIOTR BŁĘDOWSKI** – professor, doctor habilitatus, director of the Institute of Social Economy of SGH; **EWA GAŁECKA-BURDZIAK** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Department of Economics I of SGH; **ROBERT PATER** – doctor habilitatus, associate professor of University of Information Technology and Management, head of Department of Finance and Economy of the University of Information Technology and Management in Rzeszów; **ANNA RUZIK-SIERDZIŃSKA** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Department of Economics I of SGH

FIGURE 1. Population aged 25–64 by their digital skills in CEE countries and EU-27 in 2021 (%)

Source: self-reported data based on the data of Eurostat.

SGH

Partners Club

WE INVITE YOU ON OUR JOURNEY

klub.partnerow@sgh.waw.pl

CSR and ESG projects
Conferences and workshops
Job fairs, internship
and apprenticeship offers
Scholarships, awards, competitions
Joint courses for undergraduate
and postgraduate students
Substantive cooperation
for postgraduate studies
Enhancing brand recognition
of business partners

TOGETHER WE SHAPE LEADERS

accenture

Millennium
bank

Bank Pekao

BIK

DB SCHENKER

Deloitte.

大成 DENTONS

EY
Building a better
working world

Google

GPW

GRUPA
LUXMED

Henkel

ING

KEARNEY

KGHM
POLSKA MIEDŹ

KPMG

Lindt
MAÎTRE CHOCOLATIER SUISSE
DEPUIS 1845

L'ORÉAL

Makarony
Polskie

makro

mBank

McKinsey
& Company

Microsoft

P&G

Bank Polski

Point72

PRESSGLASS

pwc

PZU

SAMSUNG

SANDOZ
A Novartis
Division

Santander

sas

software^{AG}

tpa

UNIQA

Transforming consumption for sustainable quality of life

- **The share of social assistance in Poland's GDP is among the highest in CEE countries, but lower than in the so-called old EU Member States, except for the Netherlands and Luxembourg.**
- **Social programmes and state assistance have had a limited impact on eliminating extreme poverty, which has remained around the 2016 level.**
- **In the CEE region, it is important to support civic and social movements that counter negative socio-economic phenomena and stimulate social change, thereby contributing to more sustainable and equitable development.**

The concept of sustainable consumption becomes a key element in the pursuit of ensuring a sustainable quality of life. This study aims to identify activities and factors that promote sustainable consumption, leading to a better quality of life. To achieve this, it is necessary to identify consumption channels compatible with sustainable development and barriers to sustainable consumption.

According to Eurostat data on responsible production and consumption (SDG 12), there is insufficient progress across the EU in terms of most indicators related to environmentally decoupled growth. The greatest challenge, especially in CEE countries, is consumption of resources. In the five years before the pandemic, the highest rate of material footprint per capita, i.e., consumption-driven use of materials for goods and services, was in Romania (49%), Hungary (30%), Cyprus (30%), Croatia (24%), Bulgaria (21%), Poland (21%), Latvia (20%), and Lithuania (20%). This is primarily due to the development of construction, which is the main driving factor behind extraction of materials. While increased resource consumption as a trend among privileged groups is a negative phenomenon in the context of sustainable consumption, its overall assessment requires further in-depth research.

Major Polish social programmes have a direct impact on improving sustainable consumption to the extent that they improve the satisfaction of basic life and educational needs of children and increase the participation of older people in social life. The share of social assistance in Poland's GDP is among the highest in CEE countries, but lower than in the so-called old EU Member States, except for the Netherlands and Luxembourg.

Social programmes and state assistance have had a limited impact on eliminating extreme poverty, which has remained around the 2016 level in the past five years and currently affects mostly large families, including children (8.3% of individuals in households with at least three people aged

0–17). According to OECD forecasts, Poland faces the risk of increased poverty among older people due to the high share of fixed-term contracts and self-employed individuals with low social insurance contributions, as well as one of the lowest replacement rates in the EU.

Another element which has a positive impact on the social dimension of sustainable consumption are programmes launched in Poland as part of temporary public assistance allowed by the EU during the COVID-19 pandemic in 2020 and the geopolitical crisis following Russia's invasion of Ukraine in 2022, which support the incomes of people in difficult financial situation and aim to prevent deepening social inequalities. One of the measures aimed at combating economic effects of the pandemic is a furlough benefit for individuals working under civil law contracts and self-employed persons, introduced in 2020 and having the greatest impact on the state budget.

On the path to achieving an adequate standard of living, it is crucial to counteract inequalities, also by creating a wider range of public goods. Based on the above analysis, the following recommendations for actions and measures can be formulated:

- 1) Limit wage growth in the highest quintile and adjust the minimum wage – in this case, actions are necessary not only to make consumption stop rising, but even to restrict it, especially if it does not meet basic needs.
- 2) Implement progressive taxation on income (higher taxes on high incomes) and wealth (e.g., inheritance taxes, counteracting income concentration in the top decile), with simultaneous measures to limit excessive consumption (see point 8).
- 3) Inclusion policies for people with disabilities and other groups threatened by exclusion (e.g. immigrants) in the labour market and improving access to public services for these groups.
- 4) Social transfers, housing subsidies, etc., to reduce exclusion and inadequate consumption, and increasing redistribution of these resources while considering recommendations provided in point 2.
- 5) Introduce consumption corridors supported by price instruments, which have been recognized as an effective tool for reducing the material footprint of luxury goods consumption, such as entertainment and private transportation, without imposing significant burdens on less affluent households; establishing maximum prices for essential goods.
- 6) Increase expenditure on public goods and services (education, healthcare, housing, food, and mobility) and improve their accessibility to contribute to income growth among individuals with the lowest and middle incomes, with simultaneously conducted awareness campaign to counter the tendency of Polish society to undervalue public goods.

- 7) Strengthen social movements, uphold democracy and the welfare state: in the CEE region, it is important to support civic and social movements that counter negative socio-economic phenomena and stimulate social change, thereby contributing to more sustainable and equitable development. To avoid a situation where introduction of market economy leads to a loss of social guarantees, the idea of the welfare state should be promoted to reinforce support for democracy. Eligibility criteria for social programmes should be tailored to the needs of low-income families and those living in extreme poverty.
- 8) Counter gentrification and disregard for collective consumption needs, monitor wealth trends: authorities should strive to maintain public housing resources, limit the development of gated communities, and commercialize public spaces to address social needs. Monitoring trends concerning public and private wealth in the CEE countries will provide a better understanding of the impact of different policy dimensions on sustainable consumption and development, and this knowledge can be used to shape future strategies and assistance programs.
- 9) Promote sustainable energy and transportation policies and responsible consumption: solutions that support

sustainable development in the energy and transportation sectors should be implemented to shift to renewable energy sources and reduce emissions. It is important to monitor resource consumption in the CEE countries, but further research is necessary to better understand the complex impact of increased resource consumption, taking into account the region's specific characteristics.

- 10) Integrate environmental dimension into assistance programs: implementing the concept of sustainable development requires incorporating environmental protection criteria into national assistance programs, such as the COVID-19 Counteracting Fund.

ANNA HORODECKA – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Institute of International Economic Policy of SGH; **ALINA SZYPULEWSKA-PORCZYŃSKA** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Institute of International Economic Policy of SGH

SGH
Warsaw School
of Economics

Doctoral School at the SGH Warsaw School of Economics

Get cutting-edge world knowledge!

- Scholarships for all doctoral students
- Free of charge

Explore profiles and programs: www.sgh.waw.pl/en/doctoral-school

A highly inflationary economy as a challenge to businesses and managers

- **The demands for lowering inflation in the short term through raising interest rates, limiting wages, compensations, and social expenditures essentially reflect the interests of the financial sector, disregarding the social costs of this policy.**
- **To be effective, efforts to combat inflation require co-operation between the central bank, the government, and other stakeholders in confrontation with external sources of inflation transmitted through channels of goods and services exchange with foreign countries.**
- **The best management supporting tool is probably flexible adaptive budgeting, adjusted to inflation understood as an imperfect form of money.**

Inflation is a phenomenon of rising prices caused by an excessive amount of money. Less noticed are long-term processes of currency depreciation and erosion of money functions, which cause the economy's imbalance. Information about inflation is insufficient to determine the state of the economy; only observing global financial markets gives a basis for better understanding of the structural sources of this phenomenon.

Special measures are needed to regulate the way inflation is perceived by businesses and the possibilities of mitigating its negative effects. The reason of tensions are conflicting interests of different business groups. Many beneficiaries also benefit from this phenomenon. The demands for lowering inflation in the short term through raising interest rates, limiting wages, compensations, and social expenditures essentially reflect the interests of the financial sector, not including the social costs of this policy.

Freezing public spending, raising interest rates, limiting borrowing, and so on, are solutions that are difficult to accept and rather ineffective, especially in a situation where the main inflationary stream has an external, systemic, and long-term nature. In these conditions, the priority of fighting inflation at all costs may result in a slower economic growth and an increase in unemployment.

Regardless of the volume and sources of this phenomenon, the effectiveness of combating inflation requires cooperation between the central bank, government, and other stakeholders in confrontation with external sources of inflation transmitted through channels of goods and services exchange with foreign countries.

When the possibilities of restricting external inflation sources are limited, it is worthwhile to focus on factors of

competitiveness and economic development. The fact that current inflation is accepted indicates that a sustainable growth paradigm is prioritised over achieving the inflation target. Stability of the financial system, ensuring economic growth, and maintaining high employment rate seem more important in this situation.

Anti-inflationary policy should be based on external balance, i.e., internal development neutrality, liquidity of financial settlements, growth in exports and capital flow. This will enable economic trends to continue and losses in the economy to be minimised due to reduced external inflation sources.

The best management supporting tool is probably flexible adaptive budgeting, adjusted to inflation understood as an imperfect form of money. Budgeting allows managers to plan, manage, control, and settle processes in a material dimension. This method allows managers, above all, to identify areas sensitive to inflation in the production process' structure and seek effective solutions. The budgeting process, supported by IT, allows the use of procedures subordinate to a flexible strategy and high discipline of centralization of expenses, control of receivables, and liabilities. The budgeting cycle divided into short periods, regardless of inflationary processes, enables managers to monitor actual performance relative to tasks, avoid tensions during their detection, maintain planned productivity, etc. Budgeting allows for identification of deviations and taking corrective actions, improving overall control of resources and funds utilization in the company. In total, flexible budgeting makes it possible to continuously adapt a company, correct goals, update tasks, etc., according to changing conditions.

Conclusions to be used by economic entities, mainly large companies from CEE countries, are relevant and can be used with little reservation due to structural similarity of economies in the region. They concern the following issues:

- 1) Monitoring the effects and economic threats related to chronic inflation, rising energy, goods, and services prices, increasing labour and credit costs, limited liquidity, widespread high prices, and payment delays.
- 2) Impact of inflation on sales, revenues, financial settlements, assets, and capital of companies.
- 3) Assessment of rationality of adaptive measures of companies in the area of operational, investment, and financial activities in inflationary conditions.
- 4) Review of ways to limit the negative impact of inflation on business relationships and results, including cash flow management, possibilities for intra-industry cooperation, monitoring available resources, using settlements based

on compensation, barter, clearing, adapting investment projects to new conditions, etc.

- 5) Set of procedures for decision-making, shaping business relationships, and financial discipline in the disturbed conditions of business operations caused by inflation.

An effective solution providing anti-inflationary effects is to introduce an anti-crisis shield with a wide range of economic policy instruments – not only fiscal and budgetary, but also focused on supporting businesses through investment incentives and technology transfers. Directions of effective counteracting inflation are: economic development, including investments and infrastructure modernization, consolidation of

the energy sector, supporting exports, innovation, and energy transformation, small entrepreneurship, and individual construction, promoting entrepreneurship, and developing industry sectors, agriculture, and individual construction.

JAN KOMOROWSKI – professor, doctor habilitatus, Institute of Finance of SGH; **IRENEUSZ DĄBROWSKI** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Department of Applied Economics of SGH

SGH Zone at the Economic Forum 2022

In the SGH Zone, representatives of science and experts talk about the most important problems of the economies and societies of Central and Eastern Europe, including Poland.

SGH zone in facts and figures

- In 2022, **34 substantive events** on various topics **with the participation of 80 guests** took place in the SGH Zone.
- Over **30 panels and debates** on the main stage of the SGH Zone.
- Representatives of the SGH Warsaw School of Economics and the Institute for Eastern Studies **signed a letter of intent regarding the ESG initiative**.
- **Presentation of the report *Catch-up indicator – social development in Poland compared to EU countries***.
- For the first time, the SGH Zone hosted **an event addressed directly to SGH graduates** – Evening with SGH.
- In the SGH Chillout Zone, **a series of informal meetings** took place in a slightly relaxed atmosphere.
- Approx. **2000 guests visited the SGH Zone** during the Economic Forum 2022.
- In addition, **30 events moderated by SGH experts** outside the SGH Zone and **20 events with the participation of SGH experts** in external panels at the Economic Forum.

Reports from the SGH Zone as well as recordings of panels and debates are available at:

SGH

www.sgh.waw.pl/forumekonomiczne2022
www.gazeta.sgh.waw.pl/Forum-Ekonomiczne
www.youtube.com/WarsawSchoolofEconomicsSGH

Sustainable development and ESG

– conditions, challenges, good practices

- **Publication of NFRD was a ground-breaking moment in the history of sustainable development reporting in the EU.**
- **First report in Poland, following the international guidelines of the Global Reporting Initiative (GRI), was published in 2006 by Telekomunikacja Polska.**
- **Poland is a regional leader in reporting on sustainable development issues (67 reports, including 11 externally verified).**

Sustainable development reporting began to intensify at the end of the 20th century, except in the CEE region, where it arrived a bit later. In Poland, it happened at the beginning of the 21st century – the first report of this kind, following international guidelines of the Global Reporting Initiative (GRI), was published in 2006 by Telekomunikacja Polska. However, significant changes have been occurring in this area over the last 20 years, both in terms of the number and quality of published sustainable development

reports. This is a response to growing market expectations regarding ESG data disclosure and increasingly stringent regulations in this regard.

EU legislation on sustainable development reporting was initiated by Non-Financial Reporting Directive (NFRD) of 2014. However, it quickly became evident that provisions of the directive were insufficient (reporting obligations covered too few companies; regulations were too general and lacked indicators; external verification of reports was not required). Moreover, contrary to market expectations, NFRD had little impact on not only the number of published reports but also the quality of disclosed data.

NFRD has been replaced by more demanding Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), adopted in December 2022. The directive is accompanied by European Sustainability Reporting Standards (ESRS), which contain very precise qualitative and quantitative disclosure requirements, including the obligation of independent external verification. These are intended to address the identified weaknesses of NFRD.

In 2019, Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) was adopted, which imposes transparency requirements on financial market participants and financial advisors regarding factors that may jeopardize sustainable development in their activities. It supports growth of sustainable investments and indirectly leads to disclosure of specific ESG data by entities outside the financial sector.

A synthetic comparison of key guidelines and regulations related to ESG disclosures is presented in Table 2.

Publication of NFRD was a groundbreaking moment in the history of sustainable development reporting in the EU because regulation on this topic covered, for the first time, all Member States.

An analysis of non-financial reports published in CEE countries (excluding Montenegro) from 2016 to 2020, available in the Corporate Register¹ database, does not reflect a growing trend in sustainable reporting (Table 1). However, data gathered there show that Poland is a regional leader in reporting on sustainable development issues², both in terms of the number of reports and reporting organizations. This result is not surprising, as Poland is the largest among the analysed EU countries.

TABLE 1. Number of published non-financial reports (including those externally verified) in 2016–2020 in CEE available in Corporate Register*

Country	2016	2017	2018	2019	2020
Albania	4 (2)	3 (1)	2 (1)	2 (1)	1 (1)
Belarus	2 (0)	0 (0)	2 (0)	1 (0)	3 (0)
Bosnia and Herzegovina	0 (0)	0 (0)	1 (0)	1 (0)	1 (0)
Bulgaria	7 (0)	6 (0)	6 (0)	6 (1)	8 (1)
Croatia	20 (1)	16 (1)	19 (1)	19 (2)	20 (2)
Czechia	15 (1)	17 (2)	17 (1)	19 (1)	17 (1)
Estonia	10 (2)	11 (3)	14 (2)	12 (2)	15 (1)
Lithuania	9 (0)	9 (0)	11 (1)	12 (0)	9 (0)
Latvia	3 (1)	4 (1)	8 (1)	8 (1)	8 (1)
North Macedonia	1 (0)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (0)
Moldova	1 (0)	2 (0)	1 (0)	1 (0)	0 (0)
Poland	47 (15)	51 (9)	63 (11)	53 (10)	67 (11)
Romania	12 (0)	15 (0)	25 (3)	25 (3)	26 (1)
Serbia	12 (3)	10 (3)	11 (4)	9 (4)	10 (3)
Slovakia	7 (1)	6 (1)	7 (0)	9 (0)	6 (0)
Slovenia	12 (1)	14 (2)	13 (2)	12 (2)	10 (2)
Ukraine	9 (1)	14 (1)	10 (1)	10 (0)	10 (0)
Hungary	22 (8)	20 (5)	18 (8)	18 (6)	22 (9)

* Number of externally verified reports is given in brackets.

Source: self-reported data based on Corporate Register database.

TABLE 2. Comparison of key standards and guidelines related to ESG disclosures (purple colour marks obligatory regulations)

	GRI standards	IIRC guidelines	NFRD (2014/95)	TCFD recommendations	SFDR (2019/2088)	CSRD (2022/2464)	ESRS
Document type	standards	guidelines	regulation	guidelines	regulation	regulation	standards
Entry into force date	first version of guidelines (G1) – 2000, last revision of standards – 2021*	2013 (revision in 2021)	2017	2017	2021	2024	2024 (publication)
Addressees	each organisation interested in sustainability reporting, although guidelines are addressed to business representatives	companies interested in showing their stakeholders, especially investors, their integrated approach to management and reporting	major entities of public trust, large publicly listed companies	each enterprise interested in climate disclosures	financial market participants and financial advisors	major entities of public trust, since 2025 all companies hiring over 250 employees, since 2026 publicly listed small and medium-sized enterprises hiring over 10 employees	according to CSRD
Obligation to comply (number of entities covered)	voluntary	voluntary	obligatory (EU: approx. 11–12 thousand, PL: approx. 200–300)	voluntary	unknown	obligatory (EU: approx. 40–50 thousand, PL: approx. 3500)	obligatory (according to CSRD)
Scope of ESG disclosures	"E" (materials, energy, water and wastewater, biodiversity, emissions, waste, supplier's environmental assessment); "S" (employment, labour relations, health and safety at work, trainings, diversity, non-discrimination, freedom of association, child labour, forced labour, indigenous people, local communities, suppliers' social assessment, public policy, customer health and safety, marketing and labelling, customer privacy); "G" (organisation governance, ethics, anti-corruption)	"E" (natural capital); "S" (human capital, social and relation capital, intellectual capital)	"E" (environment, policies, and risks); "S" (social and labour issues, human rights, diversity policy, policies, and risks); "G" (anti-corruption and anti-bribery measures)	E (climate)	"E" (environment); "S" (social and labour issues, human rights); "G" (anti-corruption and anti-bribery measures)	"E" (environment, climate); "S" (social issues and human rights, diversity policy); "G" (management, organisation governance)	"E" (climate change, pollution, water and marine resources, biodiversity and ecosystems, resource consumption and circular economy); "S" (employment, employees in value chain, social environment, consumers, and end users); "G" (business practices)

* Until 2016 GRI published reporting guidelines on sustainable development. In 2016 first version of GRI standards was published.

Source: self-reported data.

PIOTR GLEN – master, coordinator for social responsibility, SGH; **MACIEJ CYGLER** – doctor, assistant professor, Institute of International Economics of SGH; **MARCIN DĄBROWSKI** – doctor, chancellor of SGH; **KAMIL FLIG** – master, Centre for Entrepreneurship and Technology Transfer of SGH; **EWA JASTRZEBSKA** – doctor, Ethics Spokeswoman of SGH; **ANNA KARMAŃSKA** – professor, doctor habilitatus, director of Institute of Accounting of SGH; **MARIUSZ LIPSKI** – doctor, assistant professor, Institute of Corporate Finance and Investment of SGH; **AGATA LULEWICZ-SAS** – doctor habilitatus,

associate professor of SGH, Institute of Human Capital of SGH; **BARBARA OCICKA** – doctor habilitatus, associate professor of SGH, Institute of Corporate Finance and Investment of SGH; **MARIA PIETRZAK** – doctor, assistant professor, Institute of Management of SGH; **ALEKSANDRA STANEK-KOWALCZYK** – doctor, assistant professor, Institute of Management of SGH; **WALDEMAR ROGOWSKI** – doctor habilitatus, assistant professor of SGH, deputy director of Institute of Corporate Finance and Investment of SGH; **MARTA ZIÓŁKOWSKA** – doctor, assistant professor, Institute of Management of SGH

¹ Corporate Register is a global database of non-financial reports; in its free version it does not allow for many search options that were available a few years ago.

² Let us note that the number of Polish reports available in Corporate Register (766) is much higher than the number of reports published in national databases: reports library of the competitions *Raporty Zrównoważonego Rozwoju* [Sustainable Development Reports] (559) and CSRDinfo database (508).

Start-up support systems in the countries of Central and Eastern Europe

- The leader in the area of start-up support systems in CEE countries is Estonia, four next countries (Lithuania, Latvia, Poland, Czechia) were qualified as rising stars.
- Eight CEE countries (Slovenia, Slovakia, Bulgaria, Hungary, Croatia, Romania, Bulgaria, Ukraine) were found to have developing start-up support systems in place, which still have many weaknesses.

In order to evaluate the development of a CEE country in terms of its start-up support system, the research team used the technique of weighted scoring, where each criterion was given a score from 1 (very low) to 5 (very high) by an expert responsible for research on that factor. Then each researcher scored individual countries based on the defined scale. Weights for the weighted scoring were determined in last year's research by binary comparison. This way a factor was compared with each other factor and a simple majority vote of experts decided about its weight.

During the study using binary comparison technique, the following weights for the factors (adding up to 100%) constituting the start-up support systems in CEE countries were established: socio-economic development – 15.45%, tax systems – 10%, intellectual property protection – 5.45%, academic

entrepreneurship – 6.36%, government agencies – 6.36%, start-up accelerators – 14.55%, regulatory sandboxes – 1.82%, clusters – 13.64%, venture capital funds – 18.18%, and recognition of start-ups based on their achievements in individual countries – 4.55%.

By adopting a synthetic measure, which is the sum of weighted assessments for each factor, it was possible to identify the most developed start-up support systems in the CEE region. The research team adopted three grades corresponding to their development rate:

- 1) leader – total score of possible points on a scale from 1 to 5 is at least 80% (4.00 or more points);
- 2) rising star – total score of possible points on a scale from 1 to 5 falls within the range of 60.00–79.99% (3.00–3.995 points);
- 3) developing system – total score of possible points on a scale from 1 to 5 is at least 60% (less than 3.00 points).

As a result of the analysis, one start-up support system was identified as a *leader* (Estonia), four systems qualified as *rising stars* (Lithuania, Latvia, Poland, Czechia), and eight systems fell into the *developing system* category (Slovenia, Slovakia, Bulgaria, Hungary, Croatia, Romania, Bulgaria, and Ukraine).

Table 1 presents a ranking and overall assessment of individual CEE countries, while Table 2 lists assessments of ten distinguished factors constituting the start-up support systems in each of them.

TABLE 1. Ranking of start-up support systems in CEE

Position	Country	Total evaluation	Category	Change in the total score as compared to 2021	Position in the 2021 ranking
1	Estonia	4.61	leader	0.02	1
2	Lithuania	3.79	rising star	-0.25	2
3	Latvia	3.27	rising star	0.09	6
4	Poland	3.24	rising star	-0.63	4
5	Czechia	3.17	rising star	0.76	3
6	Slovenia	2.96	developing	-0.39	5
7	Slovakia	2.73	developing	0.17	7
8	Bulgaria	2.60	developing	-0.21	8
9	Hungary	2.42	developing	-0.03	9
10	Croatia	2.38	developing	-0.31	11
11	Romania	2.36	developing	-0.01	10
12	Albania	1.53	developing	-0.04	13
13	Ukraine	1.29	developing	-0.65	12

Source: self-reported data.

TABLE 2. Detailed assessment of factors comprising start-up support systems in CEE countries and aggregate score of each country compared to the entire region*

Criterion	Weight (%)	Albania	Bulgaria	Croatia	Czechia	Estonia	Lithuania	Latvia	Poland	Romania	Slovakia	Slovenia	Ukraine	Hungary
Development	15.45	0.46	0.62	0.31	0.31	0.62	0.77	0.46	0.62	0.62	0.31	0.31	0.15	0.46
Taxes	10.00	0.10	0.40	0.30	0.30	0.40	0.40	0.40	0.20	0.30	0.30	0.40	0.10	0.20
Intellectual property	5.45	0.05	0.05	0.05	0.11	0.25	0.14	0.11	0.08	0.05	0.05	0.27	0.11	0.11
Academic entrepreneurship	10.00	0.10	0.30	0.20	0.40	0.50	0.40	0.50	0.50	0.30	0.50	0.30	0.20	0.30
Government agencies	6.36	0.06	0.10	0.06	0.20	0.27	0.24	0.24	0.25	0.06	0.10	0.22	0.06	0.13
Accelerators	14.55	0.36	0.43	0.15	0.58	0.73	0.73	0.73	0.51	0.29	0.51	0.58	0.15	0.44
Regulatory sandboxes	1.82	0.02	0.05	0.04	0.05	0.07	0.07	0.05	0.07	0.05	0.05	0.05	0.02	0.05
Clusters	13.64	0.14	0.41	0.55	0.55	0.68	0.68	0.55	0.55	0.41	0.68	0.55	0.27	0.41
Venture capitals	18.18	0.18	0.18	0.55	0.55	0.91	0.18	0.18	0.36	0.18	0.18	0.18	0.18	0.18
Recognition of start-ups based on their success	4.55	0.05	0.05	0.18	0.14	0.18	0.18	0.05	0.09	0.09	0.05	0.09	0.05	0.14
Total score	100	1.53	2.60	2.38	3.17	4.61	3.79	3.27	3.23	2.33	2.73	2.96	1.29	2.42

* The panel of experts used studies presented in the section dedicated to start-up support system factors in CEE. The research was conducted at SGH Warsaw School of Economics on 3 April 2022 (binary comparison).

Source: self-reported data collected to establish the weight of each criterion in the group of factors comprising the start-up support systems in CEE.

ELENA PAWĘTA – doctor, Institute of International Economics of SGH;

MARCIN WOJTYSIAK-KOTLARSKI – doctor habilitatus, associate professor

of SGH, Institute of Management of SGH; **TOMASZ PILEWICZ** – doctor, Institute

of Management of SGH; **MAŁGORZATA GODLEWSKA** – doctor, Department

of Administrative and Financial Corporate Law of SGH; **ANNA MASŁOŃ-ORACZ**

– doctor, Institute of Management of SGH; **ALBERT TOMASZEWSKI** – doctor,

Institute of Management of SGH; **OLGA PANKIV** – doctor, Project Support

Office of SGH; **HANNA RACHOŃ** – master, Institute of Management of SGH;

WERONIKA DANIŁOWSKA – master, Doctoral School of SGH

SGH

Warsaw School
of Economics

www.sgh.waw.pl/trainings-for-business

We train leaders in response to challenges of tomorrow

Upgrading the business model: Are Central and Eastern European firms investing enough?¹

Study of the European Investment Bank – Patron of the *Report of the SGH*
Warsaw School of Economics and the Economic Forum 2023

- The 2022/23 EIB report shows that European firms still face strong headwinds from high energy costs, labour market conditions (lack of skills), tightening of financial conditions and general uncertainty.
- The investment gaps in the CEE region remain wider than in the EU or the US, with some 77% of firms in CEE declaring broadly adequate investment levels over the recent years (80% in the EU and 81% in the US).
- While firms in CEE invested in intangible assets (R&D, software, training, and business processes) less than the EU average (24% vs. 37%), the share of firms intending to prioritise innovation in new products and service was larger for those operating in CEE (27%) than in the EU (24%) and in the US (21%).
- Around half of the firms in CEE are reporting that climate change is having an impact on their business (a “major impact” for one out of ten firms), lower than in EU (57%).

As the European economy rebounds from the series of shocks it has encountered in the recent years, it is not yet out of the woods. The 2022/2023 EIB report shows that European firms still face strong headwinds from high energy costs, labour market conditions (lack of skills), tightening of financial conditions and general uncertainty. In many respects, these challenges are aggravated in Central and Eastern Europe (CEE)² due to its proximity to the war in Ukraine, high share of fossil fuels in the energy mix, and the ongoing transformation to a new technology-driven growth model.

This contribution is based on the EIB Group Survey on Investment (EIBIS), which has been administered every year since 2016, and which is a unique, annual survey of some 12 500 firms across all European Union Member States and a sample of firms in the United States. The survey collects data on firm characteristics and performance, past investment activities and future plans, sources of finance, financing issues and other challenges that firms face, such as climate change and digital transformation. For the purpose of this publication, we present carefully selected results, which we believe are essential to guide the discussion on future competitiveness, investment needs and growth of firms in CEE.

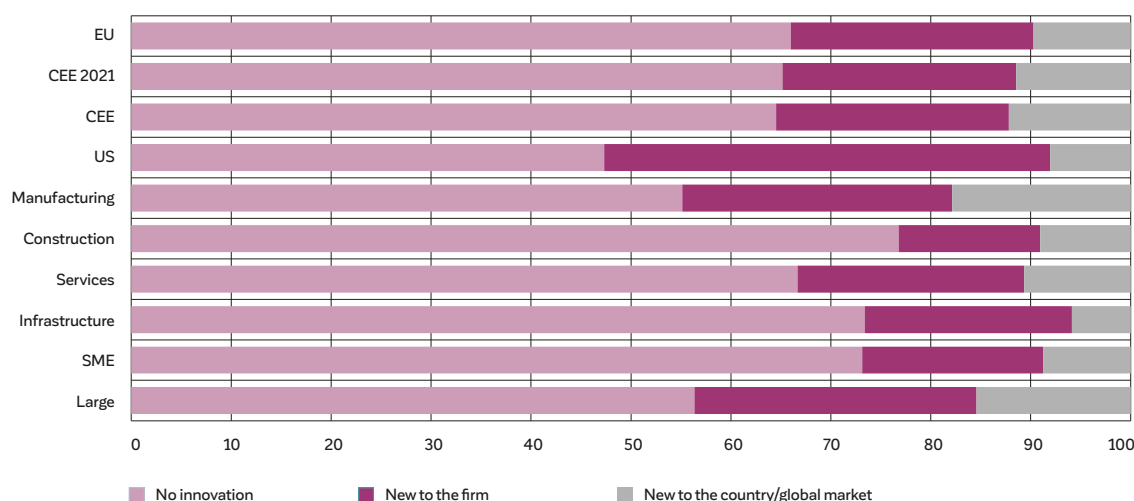
Overall, the investment gaps in the CEE region remain wider than in the EU or the US, with some 77% of firms in CEE declaring broadly adequate investment levels over the recent years (80% in the EU and 81% in the US). Nonetheless, investment is recovering, as firms try to break with the old capital-intensive growth model and look for new opportunities, in particular linked to technology and innovation. While firms in CEE invested in intangible assets (R&D, software, training, and business processes) less than the EU average (24% vs. 37%), the share of firms intending to prioritise innovation in new products and service was larger for those operating in CEE (27%) than in the EU (24%) and in the US (21%). Innovation is a particularly important investment priority for manufacturing firms and large firms. Among firms in CEE, those in Slovenia and in Czechia are most likely to prioritise innovation.

Firms in CEE on average are as innovative as their EU peers, but invest less in research and development (R&D). Over a third of firms in CEE developed or introduced new products, processes, or services as part of their investment activities in the recent past. In addition, firms appear to use advanced technologies (including AI and big data, Internet of Things, e-commerce platforms, 3D Printing and drones) as much as their peers in the rest of the EU, suggesting that their production technologies are on average similar to those in the EU. However, active innovators – that is, firms that invested significantly in research and development and introduced a new product, process, or service – are a little more sparsely spread in CEE than in the EU.

Looking at long-term impediments to investment, uncertainty and skills continue to play an important role, with 87% and 82% of firms respectively mentioning those as constraints. Compared to previous survey run, there is a surge in the share of firms reporting energy costs as a constraint to investment (87%), especially those viewing it as a major barrier (63%).

At the same time, climate change is not anymore a distant reality, but its effects become increasingly visible. Around half of the firms in CEE are reporting that climate change is having an impact on their business (a “major impact” for one out of ten firms), lower than in EU (57%). Firms in CEE are investing to protect themselves from climate change with around a third having already developed or invested in measures to build resilience to the physical risks caused by climate change, similar to the EU.

FIGURE 1. Innovation activity by region, sector, and size (%)

Question: What proportion of total investment was for developing or introducing new products, processes, services? Were the products, processes, or services new to the company, new to the country, new to the global market? Base: All firms who have invested in the last financial year (excluding don't know/refused responses).

Source: EIB Investment Survey.

The share of firms in CEE seeing the transition to stricter climate standards as a risk is higher than the proportion that see it as an opportunity (36% and 18%, respectively). This is in contrast to the EU as a whole, where there is a fairly even balance. Almost 90% of firms in CEE have already taken some actions in order to reduce Greenhouse Gas (GHG) Emissions, similar to the EU average. The share of firms in CEE investing in measures to improve energy efficiency in is 39%, similar to the EU average.

Internal financing accounts for the largest share of finance for CEE firms in 2022 (70%), followed by external sources (25%). Only 4% of investment is financed from within the corporate group. Just under half of firms in CEE that invested in the last financial year had financed at least some

of their investment through external finance. As in the EU, this share has declined significantly, in particular among large firms (down from 59% to 46%) and among firms in the manufacturing sector (down from 56% to 43%). About a third of firms in CEE using external finance received grants, much more than the EU average (21%). The share of financially constrained firms in CEE (9%) has remained stable during the last years, but is higher than the EU average (6%).

JULIE DELANOTE – European Investment Bank; **MATTEO FERRAZZI** – European Investment Bank; **JOCHEN SCHANZ** – European Investment Bank; **MARCIN WOLSKI** – European Investment Bank

¹ This contribution draws heavily from M. Ferrazzi, J. Schanz, M. Wolski, J. Delanote and F. de Novais e Silva *EIB Investment Survey 2022: CESEE Overview*. For the full version of the report and for further information on the EIB's activities, please visit our website (www.eib.org).

² The classification of CEE countries covers: Bulgaria, Croatia, Czechia, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, and Slovenia.

STUDIO SGH i „Dziennika Gazety Prawnej”

Rozmowy z ekspertami naszej uczelni i zaproszonymi gośćmi na tematy związane z problemami społeczno-gospodarczymi współczesnego świata.

STUDIO of the SGH Warsaw School of Economics and "Dziennik Gazeta Prawna" (daily newspaper)

Conversations with experts of our university and invited guests have topics related to the socio-economic problems of the modern world.

gazetaSGH raport

PISMO SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
SGH WARSAW SCHOOL OF ECONOMICS MAGAZINE

WYDANIE SPECJALNE / SPECIAL ISSUE
KARPACZ 2023 (373), ISSN 1644-2237

ADRES REDAKCJI

EDITORIAL ADDRESS

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
al. Niepodległości 162, 02-554 Warszawa
gazeta@sgh.waw.pl
gazeta.sgh.waw.pl

REDAKTOR NACZELNA

EDITOR-IN-CHIEF

Karolina Cygonek

SEKRETARZ REDAKCJI

EDITORIAL ASSISTANT

Anna Domalewska

REDAKTOR NAUKOWY RAPORTU

REPORT SCIENTIFIC EDITOR

Mariusz Strojny

KOMITET REDAKCYJNY RAPORTU

REPORT EDITORIAL COMMITTEE

Agnieszka Chłoń-Domińczak
Roman Sobiecki
Mariusz Strojny
Bartosz Majewski

WSPÓŁPRACA WYDAWNICZA

EDITING COOPERATION

Andrzej Jaszczuk
Monika Sobieska
Mariusz Sielski

KOREKTA / PROOF READING

Patrycja Czarnecka (język polski / the Polish language)
Anna Majewska (język angielski / the English language)

TŁUMACZENIE / TRANSLATION

Anna Majewska (język angielski / the English language)

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD

GRAPHIC DESIGN AND TYPESETTING

RZECZYOBRAZKOWE

DRUK / PRINTING

Firma Handlowa Remi Adam Krokowski

Publikacja została przygotowana z okazji XXXII Forum Ekonomicznego. / This publication has been prepared on the occasion of 32nd Economic Forum.

Szczególne podziękowania kierujemy do autorów artykułów oraz pracowników Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii SGH, Oficyny Wydawniczej SGH, Zespołu Promocji SGH, Zespołu Prasowego SGH oraz Redakcji „Gazety SGH”, którzy przyczynili się do wydania tych publikacji. / We would also like to extend our gratitude to the authors of the articles and the staff of SGH: Centre for Entrepreneurship and Technology Transfer; Publishing House; Promotion Team; Press Team and the “Gazeta SGH” editorial team for their contributions towards the issue of these publications.

SGH

WYDAWCA/PUBLISHER

© Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2023

SGH

Warsaw School
of Economics

CIVICA

THE EUROPEAN UNIVERSITY OF
SOCIAL SCIENCES

SGH shapes leaders

www.sgh.waw.pl

SGH DLA BIZNESU

DORADZTWO

badania – ekspertyzy – consulting

Profesjonalne usługi dla biznesu, samorządów i administracji w zakresie:

- sporządzania ekspertyz,
- opinii,
- analiz,
- prowadzenia badań rynkowych,
- szeroko rozumianego doradztwa gospodarczego.

Bazujemy na potencjale intelektualnym SGH, realizujemy najbardziej skomplikowane i unikalne projekty badawcze i doradcze.

doradztwo.sgh.waw.pl

✉ cpitt@sgh.waw.pl

STUDIA PODYPLOMOWE I MBA

- Blisko 150 kierunków studiów podyplomowych, cztery kierunki MBA.
- Sześć obszarów tematycznych: administracja i prawo, finanse i rachunkowość, HR, marketing, transformacja cyfrowa, zarządzanie.
- Program dopasowany do aktualnych trendów i wymagań rynku pracy.

Oferujemy wymianę doświadczeń i kontakt z praktykami ze świata biznesu, którzy prowadzą większość zajęć. Studia są okazją do budowania wartościowych relacji.

www.sgh.waw.pl/studia-podyplomowe-i-mba

✉ podyplomowe@sgh.waw.pl

SZKOLENIA

menedżerskie – executive
– specjalistyczne i branżowe

- Szkolenia w formule zamkniętej, w odpowiedzi na zamówienia firm.
- Różne formy: warsztaty, wykłady, ćwiczenia czy dyskusje; zarówno stacjonarnie, jak i online.
- Krótkie, kilkugodzinne spotkania oraz kilkudniowe szkolenia, a także długofalowe programy szkoleniowe.

www.sgh.waw.pl/szkolenia-dla-biznesu

✉ szkolenia.firmy@sgh.waw.pl

